

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Mer enn bare pressesjef. Peder Lind-Solstad som nazifiseringsagent i Harstad og i Troms fylke under okkupasjonen

Et aktørperspektiv som inntak til nazifiseringsprosessen under andre verdenskrig

Ida-Annie Hakvåg

HIS-3980 - Master i historie ved. lektorutdanninga 8-13., mai 2023

Forord

Da jeg valgte mitt hovedfag ved lektorutdanninga for fem år siden, var valget basert på en nysgjerrighet for fortida. Gjennom de siste årene ved Universitetet i Tromsø har jeg erfart at historie er så mye mer enn bare fortid. Som en av foreleserne mine sa så fint en gang: «Vi må vite hvor vi har vært, for å vite hvor vi skal». Hvor dette sitatet originalt kommer fra vet jeg ikke, men det oppsummerer i alle fall hvorfor det å være historiebevisst gir mening. Å søke å forstå fortida i nåtida innebærer nemlig også å orientere seg framover i tid.

Når jeg nå leverer denne masteroppgaven, er min tid ved lektorstudie på UiT omsider historie. I den forbindelse er det mange som fortjener en takk. Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder, Stian Bones. Hadde det ikke vært for at du åpnet øynene mine for okkupasjonshistorie, og ledet meg i retning av å studere Peder Lind-Solstad sin landssviksak, hadde jeg aldri hatt gleden (og frustrasjonen) av å dykke dypere inn i denne delen av historien. Takk for at du har engasjert deg i prosjektet mitt når det har virket helt håpløst, og for tilbakemeldingene underveis. En takk går også til alle øvrige ansatte- og tidligere ansatte ved UiT som på en eller annen måte har besvart mine spørsmål i forbindelse med masteroppgaven.

En helt spesiell takk går til mine medstudenter på Lesehuset. For at dere har bidratt til avbrekk i skrivingen, gode samtaler, mye latter, hjelpsomme innspill, kaffe og en million runder med kortspill. Jeg er uendelig takknemlig for det miljøet vi har skapt på lektorkullet, og jeg syns det er både vemodig og trist at dette kapittelet nå er over. Alle jentene mine må også takkes – dere vet hvem dere er og hvor mye dere betyr. Karine og Jenny fortjener også en takk for det herlige samboerskapet vi har hatt. Takk for at dere har bidratt med støtte, latter, trøst, toppturer, mat og gode klemmer i det som har vært en hektisk periode for oss alle tre. Dere er helt fantastiske. Karine må særlig takkes for å ha tatt seg tiden til å korrekturlese oppgaven.

Og sist, men ikke minst, takk til mamma og pappa, for at dere har lært meg å aldri gi opp, og for at dere alltid heier på meg.

Tromsø, mai 2023

Ida-Annie Hakvåg

Forkortelser

NS – Nasjonal Samling

V-mann – Vertrauensmann

HT – Harstad Tidende

U.V.- mann – Unter Vertrauensmann

RA – Riksarkivet

Gestapo – Geheime Staatspolizei

Sipo – Sicherheitspolizei / Det tyske sikkerhetspoliti

NSUF – Nasjonal Samling Ungdomsfylking

Waffen-SS – den militære delen av Schutzstaffel (SS)

Stapo - Statspolitiet

Innhold

Kapittel 1 Innledning	1
1.1 Presentasjon av tema	1
1.2 Problemstilling	2
1.3 Tidligere forskning	3
1.4 Begreper og teori	6
1.5 Kilder og metode	8
1.5.1 Landssviksaken i Riksarkivet	9
1.6 Forskningsetiske hensyn	11
1.7 Oppgavens oppbygning	12
Kapittel 2 Peder Lind-Solstad som nazifiseringsagent: motivasjoner og holdninger	13
2.1 Nasjonal samling	13
2.2 Nasjonal samlings ideologi	14
2.3 Nasjonal samling i Harstad	15
2.4 Abwehr-agentene	19
2.5 Hvorfor vervet nordmenn seg?	20
2.6 Peder Lind-Solstads motivasjoner og holdninger	24
Kapittel 3 Pressesjef og propagandaleder	29
3.1 Rollen som pressesjef	29
3.2 Avisdriften	31
3.2.1 Nordlys	32
3.2.2 Folkeviljen	34
3.2.3 Bladet Tromsø	37
3.2.4 Harstad Tidende	39
3.2.4 Andre aviser i fylket	41
3.3 Propaganda: samarbeid og diskusjon	43
Kapittel 4 Sivilsamfunnet: nazifisering og motstand	45
4.1 Flukt	46
4.2 Kirkestriden	46
4.2.1 Lind-Solstads innflytelse på avsatte prester i Troms	48
4.2.2 Kampen mot Tromsø menighetsblad	49
4.3 Lærerstriden	51
4.3.1 Lærerstriden i Harstad	52
4.4 Nazifisering av forretningslivet	53
4.4.1 Schjøtner-kiosken	54
4.5 Arrestasjoner og gissellister	55

4.5.1 Arrestasjonen av major Hunstad.....	56
4.5.2 Gissellister	57
4.5.3 Aas-saken.....	58
Kapittel 5 Dommen under landssvikoppgjøret.....	61
5.1 Landssvikoppgjøret i et nordnorsk perspektiv	61
5.1.1 Politisk landssvik: NS-medlemskap	62
5.1.2 Politisk landssvik: Abwehr-agentene.....	63
5.1.3 Det økonomiske oppgjøret.....	64
5.2 Tiltalepunkter og dom	64
5.3 Kampen mot dommen: anke og gjenopptagelsesbegjæring	67
5.3.1 Renvasking fra agentrollen.....	67
5.3.2 Medlemskapet i NS og jobben som presseleder	68
5.3.3 Rettsoppgjøret mot lignende skikkelser.....	70
5.3.4 Begjæring om gjenopptagelse.....	70
5.4 Ettermæle og livet etter dommen.....	72
Kapittel 6 Oppsummering og konklusjon	74
Videre forskning	78
Kilder.....	80
Litteraturliste.....	80

Kapittel 1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema

Norge var det eneste tyskokkuperte landet under andre verdenskrig hvor den hjemlige partibevegelsen, Nasjonal Samling, fikk hånd om statsmakten.¹ Grunntanken fra tysk side var at Norge, gjennom norsk administrasjon, skulle føres inn i en ny tid bygget på nazismens ideologi.² Det betydde at tyskerne var fullstendig avhengig av kollaborasjon med den norske sivilbefolkningen for å lykkes med nazifiseringskampanjen da de okkuperte landet 9.april 1940. Samfunnet skulle omstruktureres, kulturen endres, og organisasjonslivet omformes. Både sentrale- og lokale NS-folk tok i bruk en rekke virkemidler i forsøket på å nazifisere- og integrere det norske samfunn inn i et nazistisk stor-Europa. Et av de mest kontroversielle og vanskelige aspektene ved denne perioden i norsk historie er spørsmålet om norske borgere som samarbeidet med okkupasjonsmakten og bidro til nazifiseringen av landet. Peder-Lind Solstad, en lokal aktør fra Harstad, var en av de som frivillig valgte å gå inn for nazifiseringa av Nord-Norge gjennom de mange rollene han hadde under okkupasjonsårene. I rettsoppgjøret etter krigen ble han dømt både for sitt medlemskap i NS, rollen som pressesjef i Troms og Finnmark fylke, og for sin virksomhet som en av Hitlers «hemmelige agenter».

Peder Lind-Solstad er en interessant historisk aktør som det er verdt å studere nærmere både grunnet den fattige samlingen av litteratur som finnes om han, men også fordi det tidligere ikke har vært gjort rede for hvilken betydning hans rolle i nazifiseringa under okkupasjonen faktisk hadde. Da Tore Pryser skrev boka *Hitlers hemmelige agenter: tysk etterretning i Norge 1939-1945* i 2001 stusset han over at Peder Lind-Solstads landssviksak ikke var å finne i arkivene. Dette gjorde at Pryser ikke fikk anledning til å analysere den komplekse sosiale, politiske og kulturelle rollen Lind-Solstad spilte i Harstad (og Troms) under okkupasjonstiden. Denne oppgaven søker derfor å kaste nytt lys over Lind-Solstads rolle og aktiviteter i okkupasjonstiden, og slik bidra til en bredere forståelse av nazifiseringsprosessen og norsk okkupasjonshistorie både generelt og spesielt.

En annen sentral bakgrunn for at jeg ønsker å skrive min masteroppgave i tilknytning til andre verdenskrig, er den aktualiteten og relevansen krigen har i henhold til historiefaget i skolen. Som framtidig lektor har det vært særlig viktig å finne et tema for denne oppgaven som gjenspeiler læreplanmålene i faget. Andre verdenskrig både har hatt, og fortsetter jf.

¹ Grimnes 2018: 303

² Evjen & Sindt 2022: 29

Fagfornyelsen, å ha en sentral plass i skolefaget.³ Gjennom arbeidet med denne masteroppgaven vil jeg ikke bare ha godt grunnlag til å undervise om krigen generelt, men vil kunne bruke Nasjonal Samling og nazismen jf. kompetansemålene i faget, som et sentralt eksempel på hvordan ideologi har bidratt til undertrykkelse. Tilegningen av kunnskap gjennom arbeidet med denne oppgaven om hvordan nazifiseringen under krigen foregikk lokalt på alle samfunnsnivå, vil ikke minst kunne bidra til å nyansere og berike tematikken rundt nazifisering i klasserommet.

1.2 Problemstilling

Formålet med denne masteroppgaven er å studere hvilken rolle den lokale aktøren Peder Lind-Solstad spilte i nazifiseringen av Harstad, og Troms fylke, under okkupasjonstiden, med utgangspunkt i det kildemateriale som er tilgjengelig. På bakgrunn av at Lind-Solstad fikk en dom i landssvikoppjøret som lød på 15 års tvangsarbeid, inndragning av 40 000 kroner og ti års tap av statsborgerlige rettigheter, er min hypotese at han fungerte som en nazifiseringsagent i Harstad og i Troms under okkupasjonen. Det finnes flere måter å belyse dette på, men jeg har valgt å legge vekt på aktørperspektivet som et inntak til nazifiseringsprosessen. Hovedproblemstillingen går altså ut på å undersøke Peder Lind-Solstad som nazifiseringsagent, og er formulert slik: *På hvilken måte gikk den lokale aktøren Peder Lind-Solstad inn for nazifiseringskampanjen i lokalsamfunnet i Harstad og i Troms fylke i okkupasjonstiden under andre verdenskrig?*

Dette åpner for flere spørsmål. Ved at nordmenn frivillig gikk inn for nazifiseringskampanjen ligger det en forutsetning om at de må ha hatt en overbevisning som de forsøkte å sette ut i livet. En del av arbeidet knyttet til denne oppgaven blir derfor å se nærmere på Lind-Solstads motivasjoner og holdninger til nasjonalsosialismen, hvilke roller han hadde og hvilke nettverk han inngikk i. Videre er det sentralt å undersøke i hvilken grad han fikk gjennomslag for sine nazifiseringsbestrebelse, eller om han bare opplevde motstand. Dette kan ha variert på de forskjellige områdene han var virksom. Det er også interessant at han kom tilbake til sin tidligere arbeidsplass i *Harstad Tidende* etter krigen og rettsoppjøret. Et av temaene avslutningsvis blir derfor dommen hans i landssviksaken og hvordan den påvirket livet hans i etterkrigstida – i den grad det er mulig å si noe om.

³ Utdanningsdirektoratet 2020

1.3 Tidligere forskning

Motstanden mot nazismen og det norsk-tyske okkupasjonsregimet er det hovedtemaet som fremfor alt har stått i sentrum av norsk forskning om andre verdenskrig. De som sto på «den gale siden» har tidligere ikke vært viet like mye oppmerksomhet i forskningen som motstandskampen. Det er det flere grunner til. En av årsakene kan være at tilgangen til landssvikarkivet har blitt enklere først i de senere årene.⁴ Historiker Stein Ugelvik Larsen peker også på at avstanden i tid vanskeliggjorde en tidlig intensiv forskning i etterkrigstida på de som sto på gal side, fordi det kunne føre til at gruppene det gjaldt ble utstøtt fra det norske samfunnet.⁵ Etter 1990-tallet var det mindre risikabelt å ta bladet fra munnen enn det hadde vært de første 40-50 årene etter krigen. Likevel påpekte Ugelvik i 1999 at sosial stigmatisering fremdeles satt dypt i folkesjela og at mange ikke ønsket å offentliggjøre hvem de «egentlig» var.⁶ I dag er distansen til krigen blitt enda større, og det har blitt rom for å diskutere de store linjene og de mange sidene av okkupasjonen med nye øyne og et mer kritisk blikk.

Når det kommer til Nasjonal Samlings maktposisjon, planer og fremstøt har det inngående vært forsket på partiets utvikling før og under okkupasjonen, og trekk ved NS-ledelsen gjennom en rekke arbeider. Flere NS-ministere og kommissariske statsråd har også fått egne biografier oppgjennom årene. Hovedtendensen i forskningen på norsk nasjonalsosialisme og okkupasjonsstyret i Norge de siste 30 årene, er at bilde har blitt mer differensiert.⁷ Både interne politiske spenninger og konflikter mellom NS og tyske instanser i Norge har blitt mer og mer tematisert, både når det gjelder ideologisk- og politisk bakgrunn. Når det kommer til nivåene under både NS-statsråder, NS-ministere og departementer under okkupasjonstiden, har disse i liten grad blitt undersøkt. Det samme gjelder for lokale NS-aktører rundt om i landet.

Tore Pryser påpekte i 2001 at tyskernes hemmelige tjenester under okkupasjonsårene når det kommer til personer og organisatoriske forhold, var blant temaene om 2. verdenskrig i Norge som fortsatt hadde vært nokså lite utforsket av historikerne. Det hadde vært skrevet en del om Sikkerhetspolititet (Sipo) og Sikkerhetstjenesten (SD), men lite om den militære etterretningstjenesten Abwehr.⁸ Dessuten har det også vært en tendens at litteraturen som har

⁴ Riksarkivet 2021. *Landssvikarkivet – Hvordan få tilgang?* <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/andre-verdenskrig/landssvikarkivet-hvordan-fa-tilgang>

⁵ Ugelvik 1999: 20-28

⁶ Ugelvik 1999: 28

⁷ Simonsen 2016: 8-9

⁸ Pryser 2001: 11

vært produsert om tyskernes hemmelige tjenester har vært skrevet fra et nasjonalt perspektiv, eller ofte et Oslo-perspektiv. Foruten Tore Pryser sine egne bøker om tysk etterretning og Hitlers hemmelige agenter, og noen andre forfatteres litteratur om frivillig kollaborasjon⁹, har det ikke vært skrevet spesielt mye om nettopp Sipo og Abwehr som har bidratt til å endre forskningstausen Pryser beskrev for omtrent 20 år siden. Forskningen som angår nazifisering har, på den andre siden, blitt mer omfangsrik de siste årene.

Nazifisering av det norske samfunnet under andre verdenskrig har vært utgangspunkt for mye forskning og debatt. Øystein Hetland bidro til dette feltet med sin doktorgradsavhandling *In the Shadow of the SS – Three Norwegian Police Districts 1940-1945* fra 2017. Avhandlingen beskriver nazifiseringen av tre politidistrikter på Østlandet og viser hvordan politiet aktivt bidro til å gjennomføre nazistenes politikk. Ørnulf Wikstrand Andresen har også undersøkt nazifiseringen av det norske samfunnet, men med fokus på kommunal forvaltning. Hans avhandling fra 2020 dreide seg om å undersøke Nasjonal Samling og norske nazifiserte institusjoners nyordning av kommunal forvaltning i Hamar, Fredrikstad og Tromsø.

Avhandlingen hans tar sikte på å vise hvordan lokale nazisympatisører fikk posisjoner i kommunale organer og hvordan de påvirket lokalpolitikken i tråd med nazistenes ideologi.

Kjetil Braut Simonsen har også analysert nazifisering, kollaborasjon og motstand på byråkratinivå i sin doktorgradsavhandling som tar for seg nazifiseringen av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet under okkupasjonen. Simonsens forskning på tematikken har dessuten bidratt til å gi en bredere forståelse- og videreutvikling av nazifiseringsbegrepet. En del byhistorie og noen masteroppgaver har også kartlagt nyordning, og i Nord-Norge har kommunal nyordning blant annet i Tromsø og Steigen blitt nærmere studert.¹⁰ I tillegg har nazifiseringen av enkelte aviser i Nord-Norge vært utgangspunkt for forskning i noen masteroppgaver de siste årene.¹¹ Store deler av forskningen som har vært gjort om nazifisering har likevel tatt for seg den delen av nazifisering som omhandler nyordning. Som vi vil se, foregikk nazifiseringskampanjen langs flere linjer, og det er fremdeles mange sider ved nazifiseringen under okkupasjonen som ikke har vært studert i

⁹ Se bla. Kroglund, Nina Rolsum. (2017). *Hitlers norske hjelpere. Nordmenns samarbeid med Tyskland 1940-45*. Forlaget Historie og Kultur as. og dokumentarforfatter Veum, Eirik. (2014). *Nådeløse nordmenn – Gestapo 1940-1945*. Kagge.

¹⁰ Se Andresens doktorgradsavhandling om Tromsø og Prestøy, Arild Vaag. (2015). *Nyordningen av Steigen 1940-1945* [Masteroppgave]. Nord Universitet.

¹¹ Se Reiertsen, Ann Julie. (2020). *Avisdrift under føydalt anarki – Vesteraalens Avis under krig og okkupasjon 1939-1945* [Masteroppgave]. Nord Universitet. Og Simonsen, Christina Marie. (2021). «En avis må vi ha» - En studie av Nordlandsposten under okkupasjonen 1940-1946 med utgangspunkt i teori om institusjonelle logikker [Masteroppgave]. Nord Universitet.

dybden tidligere. Tidligere forskning har dessuten primært fokusert på større byer og områder, og ofte i et komparativt perspektiv. Individuelle aktører som spilte en rolle i nazifiseringsprosessen har det vært et begrenset fokus på, og det har vært en spinkel mengde litteratur som har studert hvordan man ideologisk har omformet samfunnet og enkeltindivider som en del av bekjempingen av motstand.

Sigurd Sørli er en av historikerne som inngående har studert nordmenn som frivillig meldte seg til tysk tjeneste under andre verdenskrig, men med blikk på frontkjemperne. Selv om det er nødvendig å skille mellom de som meldte seg frivillig til militærtjeneste i Waffen-SS og andre tyske avdelinger, bidrar Sørli's litteratur til forståelsen av kollaborasjonsbegrepet og holdningskampen. Sørli påpeker i boka *Solkors eller hakekors. Nordmenn i Waffen-SS 1941-1945* fra 2015, at litteraturen om frontkjemperne har lidd av en del svakheter, derav både mangelfull kontekst, et ensidig kildegrunnlag, fravær av problematisering, svak kildekritikk og mangelfulle kildereferanser. Tendensen i et forskningsperspektiv har snarere vært knyttet til en ukritisk reproduksjon av frivilliges egne fortellinger og forestillinger. Dette har ført til at man i liten grad har kommet i mål med å drøfte betydningen frivilliges erfaringer har hatt for holdningsutvikling og adferd under krigsårene.¹²

Litteratur som har bidratt til forståelsen av okkupasjonsregimet på lokalhistorisk nivå i Harstad er blant annet boka *Ved egne krefter: Harstad historie 1904-2004* produsert av Kristian Steinnes på bestilling av kommunen i 2003. Steinnes har viet krigen plass i tre av bokens 33 kapitler, og han presenterer kun i korte trekk etableringen av Nasjonal Samling i Harstad, og kommenterer ellers lite spesifikt på nazifiseringen av lokalsamfunnet. Gunnar Reppen publiserte i 2016 den første boken som tar for seg det kommunale NS-styret i Harstad i nevneverdig grad, *Harstad under krig og diktatur*. Reppen presenterer her det han kaller for «de mest kjente nazistene» i byen, og har viet to sider til pressesjef Lind-Solstad. Det er verdt å merke seg at Reppens bok lider av en del kildekritiske svakheter. I boka er det ikke redegjort for bruk av metode, kildelista bakerst i boka er spinkel og flere av kildene baserer seg på intervjuer eller samtaler han selv har hatt med tidsvitner, det gjør at mye av stoffet ikke er etterprøvbart. Gjennom et overblikk over litteraturen som foreligger om Lind-Solstad er det uansett tydelig at denne er spinkel dersom man tar omfanget av landssviksaken hans i Riksarkivet i betraktning. Det foreligger altså lite litteratur som går direkte inn i mitt hovedtema, nemlig nazifisering i Harstad (og Troms fylke) under andre verdenskrig.

¹² Sørli 2015: 21

Den lokalhistoriske litteraturen om krigen har generelt sett vært omfangsrik i form av bygdebøker og årbøker, men tendensen for forskningslitteraturen skrevet om andre verdenskrig i Norge har likevel vært at alle har hatt et nasjonalt perspektiv. Et tematisk bredt og omfattende faghistorisk verk om krigen i Nord-Norge har vært savnet og etterspurt i mange år. Okkupasjonen av Nord-Norge under andre verdenskrig har noen aspekter ved seg som skiller seg fra opplevelsene av krigen andre steder i landet, og det har derfor vært viktig å skrive Nord-Norges krigshistorie. Høsten 2022 ble det aller første verket som tematisk og geografisk tar for seg krigen i nord publisert, *Andre verdenskrig i nord*. Verket består av tre bind: *Overfall og okkupasjon*, *En annerledes hverdag* og *Kampen om frihet*, og er i all hovedsak skrevet av forskere med historiefaglig bakgrunn med tilhørighet ved UiT Norges arktiske universitet. Bokverket er å anse som det nyeste innenfor forskningsfeltet, og vil gjennomgående bli tatt i bruk i masteroppgaven. Til tross for at den historiske aktøren Peder Lind-Solstad kun dukker opp én gang i bindverket, tar det for seg en rekke aspekter ved okkupasjonen, norsk nazistyre, tysk okkupasjonsadministrasjon, kollaborasjon og rettsoppjøret i Nord-Norge som er svært sentralt for denne oppgaven.

1.4 Begreper og teori

Et av begrepene som tas i bruk i oppgaven og som krever presisering og definisjon er *nazifisering*. Nazifisering som tema i litteraturen har blitt behandlet en del, men begrepet diskuteres sjeldent gjennomgående i litteraturen.¹³ Ole Kristian Grimnes beskriver i boka *Norge under andre verdenskrig 1939-1945* fra 2018, hvordan nazifiseringskampanjen foregikk, og hvordan det han kaller *den nasjonalsosialistiske revolusjon* gikk i to retninger. Det var både snakk om en ideologisk revolusjon, og en innføring av en ny politisk orden.¹⁴ Grimnes gir ingen gjennomgående definisjon på begrepet nazifisering, men peker på tre ulike linjer som nazifiseringskampanjen bar fram. For det første dreide det seg om at bruk av propaganda, sensur og andre påvirkningsmidler var egnede metoder for å få befolkningen til å innse at nasjonalsosialismen var riktig, og for å holde motsatte synspunkter unna.¹⁵ En annen tilnærming dreide seg om gjennomtrengning, ved at NS skulle besette alle politiske stillinger med sine egne menn, og slik skulle nasjonalsosialismens ideer forplante seg nedover i samfunnet. Den tredje tilnærmingen dreide seg om å nedkjempe motstanderne av

¹³ Simonsen 2016: 20

¹⁴ Grimnes 2018: 309

¹⁵ Grimnes 2018: 310

nazifiseringen med tvang gjennom fengsling og strenge dommer.¹⁶ Kjetil Braut Simonsen utvider nazifiseringsbegrepet til å defineres som «en forsøkt eller helt eller delvis gjennomført omforming av samfunnets institusjoner, verdier og normer, innenfor ulike samfunnssektorer, i tråd med nasjonalsosialismens ideologiske og politiske mål».¹⁷ Slik Simonsen forstår begrepet var nazifisering en pågående prosess med en ny nasjonalsosialistisk samfunnsorden som formål. Nazifisering handlet ikke bare om en omstrukturering av samfunnet, men også om å bekjempe både reelle og innbilte motkrefter.¹⁸

Et annet begrep som krever avklaring, er *Nyordning*. Nyordning og nazifisering benyttes ofte om hverandre, og det er ikke bestandig det skilles mellom begrepsbruken i litteraturen. Grimnes peker på ordet nyordning som en mer nøytral erstatning av ordet «revolusjon».¹⁹ NS hadde som mål å gjennomføre en nasjonalsosialistisk revolusjon, men de foretrakk å bruke ordet nyordning ettersom «revolusjon» ofte var assosiert med nasjonalsosialistenes fiende, bolsjevikene – og den russiske revolusjonen.²⁰ Nyordninga kan i første omgang forstås som de strukturelle endringene gjennomført for å sikre NS-regimet kontrollen over samfunnsinstitusjoner og organisasjoner. «Revolusjonen» skulle foregå ovenfra, og den ble forsøkt gjennomført ved å sette inn NS-folk i viktige posisjoner. Men nyordninga var omfattende, og hadde flere faser, med ulikt innhold i hver av dem.²¹ Aas, Borge & Jakobsen skriver at handlingene knyttet til nyordninga har blitt kalt for nazifisering, men at det først og fremst var en avvikling av demokratiet.²² Nyordning var i utgangspunktet NS-regimets egen betegnelse på planen for omstruktureringen av Norge under den tyske okkupasjonen som tredde i kraft 25. september 1940, mens nazifisering har blitt brukt av motstanderne av nyordninga. I denne oppgaven blir begrepet nyordning benyttet der det er snakk om NS' plan for den strukturelle endringen av samfunnet, i hovedsak om besettelsen av NS-folk i kommunal forvaltning. Mens nazifisering blir brukt ellers, altså om prosessen med å gjøre samfunnet mer lik NS'/nazistenes ideologi og praksis, eller mer presist *handlinger*. Gjennom utdrag og sitater fra kildematerialet i denne oppgaven vil man også se at begrepet nyordning blir benyttet av Lind-Solstad selv.

¹⁶ Grimnes 2018: 310

¹⁷ Simonsen 2016: 21

¹⁸ Simonsen 2016: 21

¹⁹ Grimnes 2018: 303

²⁰ Grimnes 2018: 303-304

²¹ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 349

²² Aas, Borge & Jakobsen 2022: 349

Begrepet *kollaborasjon* har også blitt mye brukt i vitenskapelige arbeider, uten at begrepet nødvendigvis har blitt drøftet nærmere. Generelt har begrepet blitt definert som samarbeid, ettersom det stammer fra det latinske ordet «collaborare» med samme betydning.²³ Begrepet har riktignok vært gjenstand for diskusjon i forskningen, og noen forskere har bevisst valgt å ikke bruke betegnelsen i det hele tatt.²⁴ Forskere har valgt å benytte begrepet i ulike sammenhenger og med ulike definisjoner. Enkelte har valgt å utelukkende knytte kollaborasjon til ideologisk samarbeid mellom tyskerne og lokale fascistiske grupperinger, mens andre skiller mellom ulike typer for samarbeid og motivasjonen bak disse.²⁵ Simonsen peker i sin avhandling på hvordan han mener at «ordet *samarbeid* ussynliggjør den spesielle rammen for denne samhandlingen, nærmere bestemt det asymmetriske forholdet mellom okkupant og okkupert»²⁶, og hevder at det derfor er nødvendig med en bredere forståelse av kollaborasjonsbegrepet. Det er altså mer hensiktsmessig å inkludere både samhandlingsrelasjoner mellom stater og institusjoner, men også kollektive aktører og individer i okkupasjonsamfunnet. I tillegg må begrepet også ta høyde for at den omtalte asymmetrien kommer an på maktrelasjonene, og ikke minst at dette kan variere mellom ulike sfærer i samfunnet.²⁷ Kollaborasjonsbegrepet burde ytterligere deles inn i to underkategorier, nemlig *tvangsbasert*- og *frivillig* kollaborasjon, hvorav sistnevnte vil være mest relevant for min avhandling. Den frivillige kollaborasjonen er dessuten den som har blitt behandlet i størst utstrekning i den vitenskapelige litteraturen om nazifiseringen av Norge. Hvilke motiver som ligger bak en slik frivillig kollaborasjon, har likeså vært utgangspunkt for drøfting i en del av litteraturen.

1. 5 Kilder og metode

Utvalget av relevant kildemateriale handler om å finne ut hva slags materiale som kan gi svar på de forskningsspørsmålene man ønsker å få svar på.²⁸ Kildemateriale og problemstilling henger altså tett sammen, og det er disse som definerer fremgangsmåten. Ethvert nytt forskningsspørsmål krever en ny refleksjon over arbeidsmetoden.²⁹ Når det kommer til utvalg av primærkilder, har jeg valgt å konsentrere meg om landssviksaken i Riksarkivet. Følgelig

²³ Simonsen 2016: 26

²⁴ Simonsen 2016: 26

²⁵ Simonsen 2016: 27

²⁶ Simonsen 2016: 27

²⁷ Simonsen 2016: 27

²⁸ Melve & Ryymin 2018: 27

²⁹ Melve og Ryymin 2018: 28

skal jeg ta for meg landssviksakene som kilder, hvilke svar arkivene kan gi på forskningsspørsmålene og hvilke utfordringer som oppstår i arbeidet med et slikt kildemateriale.

1.5.1 Landssviksaken i Riksarkivet

Landssvikoppgjøret i Norge etter andre verdenskrig var en særegen begivenhet i norsk historie, og få andre tyskokkuperte land etterforsket og dømt flere enn her til lands. 46 085 nordmenn ble dømt i løpet av etterkrigstidens første tiår, og omtrent like mange fikk saken sin henlagt.³⁰ De fleste av landssviksakene ligger i dag lagret hos Riksarkivet i Oslo.

Landssvikarkivet er av stort omfang og omfatter over 92 000 saker på landsbasis, og utgjør over 1200 hyllemeter i alt.³¹ I dette arkivet finner man også landssviksaken mot Peder Lind-Solstad. Saken hans er omfattende og sammensatt, og består av omtrent 1080 sider med rapporter, avhør, norske aviser, NS-dokumenter, brev, forordninger, vitneforklaringer og domsslutninger (m.m). Før jeg går inn på selve kildegranskingen av landssviksaker, er det nødvendig å kommentere noen praktiske utfordringer i arbeidet med Lind-Solstads landssviksak. Dokumentene i landssviksaken hans er ikke sortert i noen kronologisk- og ofte heller ikke noen logisk rekkefølge. Ettersom RA heller ikke låner ut landssviksaker til andre lesesaler, har arbeidet med landssviksaken måtte foregå digitalt. Det har gjort det særlig krevende å skaffe seg oversikt over både hendelsesforløp og de enkelte saker som omtales i saksmappa.

Kildegransking av Lind-Solstads landssviksak krever teksttolkning, altså en kvalitativ tilnærming til forskningen. Kvalitative teknikker søker ifølge Kjeldstadli å finne ut hva noe var og betydde.³² Utgangspunktet for teksttolkning er at enhver tekst alltid blir utformet av en opphavsperson eller situasjon, i en viss sammenheng, eller kontekst. Når man skal finne kildens opphav ser man på når de ble lagd, av hvem, og for hvilke formål.³³

Fordelene med landssviksakene som primærkilder er at de kan gi godt innblikk i hva påtalemyndighetene i Norge anså som landssvik. Likevel er landssviksakene som primærkilder ikke uproblematiske å jobbe med. I den kildekritiske bevisstheten er det viktig å ta i betraktning at landssviksakene som primærkilder stammer fra okkupasjonstiden, men det som ble brukt ble endret og omgruppert for å imøtekomme oppgjørets behov etter krigen. Det

³⁰ Dahl & Sørensen 2004: 226

³¹ Riksarkivet 2021. *Hva inneholder landssvikarkivet?* <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/andre-verdenskrig/landssvikarkivet>

³² Kjeldstadli 1999: 183

³³ Kjeldstadli 1999: 175

gjør at det stoffet som opprinnelig forelå i okkupasjonstiden, har blitt tatt ut av sin sammenheng og plassert inn i nye saksmapper på navn.³⁴ Historiker Ole Kristian Grimnes påpeker derfor at situasjonene som utspilte seg under tiden med okkupasjon ikke er identiske med det som ble rekonstruert under rettsoppgjøret.³⁵ Man må derfor ikke glemme at oppgjørene ikke bare gjenspeilte holdninger fra tiden med okkupasjon, men at de også gjenspeilte nye holdninger og tendenser i etterkrigstida. Det oppsto et behov for en reaksjon- og et oppgjør mot de som hadde utvist unasjonale holdninger og atferd, og støttet okkupasjonsmakten på en eller annen måte. Spørsmålet i etterkrigstiden knyttet seg jo da til hva som egentlig var å betegne som unasjonale holdninger og atferd. Grimnes peker på at vurderingene av hva som var illegitim atferd skiftet under krigen over tid, og at vurderingene må ha vært mer diffuse enn det som ble lagt til grunn under rettsoppgjøret. Med andre ord: selve fasiten for hva som var unasjonale holdninger og atferd i okkupasjonstiden kom *etter* krigen.³⁶

Når man likevel tar i bruk landssviksakene som kilder til å forstå okkupasjonstida, er det flere ting man bør være oppmerksom på. Avhør og vitneforklaringer avgitt av NS-medlemmer kan blant annet være problematiske ettersom mange var klar over hvor strenge dommer de kunne få. Enten de handlet bevisst eller ubevisst, så er det ikke utenkelig at vitneforklaringene kan ha blitt nedtonet når de omhandlet egen involvering.³⁷ Dessuten kan man betrakte avhør og vitneforklaringer som en type muntlige kilder, hvor det som noteres ned er opp til nedskriveren og dens tolkninger. Professor i kognitiv psykologi Svein Magnussen påpeker dessuten at vitnepsykologisk forskning har dokumentert at selv vitner som virker troverdige, kan både huske, observere og gjenfortelle feil.³⁸ Hukommelsens feilbarligheter kan gjøre at en rekke feilkilder slår inn ved en vitneforklaring. Forklaringene kan også ha vært påvirket av ledende spørsmål og holdningene vitne besitter. Dette må tas i betraktning når man studerer avhør og vitneforklaringer som kilder.

De mange brevene som finnes i landssviksaken gir et innblikk i Lind-Solstads virkelighetsforståelse og ideologiske overbevisning. Brevene er derfor gode kilder til å studere motiver og tankegang, samt kartlegging av korrespondanse som kan si noe om hvilke nettverk han inngikk i. Lagmannsretten la dessuten stor vekt på innholdet i brevene under

³⁴ Grimnes 1999: 53

³⁵ Grimnes 1999: 53

³⁶ Grimnes 1999: 54

³⁷ Andresen 2020: 22

³⁸ Magnussen 2020: 313

rettsoppjøret, og de er også den kildetyper som er tatt mest i bruk i denne oppgaven. Som en del av den kvalitative metoden jeg skal benytte meg av og grunnet det store omfanget av ulike kildetyper som landssviksaken inneholder, er det nødvendig å tolke hver enkelt kilde. Hva slags type tekst er det vi har med å gjøre? Hva står det i kilden, hvem har skrevet den, hva var dens formål og er den troverdig? Og hvilken kontekst kan kilden forstås i forhold til?³⁹ Når jeg derfor tar korrespondanse mellom Lind-Solstad og enkeltindivider eller departementer og direktorater i bruk som kilder, er det nødvendig å sette de inn i en større sammenheng for å forstå hvordan kilden har oppstått og hva som var dens formål.

I landssviksaken til Lind-Solstad finner man også utklipp fra aviser i samtida. Aviser som kilder krever i seg selv egen kildegransking. Aviser generelt har både vært, og er en viktig kildekategori, og ingen andre fag har brukt så mye tid på arbeid med aviser som historikere. Aviser har på mange måter tatt tidens puls, og representerer sådan det samtidige samfunnet på bakgrunn av at man finner både førstehånds- og andrehåndsobservasjoner.⁴⁰ Når man ser på hva avisene forteller tar man de i bruk som beretninger. Tar man derimot avisene i bruk som levninger, ser man på opphavssituasjonen, og hva kilden forteller utover det den direkte sier noe om. På denne måten har pressen hatt en viktig rolle i å forsøke å skape en virkelighet bestående av hendelser og nyheter.⁴¹

Avisene som er benyttet i oppgaven er enten hentet fra landssviksaken eller vært hentet fra Nasjonalbiblioteket gjennom søk angående enkeltsaker. Avisene har altså ikke blitt samlet inn metodisk. Selv om jeg har studert Lind-Solstad som presseleder, har jeg ikke gjort en systematisk analyse av meningsinnholdet i avisene, da det ville falt utenfor oppgavens problemstilling.

1.6 Forskningsetiske hensyn

Til tross for at landssviksakene ble tilgjengelig for offentligheten i 2014 er det fremdeles noen forskningsetiske hensyn som må tas når man tar de i bruk som kilder. Når man arbeider med kilder fra fortida står man alltid overfor mennesker, både de som lever og de som er døde.⁴² Opplysningene som dukker opp i kildematerialet om enkeltpersoners liv og deres kollaborasjon med okkupasjonsmakten under krigen er fremdeles å anse som kontroversielle,

³⁹ Melve & Ryymin 2018: 45-69

⁴⁰ Tjelmeland 2004: 114

⁴¹ Tjelmeland 2004: 114-122

⁴² Andresen et.al. 2015: 89

og i noen tilfeller også sensitive. Noen av de opplysningene som dukker opp i arbeid med landssviksaker kan potensielt skade omdømme til enkeltpersoner, eller gjenværende familie av enkeltpersoner. Andresen et.al påpeker likevel at selv om det er et krav om at historikere skal vise respekt for de døde, betyr ikke det at man ikke kan studere mennesker fra fortida med et kritisk blikk. Men de må tas på alvor. Det betyr at man må styre unna å tillegge mennesker motiver og egenskaper som det ikke finnes noe belegg for å tillegge dem.⁴³ Det er også viktig å påpeke at man ikke kan legge lokk på den delen av fortida som kan virke ubehagelig, ettersom den er vel så viktig for å kunne forstå fortida i nåtid. Det betyr ikke at man, som historiker, kan skrive om hva som helst eller hvem som helst, men at det må finnes gode faglige begrunnelser for å publisere informasjon om navngitte personer.⁴⁴ I den forbindelse må det påpekes at formålet med denne oppgaven- og studiet av Peder Lind-Solstad som nazifiseringsagent, er å belyse nye sider av okkupasjonshistorien- og rettsoppjøret i Nord-Norge, med hensikt å svare på problemstillinga. Lind-Solstad fikk sin straff etter krigen, og denne oppgaven søker på ingen måter å «svartmale» Lind-Solstad eller peke han ut som «skurk». En historikers oppgave er tross alt å rekonstruere fortida slik den *kan* ha vært⁴⁵, da må alle nyanser av historien, både behagelige og ubehagelige, med.

1. 7 Oppgavens oppbygning

Oppgaven består av fire hovedkapittel som inngående søker å se Lind-Solstads landssviksak i sammenheng med henholdsvis hans motivasjoner og holdninger, rollen som presseleder, nazifiseringa av sivilsamfunnet og til slutt, dommen hans i rettsoppjøret. Kilder fra landssviksaken er gjennomgående tatt i bruk i alle kapitlene, og utvalget av kildematerialet kommenteres underveis i oppgaven. Videre søker jeg å presentere, kontekstualisere og analysere de mange rollene Lind-Solstad hadde under okkupasjonstiden ved å knytte kildematerialet til relevant litteratur. Avslutningsvis skal jeg oppsummere funnene i en konklusjonsdel. Konklusjonen søker å knytte hoveddelen av oppgaven til definisjonen av begrepet *nazifisering* for å undersøke om dette kan underbygge oppgavens påstand om Lind-Solstad som en nazifiseringsagent.

⁴³ Andresen et.al. 2015: 89

⁴⁴ Andresen et.al. 2015: 90-91

⁴⁵ Kjeldstadli 1999: 209

Kapittel 2 Peder Lind-Solstad som nazifiseringsagent: motivasjoner og holdninger

For å forstå hvorfor nordmenn støttet opp om okkupasjonsregimet under andre verdenskrig, er det nødvendig å se nærmere på partiet Nasjonal Samling. Partiet var unikt fordi det var den eneste hjemlige partibevegelsen som fikk betydelig statsmakt i et tyskokkupert land i Vest-Europa. Derfor er det nødvendig å undersøke partiets ideologiske innhold for å forstå nordmenns holdninger til nasjonalsosialismen og det tyske riket. Likeså er det nødvendig å se på hvilke motivasjoner som lå til grunn for at noen nordmenn støttet NS eller okkupantene. I dette kapittelet skal jeg først redegjøre for NS som parti og Abwehr som tysk etterretningstjeneste. Videre skal jeg undersøke hva kildematerialet i Lind-Solstads landssviksak kan fortelle om hvilke holdninger og motivasjoner som lå bak hans medlemskap i NS og hans virksomhet som Abwehr-agent. Jeg vil også knytte funnene til litteraturen om tematikken og se på hvem disse norske "hjelperne" var, samt om Lind-Solstad passer inn i mønstrene man har sett i andre tilfeller av frivillig kollaborasjon.

2. 1 Nasjonal samling

Nasjonal samling som politisk parti ble dannet 17.mai 1933 av lederen Vidkun Quisling. Som nytt parti var det første målet å vinne folkets stemmer ved stortingsvalget allerede høsten 1933. Før stortingsvalget hadde Quisling kladdet en ministerliste med sikte på en ren NS-regjering, og han forlangte lister i alle landets fylker. Et ordentlig partiprogram var fremdeles ikke på plass, og partiets kontaktnett ut over landet var for svakt til at de greide å fylle alle lister. Resultatet ble 27 000 stemmer, tilsvarende 2,2 % av velgernes stemmer. Partiet holdt seg likevel oppe, i løpet av de neste tre årene fikk de egen landsorganisasjon med hovedstyre under Føreren, en kvinneorganisasjon, og et ungdomsforbund, samt et politisk ordensvern: Hirten.⁴⁶ Resultatet ved neste stortingsvalg i 1936 viste derimot, tross aktiv valgkamp, en klar tilbakegang. Med bare 1,8 % oppslutning i 1936, sprakk partiet året etter. I årene før krigen brøt ut besto partiet kun av Quisling og noen hundre aktive tilhengere.⁴⁷

Til tross for partiets nedgang og labre utvikling mot slutten av 30-årene, ble Quisling og partiet betydningsfulle da krigen i Europa brøt ut. Det faktum at det fantes et fascistisk parti i Norge som Tyskland måtte forholde seg til da de erobret landet er en av årsakene til at NS

⁴⁶ Dahl, Hagtvat og Hjeltnes 2009: 62-63

⁴⁷ Grimnes 2018: 154-155

kom til makta. Tross partiets ubetydelighet i Norge, greide Quisling selv å gjøre såpass inntrykk på Hitler da de møttes i desember 1939, at Hitler, mot alle odds, valgte å satse på partiet.⁴⁸ NS og tyskerne sto for den samme fascistiske ideologien, og det gjorde at de slapp partiet fram til regjeringsmakten under okkupasjonen. Likevel var NS langt fra makten i Norge, da tyskerne alltid satt med den reelle makten. Nesten all militær- og politimakt lå hos tyskerne, og når det gjaldt sivil styring lå makten alltid i siste instans i tyskernes hender. Men både NS og tyskerne ønsket å gjennomføre en nasjonalistisk revolusjon i Norge, og det gjorde at partiet fikk hånd om flertallet av statsrådspostene 25.september 1940. 1.februar 1942 fikk også Quisling tittelen ministerpresident, og han ble stående i spissen for en ren NS-regjering. Tanken var på mange måter at når tyskerne ga NS adgang til den norske stats ressurser, ga de også partiet en mulighet til å gjennomføre den nasjonalsosialistiske revolusjon.⁴⁹

2.2 Nasjonal samlings ideologi

Nasjonal samling karakteriserte seg selv som et parti bygd på *nasjonalismen* som ideologi. Nasjonen, den nasjonale historien, den nasjonale kulturen og det nasjonale fellesskapet sto i sentrum.⁵⁰ Partifører Vidkun Quisling og NS som parti mente at Norge og verden sto overfor en dyp krise forårsaket av at man befant seg i en fase mellom to historiske epoker: «materialismen» og en mer «idealistisk»-epoke. Ifølge NS' ideologi ville den idealistiske epoken, som var preget av en mer åndelig oppfatning av verden, avløse den materialistiske epoken, som dreide seg om at materielle goder og dyrking av egoisme sto sentralt i verden. NS var svært opptatt av den historiske utvikling, og mente at historiens dypere mening var folkesjelenes åndelige utvikling, som ville komme til uttrykk gjennom et høyere nivå av organisasjoner og samarbeid. En samling av hele menneskeheten var derfor historiens, og Guds vilje og mål.⁵¹ Materialismen, som ble ansett som en trussel mot dette målet, manifesterte seg ifølge NS i form av to ideologier: liberalismen og marxismen. Begge disse ideologiene bygde på materialistisk grunnlag i form av maksimering av penger og rikdom for enkeltklassen. Til tross for at marxismen sprang ut fra liberalismen, anså NS marxismen for å være den farligste og største trusselen for verdenssamfunnet. Bolsjevikregimet i Sovjetunionen gjorde derfor situasjonen i verden farlig, og NS anså også norske marxister,

⁴⁸ Grimnes 2018: 157

⁴⁹ Grimnes 2018: 182-183

⁵⁰ Grimnes 2018: 158

⁵¹ Sørli 2015: 59

inkludert Arbeiderpartiet, som en del av en verdensomspennende kommunistisk konspirasjon.⁵²

Etter påvirkningen fra Tyskland, utviklet NS seg til et antisemittisk parti omkring 1935. Den antisemittiske tankegangen dreide seg om at partiet anså jødene som rasefienden i verden. De mente at jødene var en trussel for nasjonalsosialismen fordi de infiltrerte kommunismen og sto bak vestlige demokratier og kapitalister. I talene som Quisling holdt under krigen rettet han ofte søkelyset mot jødene, og beskyldte de for dannelsen av en internasjonal sammensvergelse som kjempet for verdensherredømmet.⁵³

Historien sto svært sentralt i NS' ideologiske fundament, og de viste derfor stor begeistring for den norske storhetstiden, slik også norske nasjonsbyggere hadde gjort på 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet.⁵⁴ De spilte på vikingtiden og var inspirert av den norrøne historien både når det gjaldt ritualer og navnebruk. Ikke bare tok NS hird-navnet i bruk, men de holdt også stevner på steder av betydning for den norske historien og nasjonsbyggingen, som Stiklestad og Hafrsfjord. Quisling rettferdiggjorde også NS' maktbruk gjennom å vise til samlingen- og kristningen av Norge i middelalderen, som også foregikk gjennom bruk av makt.⁵⁵ Makt var nemlig helt avgjørende for Quisling for å kunne samle nasjonen, ettersom den sto sterkest om den kun ble uttrykt gjennom ett parti, én bevegelse og en fører. Klassekamp og indre spenninger måtte altså fjernes, og det eksisterende partisystemet oppløses.

2.3 Nasjonal samling i Harstad

Nasjonal samling som parti sto svakt i Nord-Norge fram til krigen, med bare 150 medlemmer nordpå før 1940, av 5409 på landsbasis.⁵⁶ Før krigen fantes det bare et og annet medlem av NS noen få steder i Nord-Norge. Likevel var det markante enkeltpersoner i noen av de største byene nordpå, som eksempelvis Tromsø, Harstad, Bodø, Narvik og Hammerfest. Ved valget i 1933 var det totalt 3,2 prosent av de nordnorske byvelgerne som stemte på NS.⁵⁷ Når det kommer til Lind-Solstads hjemsted, Harstad, så var det knappe 1,43 %, 28 personer, som stemte på partiet ved det neste stortingsvalget i 1936. I løpet av krigen vokste medlemstallet i

⁵² Sørli 2015: 61

⁵³ Grimnes 2018: 160-161

⁵⁴ Grimnes 2018: 158

⁵⁵ Grimnes 2018: 158-159

⁵⁶ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 359

⁵⁷ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 338-340

byen til ca. 130 på det meste. Til tross for at partiet i Harstad var lite, så var det kun Tromsø som hadde større oppslutning i Troms.⁵⁸ Etter nyordninga, som er betegnelsen på NS-regimets omlegging av det norske samfunnet under tysk okkupasjon etter september 1940, skjedde det mange endringer lokalt. Etter 25.september 1940 ble alle politiske partier foruten NS forbudt over hele landet, og det skulle settes inn representanter fra NS i alle viktige posisjoner i samfunnet. Demokratiet, slik man kjente det fra førkrigstida, ble avvirket, og det ble gjennomført en kommunereform på nyåret i 1941. Kommunereformen dreide seg om at fylkesføreren i NS, fylkesmannen og en representant fra Innenriksdepartementet pekte ut ordførere, altså en kontant avvikling av det kommunale selvstyre. Ideelt sett skulle ordførerne utpekes blant NS' medlemmer, men til å begynne med var det i praksis vanskelig å finne NS folk til å besitte stillingene. Praksisen ble likevel gradvis endret, og i løpet av sommeren 1941 fikk hele Nord-Norge nye fylkesmenn som tilhørte NS.⁵⁹ For å sikre kontrollen over andre samfunnsinstitusjoner og organisasjoner ble NS-folk satt inn i viktige posisjoner, enten ved at noen som allerede var medlem i partiet ble satt inn, eller ved at folk meldte seg inn i partiet, og dermed fikk sentrale posisjoner. I noen tilfeller hentet man også inn NS-folk utenfra for å fylle ulike posisjoner.⁶⁰

11.november 1940 ble Harstads NS-lag konstituert skikkelig, og Andreas Olsson, disponent ved Merkantil margarinfabrikk, og Peder Lind-Solstad, redaksjonssjef i Harstad Tidende, førte an møtet på Hotell Nobel som fastsatte representantene for Harstad krets av NS. Førstnevnte ble da fastsatt som kretsfører, mens Lind-Solstad fikk tittelen presseleder. Hovedkretsstyret i november 1940 besto av kretsfører Olsson, organisasjonsleder Finn Ulriksen, økonomileder Haakon Schjelderup, presseleder Lind-Solstad, propagandaleder Chrf, Heimbeck, hirdleder Reidar Leithe, N.S.U.F.-leder Odd Eriksen, lagfører Bertel Bertelsen og sekretær Thoralf Carlsen. Harstads NS-lag åpnet sine kontorer i 3.etasje i Torvet 3, også kalt Kulseng-gården. Ifølge avisreferatet i Harstad Tidende fra møtet skulle styret også suppleres med lagførere i kretsens 18 kommuner.⁶¹

Problemet med innføringa av nyordningen i Harstad, i likhet med andre steder, var at det nesten ikke fantes NS-folk som kunne besitte de offentlige stillingene i sivilsamfunnet. De få som var medlemmer fikk derfor betydningsfulle posisjoner og stor makt. Lærer Hans Methi

⁵⁸ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 382

⁵⁹ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 349

⁶⁰ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 350

⁶¹ Reppen 2016: 44

ble ordfører i Harstad, mens Stuert Hartløy Aune som den ene av kommunens to medlemmer, ble ordfører i Trondenes. Mange av de som tiltrådte kommunens stillinger hadde lite eller ingen erfaring med den type arbeid det innebar, men siden de var NS-vennlige ble de likevel satt til slike oppgaver. Det var også tilfelle i Sandtorg, der Peder Lind-Solstad var den mest framtrepende av NS-medlemmene. Lind-Solstad hadde tidligere erfaring fra kommunestyret, men siden han var redaksjonssjef i avisa Harstad Tidende, ble han heller utnevnt som presseleder for hele distriktet. I Sandtorg var det derfor gartneren Erik Bull som fikk ordførerstillingen.⁶²

Til tross for at prosentandelen nordnorske NS-medlemmer var lavere enn på sørnorsk nivå under hele okkupasjonstida, så var det kommuner og regioner i nord som hadde relativt høye medlemstall under krigsårene. Aas, Borge & Jakobsen peker på «Hålogalandsutstillingen» som NS presenterte i 1941 som del av en offensiv for å øke oppslutningen og medlemstallet i Nord-Norge. Det tyske okkupasjonsregimet økte propagandaressurser om Nord-Norge, sannsynligvis også for å trygge egen stilling i landsdelen på bakgrunn av den planlagte operasjon Barbarossa, invasjonen av Sovjetunionen. Øverste sjef for SS, Heinrich Himmler, gjennomførte en omfattende inspeksjonsreise i Nord-Norge i forkant av utstillinga vinteren 1941. «Hålogalandsutstillinga» åpna i Oslo 16.mai 1941, og turnerte på Østlandet etter 8.juni samme år. Utstillinga tok sikte på å opplyse om de tre nordligste fylkene, hvorav nordnorsk næringsliv, kultur og natur sto i sentrum. Utstillinga ble aldri sett i nord, men det ble drevet aktiv presseinnsats i avisene i Nord-Norge for å sette lys på hvor suksessrik utstillinga var sørpå. Budskapet var altså at befolkningen i Nord-Norge skulle være stolte over egen landsdel. Det ble satset på infrastruktur og festningsverk, og flere nordlendinger tenkte nok at NS nå viste at de også satset i nord.⁶³ Det er også verdt å merke seg at generalsekretær og pressetallsmann for utstillinga, Arne Stavseth, opprinnelig var bosatt i Harstad og hadde vært aktiv i NS-miljøet i byen. Om dette har hatt betydning for veksten i medlemstallet i byen er det vanskelig å si noe om, men generelt opplevde NS sterk vekst i nord allerede sommeren 1941.⁶⁴

Innmeldingsmønsteret i nord ser dessuten ut til å ha vært annerledes sammenlignet med mønsteret sørpå. I Sør-Norge var antallet innmeldinger i NS på topp i 1940, mens toppåret i Nord-Norge kom først i 1942, da tallet på innmeldinger for lengst hadde begynt å minke i

⁶² Reppen 2016: 49-50

⁶³ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 359-361

⁶⁴ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 361

sør.⁶⁵ Dette mønsteret er det flere mulige forklaringer på, «Hålogalandsutstillingen» kan være én av dem. Det er heller ikke utenkelig at det tyske angrepet på Sovjetunionen sommeren 1941 har hatt større innvirkning på medlemstallene i Nord- enn i Sør-Norge, med tanke på at den nordlige landsdelen lå nærmest Sovjetunionen. Aas, Borge & Jakobsen peker imidlertid på at en slik forklaring sannsynligvis har hatt mindre relevans for Troms og Nordland, sammenlignet med Finnmark.⁶⁶ Antikommunisme var likevel generelt viktig for NS, og flere meldte seg inn i partiet nettopp av frykt for de røde i øst. NS brukte også Lofot-raidene i 1941 som propaganda mot britene og London-regjeringa. Lofot-raidene er betegnelsen på to raid som foregikk i henholdsvis Svolvær, Stamsund, Henningsvær og Brettesnes i mars 1941, og Reine og Moskenes i desember 1941. Tanken fra Storbritannia var å skade tysk krigsøkonomi gjennom flere aksjoner mot Norge. Lofoten ble trukket fram som et godt egnet område for aksjonene både grunnet betydningen norsk fisk og fiskeprodukter hadde for okkupantene, men også fordi risikoen var ansett som lav grunnet få tyske tropper og forsvarsverk i dette området. I tillegg var et av målene for aksjonene å ta tyskere og norske nazister til fange.⁶⁷ Under raidene ble skip senket og fabrikker ødelagt, og den norske eksilregjeringa i London var tilsynelatende rystet over at Storbritannia førte krig i Norge på egenhånd. Utenriksminister Trygve Lie gikk senere ut og beklaget at raidene var utført uten at den norske regjeringa hadde kjennskap til dem.⁶⁸ Situasjonen gjorde at NS kunne bruke Lofot-raidene som propaganda for alt det var verdt, likesom senkning av sivile skip, som lokalbåter og hurtigruteskip.⁶⁹

Flere enkelthendelser under okkupasjonsårene melder seg også som årsaksforklaringer til medlemsveksten i nord. Eksempelvis utnyttet NS-propagandaen et brev fra general Fleischer, den norske generalen som hadde ledet fjellkrigen ved Narvik, gjennom en offentliggjørelse i Aftenposten i august 1941. I brevet, som var datert 4.juni 1940, hadde general Fleischer advart kongen og regjeringa mot å forlate landet.⁷⁰ General Fleischer hadde hatt stor betydning for den norske siden av kampen om Narvik, og han ble på mange måter ansett som en helt nordpå. Utnyttelsen av Fleischers brev for propagandaformål kan derfor ikke utelukkes å ha hatt en viss innvirkning på medlemstallene i Nord-Norge.

⁶⁵ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 367

⁶⁶ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 372

⁶⁷ Haarr 2022: 143

⁶⁸ Haarr 2022: 152

⁶⁹ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 373

⁷⁰ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 373

2.4 Abwehr-agentene

I tillegg til sin rolle som partimann og presseleder, drev Peder Lind-Solstad arbeid som Abwehr-agent. Agenter som var tilknyttet Abwehr drev med militær etterretning og hadde særlig ansvar for militær sikkerhet.⁷¹ Arbeidet til Abwehr dreide seg om å motarbeide spionasje og sabotasje, men også andre former for militær motstand. Etterretningstjenesten organiserte seg med en hovedorganisasjon i Oslo (Abwehrstelle), og underorganisasjoner i Bergen, Trondheim og Tromsø (Abwehr Nebenstelle). Sistnevnte hadde ansvar for strekningen Bodø-Kirkenes.⁷² Et stort antall norske agenter ble rekruttert av Abwehr, og under okkupasjonen arbeidet det 315 Abwehr-agenter i Norge, som man vet om.⁷³ Agentene fikk ulike oppdrag ut fra hvilke stillinger de hadde og hvor i landet de befant seg. Mange hadde arbeid innenfor kystfart for å holde et øye med illegal trafikk, mens andre fikk i oppdrag å drive hemmelig propaganda for NS-regimet.⁷⁴ Ca. 30 av Abwehr-agentene var knyttet til underorganisasjonen i Tromsø, hvorav fem-seks agenter arbeidet i selve byen, mens 25 opererte ellers i Nord-Norge.⁷⁵

Tore Pryser påpeker at agent-begrepet i stor grad har blitt brukt noe upresist i dagligtale, populærlitteratur og i pressen. Under rettsoppgjøret etter andre verdenskrig ble begrepet *angiver* tatt i bruk oftere om folk som gav betydningsfulle opplysninger til okkupasjonsmakten. 4037 personer ble dømt for angiveri etter krigen, men de fleste var ikke å betegne som agenter i sin egentlige forstand.⁷⁶ Verdifulle opplysninger kom ofte fra NS-tilhengere, offentlige ansatte eller pressefolk, folk som ikke var å regne som agenter. Det var heller ikke uvanlig at sjalusi blant ektefeller, misunnelige kolleger eller uvennlige naboer førte til angivelser som okkupasjonsmakten kunne ta nytte av. Under landssvikoppjøret viste det seg derfor vanskelig å bevise agent- og angiverivirksomhet.

Tyskerne brukte generelt flere ulike betegnelser på sine agenter. «Vertrauensmann»⁷⁷ er oftest brukt, og betyr direkte oversatt «tillitsmann». Dette var menn som gav, til en viss grad, betydningsfulle opplysninger til okkupasjonsmakten om illegal virksomhet. Enkelte av tyskernes V-menn hadde egne nummer eller dekknavn i de tyske arkivene, og noen mottok

⁷¹ Tjelmeland, Fritsche & Fagertun 2022: 314

⁷² Tjelmeland, Fritsche & Fagertun 2022: 314-315

⁷³ Pryser 2001: 368

⁷⁴ Tjelmeland, Fritsche & Fagertun 2022: 315

⁷⁵ Pryser 2012: 184

⁷⁶ Pryser 2001: 333

⁷⁷ Forkortelsen «V-mann» benyttes videre i oppgaven

også regelmessige ytelser.⁷⁸ Ifølge Pryser fantes det tre krav som ideelt sett sikkert kunne fastslå om noen var agent: at en agenterklæring om taushetsplikt var undertegnet, at vedkommende var tildelt dekknavn eller nummer, og at vedkommende mottok lønn eller andre ytelser.⁷⁹

I Lind-Solstads landssviksak får man informasjon om alle de tre øvrige kravene. Unteroffizier for Abwehrgehilfe i Tromsø, Hans Heinrich Johan Nohr, avga sin vitneforklaring når det gjaldt Lind-Solstad 5. desember 1945. I listen over oppstillingen av agenter og rapportører var Peder Lind-Solstad listet som V-mann i Harstad under dekknavnet «Thorgeir». Hans Heinrich Johan Nohr oppga også i sin vitneforklaring at Lind-Solstad hadde underskrevet en forpliktelseserklæring, uten at denne er å finne i landssviksaken. Det er det for øvrig gode grunner til, gitt at disse tyske arkivene ble brent ved avslutningen av krigen. Nohr forklarte også at Lind-Solstad var en av Abwehrs beste folk, at han arbeidet godt og sendte en rekke meldinger til dekkadressen «Hypner» Grønnegata, Meierihuset i Tromsø. I vitneavhøret framkom det også at Lind-Solstad fikk utbetalt 500 kr i måneden, samt et par flasker brennevin, sigaretter, tobakk, og av og til matvarer, fram til april 1945. I tillegg skal han ha fått utbetalt 20 kr pr.dag og reiseutgifter for reiser han gjennomførte som V-mann. Dette skulle ifølge vitneavhøret ha dreid seg om reiser til Tromsø én gang i måneden etter 1943, og reiser på inspeksjon hos sine agenter i Narvik. Lind-Solstad skulle nemlig ha vervet Gunnar Portvik og brødrene Bjarne og Olaf Langbak for den hemmelige tyske etterretningstjenesten, samt tre andre U.V.-menn (Under V-menn) i løpet av okkupasjonstiden, disse tre med dekknavn «Alf», «Kolbjørn» og «Simon». Gunnar Portvik er å finne på Abwehrs liste over agenter under dekknavnet «Finn», mens Bjarne Langbak bar dekknavnet «Berntsen», og broren Olaf Langbak bar dekknavnet «Meland».⁸⁰

2.5 Hvorfor vervet nordmenn seg?

Et av mange spørsmål for ettertiden har vært knyttet til å forstå hvorfor nordmenn vervet seg og valgte å tjenestegjøre i tyske militære avdelinger under krigen, og hvorfor noen valgte å hjelpe tyskerne ved å angi egne landsmenn. Sigurd Sørli's studie om nordmenn i Waffen-SS søker å forklare hvorfor nordmenn vervet seg som frontkjempere under andre verdenskrig.

⁷⁸ Pryser 2001: 333-334

⁷⁹ Pryser 2001: 334

⁸⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 79, Dok. Vedr. Abwehr Nebenstelle III/F.

Selv om Sørliens litteratur dreier seg om verving til tyske militære styrker, sier den generelt noe om hvilke typer nordmenn som frivillig støttet tyskerne ettersom det store flertallet av frivillige frontkjemper i Norge ble rekruttert fra NS-miljøet. Det vil følgelig være meningsbærende å trekke fram noen av tendensene i Sørliens litteratur, da disse synes å sammenfalle med verving av nordmenn til andre tyske avdelinger. Sørlie påpeker at de fleste nordmenn som vervet seg, i ettertid har forklart at de var drevet av «idealistiske» motiver. Flere hevdet at de hadde en intens frykt for Sovjetunionen og kommunismen, også at de var sikre på at Tyskland kom til å gå seirende ut av krigen. En avgjørende forutsetning for at Norge skulle få tilbake sin selvstendighet og frihet måtte derfor være nordmenns militære deltakelse på tysk side.⁸¹

Denne «idealismen», påpeker Sørlie, har den norske forsknings- og dokumentarlitteraturen i for stor grad lagt til grunn som motiv for sine konklusjoner om nordmenns verving til tyske tjenester. Dette henger sammen med at det store flertallet av de frivillige etter krigen hevdet å ha vært drevet nettopp av slikt motiv. Sørlie antar imidlertid at det har vært betydelig avvik mellom forklaringsmotiv de frivillig la til grunn for verving etter frigjøringen, og de faktiske motivene. Ideologisk sympati for nasjonalsosialismen gikk nemlig, i de aller fleste tilfeller, forut for beslutningen om å gå inn i tysk tjeneste, hevder Sørlie.⁸² Lignende tendenser finner man igjen i litteraturen om Abwehr-agentenes motiver og mentalitet. Nå skal det sies at korrelasjonen mellom NS-medlemskap og verving i tysk tjeneste er betydelig større når det kommer til frontkjemperne (80%), sammenlignet med Abwehr-agentene (46 %). Dette henger sammen med at tyskerne ofte foretrakk agenter som *ikke* var medlem av NS. Kartleggingen av Abwehr-agentenes ideologiske overbevisning har derfor ikke vært tillagt like stor vekt i litteraturen i forhold til det som foreligger om frontkjemperne. Tore Pryser skriver likevel at motivene for å la seg verve som agent varierte fra grunnleggende ideologisk overbevisning til eventyrlyst og pengebegjær.⁸³ Sistnevnte har blitt lagt mest vekt på i litteraturen. Når det er sagt, påpeker Pryser at mange agenter var påvirket av nazismen gjennom å ha studert eller arbeidet i Tyskland før krigen. Andre ble rekruttert som agenter gjennom yrkes- eller samfunnslivet. Flere hadde også hatt arbeid for tyskerne på ulike måter, som eksempelvis sjåfører eller kontorpersonell før de ble vervet som agenter.⁸⁴

⁸¹ Sørlie 2015: 89

⁸² Sørlie 2015: 89-95

⁸³ Pryser 2001: 369

⁸⁴ Pryser 2001: 369

De ulike undergruppene av Abwehr besto av gruppe I med ansvar for operativt og økonomisk etterretning, gruppe II for sabotasje, og gruppe III for kontraspionasje og sikkerhetstjeneste. Disse gruppene hadde flere kontorer under seg, de største kontorene i Norge var Referat I M, marinen, og Referat III F, kontraspionasjen. Svært mange nordmenn som var eller ble mistenkt for å være Abwehr-agenter var knyttet til yrker innenfor sjøfart og fiske. Agentene som arbeidet under Referat I M var blant de som hadde høyest lønninger, hvorav skipperne kunne tjene opptil 1000 kroner i måneden, mens mannskap hadde mellom 800 og 900 kroner i månedslønn. Agentene under Referat III F tjente mellom 500 og 800 kroner i måneden. Til sammenligning tjente en vanlig gårdsarbeider før krigen mellom 150 og 200 kroner i måneden. Penger synes derfor også å ha vært et viktig motiv hos flere av Abwehr-agentene, særlig for de som hadde gjeldsproblemer.⁸⁵

Tendensen i forskningslitteraturen har generelt vært at nordmenns verving dreide seg om overbevisning, men ikke alltid av sympati for Tyskland. Aas, Borge og Jakobsen påpeker eksempelvis at det høye tallet på sent rekrutterte NS-medlemmer i Nord-Norge gir noen ulike motivforklaringer hos befolkningen i nord sammenlignet med i sør. Situasjonsbestemte, upolitiske motiv for innmeldelse i NS er ifølge en undersøkelse i Saltendistriktet i Nordland å finne i halvparten av tilfellene. Undersøkelsen viste også at jo senere et medlem gikk inn i NS i Salten, jo større var sannsynligheten for at vedkomne ga en upolitisk motivforklaring i politiavhør etter krigen, som eksempelvis at noen i familien var blitt medlem, eller at man bare ønsket å beholde radioen sin.⁸⁶ Denne tendensen stemmer overens med at NS på landsbasis i økende grad mobiliserte blant folkegrupper uten politisk erfaring utover i okkupasjonsårene. Dette forklarer på mange måter sammenhengen mellom medlemstall og sosiale grupper i Nord-Norge, som her besto av flere arbeidere enn sørpå.⁸⁷

De aller fleste som var tiltalt i landssviksakene var bevisste på hvilken forbrytelse nasjonalsosialismen ble ansett som, og det er derfor grunn til å tro at dette skapte et behov for å rettfærdiggjøre deres fortidige handlinger. Når folk skal forklare sine valg i fortiden er det dessuten vanlig med en viss grad av bortforklaring eller erindringsforskyvning. Det er derfor også rimelig å anta at motivforklaringene hos de tiltalte ikke nødvendigvis er representativ for de faktiske motiver.⁸⁸ Av vitneavhør i landssvikarkivet vet man at Lind-Solstad meldte seg

⁸⁵ Pryser 2001: 362-377

⁸⁶ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 374

⁸⁷ Aas, Borge & Jakobsen 2022: 363

⁸⁸ Sørli 2015: 90

inn i NS 20. september 1940.⁸⁹ I egne avhør forklarte Lind-Solstad at han meldte seg inn i NS for å gardere seg mot overraskelser, han hevdet å ha vært redd for å bli arrestert av tyskerne. Denne faren baserte han på sitt tidligere arbeid i den norske militære etterretningstjenesten, og fordi stabssjef for 6. divisjon Odd Lindbäck-Larsen, som Lind-Solstad arbeidet under, var blitt arrestert høsten 1940.⁹⁰ Lind-Solstad hevdet også i landssvikoppgjøret at han hadde vært å betegne som passiv NS medlem⁹¹, noe som for øvrig må ha framstått merkelig med tanke på hvor aktiv han var i alle sine roller gjennom hele okkupasjonstiden. Til tross for sin egen forklaring om medlemskapet i NS, vitner andre kilder fra samtida, som jeg kommer tilbake til i delkapittel 2.6, om at Lind-Solstad var preget av langt mer ideologiske motiver enn han selv hevdet etter krigen.

Et annet spørsmål som dukker opp knyttet til hvorfor nordmenn vervet seg, er hvem disse nordmennene var. I sin litteratur om norske frontkjemper i Waffen-SS under andre verdenskrig påpeker Sigurd Sørli at de frivillige besto av en nokså sammensatt gruppe mennesker. Samtlige var unge menn, men blant de som vervet seg var det både lærere, prester, fiskere, bønder, håndverkere, advokater, offiserer og studenter. Det fantes folk som kom fra fattige kår, og det fantes folk med gode økonomiske forutsetninger. Det fantes både overklassefolk fra byene, og folk fra bygdene.⁹² Likevel er det mulig å peke på noen hovedtendenser i vervingen. Den største andelen frivillige hadde bakgrunn fra middelklassen, og et utdanningsnivå over befolkningsgjennomsnittet. De fleste var også nokså unge, da en betydelig andel var skoleelever og studenter. Det virker også som at rekruttering av frontkjemper har vært et urbant fenomen, da det var en overrepresentasjon av personer som var bosatt i byer, eller i nærheten av byer.⁹³ Når det kommer til Abwehr-agentene som sosial gruppe synes tendensen å være den samme som for frontkjemperne, hvorav 130 av totalt 315 agenter tilhørte middelklassen. Antallet NS-medlemmer i Abwehr viser, som nevnt, at over ¼ ikke var NS-medlemmer. I 27% av tilfellene kjenner man ikke til om vedkomne var NS-medlem eller ikke, noe som gjør et totale bildet noe uklart. 46 % av agentene var likevel medlem av NS ved krigens slutt.⁹⁴ Av agentene som arbeidet for Referat III F, som er

⁸⁹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr.2, Rapport av 5/6 1945 fra korporal Kr. Arntzen, Rikspolitiet.

⁹⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 95, Dok. Vedk. Peder Lind Solstads forhold før okkupasjonen.

⁹¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr.2, Rapport av 5/6 1945 fra korporal Kr. Arntzen, Rikspolitiet.

⁹² Sørli 2015: 90

⁹³ Sørli 2015: 91-92

⁹⁴ Pryser 2001: 362-377

avdelingen Lind-Solstad arbeidet for, tilhørte 11% hans yrkesgruppe, journalister. De resterende besto av 20% innenfor sjøfart og fiske, 19% arbeidere, 18% kontorister og 11% forretningsdrivende.⁹⁵

Peder Lind-Solstad sin bakgrunn passer godt inn i tendensene beskrevet over. Han var å betegne som en mann av middelklassen og bosatt i by. Han ble født 19.juli 1904, og vokste opp på en gård i Kilbotn, et tettsted like utenfor Harstad, og var barn av lagerformann Jørgen O. Solstad og Otelie Olsen.⁹⁶ Middelskoleeksamen tok han i Harstad, examen artium i Volda, og senere også handelsgymnas i Oslo. Lind-Solstad ble ansatt som forretningsfører i Harstad Tidende i 1925, og senere som redaksjonssekretær.⁹⁷ I 1926 avtjente han verneplikt ved Garnisonen i Kirkenes.⁹⁸ Fra 1928 til 1930 var han redaktør i Vesteraalens Avis. Ellers var han en aktiv mann i lokalsamfunnet i Harstad, som både formann i Harstad idrettslags skigruppe og en av grunnleggerne av Harstad og Omegns Forsvarsforening i 1937. Høsten 1937 ble han også valgt inn i Sandtorg kommunestyre på borgerlig fellesliste.⁹⁹

2.6 Peder Lind-Solstads motivasjoner og holdninger

Hvordan Lind-Solstad ble vervet som Abwehr-agent er det vanskelig å skulle si noe om. Han selv hevdet etter krigen at han ikke visste noe om at han var oppført som agent av tyskerne.¹⁰⁰ Andre som ble avhørt i forbindelse med Lind-Solstads landssviksak kommentert ikke hvordan han endte opp med agenttittelen. Noen årsaksforklaringer melder seg likevel.

I rapport til Troms politikammer 4.mars 1946 har Lind-Solstad avgitt forklaring om eget forhold før okkupasjonen. Lind-Solstad forklarte først at han ble innkalt til sjefen for 6.divisjon, general Fleischer, for å tre inn i den hemmelige militære etterretningstjenesten en stund etter krigsutbruddet i september 1939. Der bedrev han etterretning i Narvikområdet til å begynne med, før han ble anmodet om å reise til Kirkenes samme dag som krigen mellom Russland og Finland brøt ut 6.desember 1939. I Kirkenes hevdet Lind-Solstad at han tjenestegjorde i etterretningstjenesten som pressesjef under forsvarssjefen i Øst-Finnmark,

⁹⁵ Pryser 2001: 374

⁹⁶ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr.2, Rapport av 5/6 1945 fra korporal Kr. Arntzen, Rikspolitiet. (s. 21)

⁹⁷ Reppen 2016: 65

⁹⁸ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr.2, Rapport av 5/6 1945 fra korporal Kr. Arntzen, Rikspolitiet. (s. 21)

⁹⁹ Reppen 2016: 65

¹⁰⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 115, Tilleg til do. 2/7 1946.

oberstløytnant Edvard Os.¹⁰¹ Om sitt arbeid i Øst-Finnmark forklarte Lind-Solstad etter krigen inngående om hva han hadde drevet med der. Han hevdet blant annet at oppdraget hans gikk ut på å gi opplysninger om kommunister, og forklarte også at han på et tidspunkt var beordret til å skygge Nordahl Grieg. Ifølge Lind-Solstad forklaring var det visstnok hans egne innrapporteringer til forsvarssjefen basert på skyggingen av Grieg som gjorde at Grieg ble forflyttet til Karasjok.¹⁰² I rettsoppgjøret omtalte imidlertid forsvarssjef Os det hele som «ren diktning» fra Solstads side. Os kunne bekrefte at Lind-Solstad hadde arbeidet som melder til NTB, men at han aldri var å betegne som noe slikt som militær pressesjef i Øst-Finnmark.¹⁰³ Av kildematerialet framgår det også en bekymring fra forsvarsministerens side om at den forklaringen som Lind-Solstad hadde kommet med, potensielt kunne være til skade for landet selv om den nødvendigvis ikke medførte riktighet.¹⁰⁴ I boka *Harstad under krig og diktatur* har Gunnar Reppen på sin side hevdet at Lind-Solstad arbeidet under samme stab som blant annet Jonas Lie, Karl Martinsen og Erling Søvik, som alle tre senere skulle vise seg å bli noen av landets mest fremtredende nazister.¹⁰⁵ Reppen har på bakgrunn av dette skrevet at Lind-Solstad «samarbeidet tett med landskjente nazister»¹⁰⁶, uten at en slik påstand nødvendigvis stemmer med undersøkelsene gjort i denne oppgaven. Reppen antok at Lind-Solstads ideologiske innflytelse kom fra disse tre mens han arbeidet i Øst-Finnmark, men ingen av de tre nevnte dukker opp i Lind-Solstads landssviksak.

Gitt at det stemmer at Lind-Solstad faktisk arbeidet med å overvåke kommunistene i Finnmark, kan det tenkes en viss forbindelse til Jonas Lie, ettersom Lie utarbeidet lister over kommunister og sovjetsympatisører da han var sjef for overvåkningspolitiet i Øst-Finnmark under vinterkrigen.¹⁰⁷ Dette framstår likevel fremdeles uavklart.¹⁰⁸ Noen forklaring på hvorfor han ble tyskernes V-mann i området sier kildene heller ingenting om, men det kan uansett

¹⁰¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 95, Dok. Vedk. Peder Lind Solstads forhold før okkupasjonen.

¹⁰² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 95, Dok. Vedk. Peder Lind Solstads forhold før okkupasjonen.

¹⁰³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 95, Dok. Vedk. Peder Lind Solstads forhold før okkupasjonen.

¹⁰⁴ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 95, Dok. Vedk. Peder Lind Solstads forhold før okkupasjonen.

¹⁰⁵ Reppen 2016: 65

¹⁰⁶ Reppen 2016: 65

¹⁰⁷ Tjelmeland, Fritsche & Fagertun 2022: 308

¹⁰⁸ *I arbeidet med denne oppgaven har det ikke lyktes å komme nærmere noe svar på om det Lind-Solstad beskrev om tiden før okkupasjonen faktisk stemte. Det er en liten mulighet for at Reppens antagelser stemmer, men det har ikke vært mulig å trekke den samme konklusjonen basert på kildene som er undersøkt her.*

tenkes at hans tidligere erfaringer fra den norske militære etterretningstjenesten er en mulig årsaksforklaring.

Til tross for at Lind-Solstad etter krigen forklarte at han meldte seg inn i NS fordi han var redd for å bli arrestert, vitner store deler av det andre kildematerialet som foreligger i landssviksaken hans om at han var preget av en sterk ideologisk overbevisning. Trusselen som kommunistene spilte for NS og dets medlemmer kommer blant annet fram flere steder i Lind-Solstads landssviksak. I et brev datert 23.oktober 1943 sendt fra Lind-Solstad til Fru. Astrid Selset angående «en angivelig mistanke» fra Selset om at hennes mann hadde meldt henne inn som medlem i Nasjonal Samling, skrev Lind-Solstad at han ønsket å gi henne en orientering når det gjaldt medlemskap i NS. Innledningsvis kommenterte han at han visste hvilken front Selset tilhørte, etterfulgt av:

«[...] kanskje det [kan] være en trøst for Dem å få vite at De eller Deres mann enda ikke er kommet på kamerat Stalins og kamerat Nygaardsvoll sorteliste. De vil således ikke risikere å bli deportert eller miste hodet når bolsjevikerne som Dere alle venter på, om ikke lenge besetter vårt kjære Norge.»¹⁰⁹

Ikke bare vitner dette om at marxismen og Sovjetunionen ble ansett som en reel trussel av Lind-Solstad selv, men også at det norske Arbeiderpartiet inngikk i denne trusselen. 3.januar 1945 signerte redaktør Lind-Solstad en artikkel for Nasjonal Samlings «Norsk Artikkeltjeneste» med overskriften «Et 5.års minne». I artikkelen kritisertes statsminister Nygaardsvold for sin håndtering av vinterkrigen tilbake i 1939, og da spesielt hvordan han lovet å styrke forsvaret i nord etter at Sovjetunionen hadde overfalt Finland. I artikkelen ble det påpekt at det ikke tok lang tid før Nygaardsvold skiftet kurs, og at han ikke lengre stod mot Sovjetunionen, men med. Avslutningsvis ble det poengtert at til tross for at Nygaardsvold kunne ha god samvittighet julen 1939, «blir [det] verre for ham no, etter at han, erkebiskopen av Canterbury og dennes norske lakeier i «kjole og hvitt» har alliert seg med djevelen og innbudt denne herre til messe». Lind-Solstad uttrykte altså en sterk misnøye med den norske regjeringen, og støttet argumentasjonen for hvorfor den eneste måten å bevare det norske folk fra krigens redsler og nød, var ved å slutte opp om det nasjonale riksstyret og Nasjonal Samlings linje.¹¹⁰

¹⁰⁹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 118, Div. dok. Funnet i arkivet etter Norsk Artikkeltjeneste.

¹¹⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 118, Div. dok. Funnet i arkivet etter Norsk Artikkeltjeneste.

Utsagn om trusselen fra Sovjetunionen og bolsjevikene dukker jevnlig opp i landssviksaken, helt fram til krigens slutt. Lind-Solstad ser ut til å ha hatt en ideologisk overbevisning gjennom hele okkupasjonstiden. I en rapport til det tyske sikkerhetspolitiet datert 26.februar 1945 gav Lind-Solstad informasjon om det kulturelle, sosiale, økonomiske og politiske liv i lokalmiljøet. Når det gjaldt det politiske i Harstad kommenterte Lind-Solstad angående de evakuerte fra Finnmark, og hvordan disse «[...] har drevet og driver intens propaganda så vel mot tyskerne som NS.». Videre skrev han at «De tror ikke at bolsjevikene er så farlige som NS og tyskerne vil ha de til, og de vil tilsynelatende heller undergi sig et bolsjevikisk skrekkvelde enn forlate sine heimer».¹¹¹ At Lind-Solstad omtalte kommunismen som et *skrekkvelde* viser for øvrig igjen hvor overbevist han var om at Sovjetunionen var den største trusselen for Norge.

Hvilke holdninger Lind-Solstad hadde overfor ikke-medlemmer i NS sier også primærkildene noe om. En rekke steder i hans landssviksak dukker det opp begreper som *jøssinger* og *superjøssinger* i omtalen av den delen av lokalbefolkningen som ikke var medlem av NS. I et brev til redaktør Ola Berg i Harstad Tidende 8.desember 1942 uttrykte Lind-Solstad sin misnøye med avisens negativitet overfor NS og prioritering av stoff som brøt med nyordningen, blant annet at redaksjonen hadde viet «jøssingkonserter»¹¹² stor interesse. Lind-Solstad skrev også eksempelvis:

*«Heller ikke spares det på plassen når en eller annen jøssingpatriot fyller år, dør og begravnes, mens man holder sig på tilbørlig avstand hvis det gjelder en person der hører til NS eller er i slekt med en NS-person».*¹¹³

I landssviksaken får man dessuten kjennskap til en rekke tilfeller hvor Lind-Solstad slo ned på tegn til sivil motstand. Som jeg vil komme tilbake til i kapittel 4, knytter trolig hans motivasjoner til å gi opplysninger om motstandsfolk seg til hans virksomheten som Abwehr-agent. Flere hevdet at Lind-Solstad sto bak en rekke arrestasjoner, i tillegg til at han sendte opplysninger angående enkeltpersoner i Harstad enten til fylkesføreren eller Pressedirektoratet når det kom til fordeling av arbeid.

¹¹¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹¹² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹¹³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

I Lind-Solstads landssviksak finnes det ikke noen dokumenter som skulle tyde på at han var spesielt antisemittistisk eller hadde noen direkte forbindelse til deportasjonen av jødene i byen. For Harstads vedkomne var det kun én jødisk familie som ble deportert under krigen, familien Shotland. 26.oktober ble Isak Shotland arrestert og sendt til Falstad fangeleir, før han ble sendt om bord på D/S «Donau» 26.november. Samme dag ble kona Eva og sønnen Harry arrestert av politiet i Harstad. De ble sendt til Auschwitz med D/S «Gotenland» 25.februar 1943.¹¹⁴ Familien Shotland er kun å finne i Lind-Solstads landssviksak én gang, i forbindelse med et brev sendt til fylkesfører Olav M. Hoff i Tromsø 25.mai 1943. Nazistene i Harstad holdt nemlig auksjon over boet til familien Shotland allerede før de ble deportert, og NS-rådmann Hjalmar Wold, som også var bobestyrer, skulle ha beriket seg på avviklingen av boet.¹¹⁵ I brevet henviste Lind-Solstad til at rådmannen skulle ha vært i besittelse av en bokhylle som hadde tilhørt «jøden Shotlands bo»¹¹⁶, som han gjerne ville kjøpe, da han «forgjeves har forsøkt å få tak i en sådan»¹¹⁷. Lind-Solstad hadde med andre ord ingen motforestillinger mot å overta eiendom fra de deporterte jødene.

¹¹⁴ Reppen 2016: 63-64

¹¹⁵ Reppen 2016: 64

¹¹⁶ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹¹⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

Kapittel 3 Pressesjef og propagandaleder

Den delen av nazifiseringskampanjen som dreide seg om gjennomtrengning av nasjonalsosialismen i samfunnet ble båret frem langs flere linjer. Ikke bare skulle viktige posisjoner i kommunen besittes av NS' egne medlemmer, men andre sentrale stillinger i lokalsamfunnet skulle også det. Tanken var at nasjonalsosialismens ideer skulle forplante seg nedover og utover i samfunnet fra slike posisjoner. I Nazifiseringskampanjen ble de NS-ledende departementene et avgjørende redskap for å omforme samfunnet.

Ole K. Grimnes peker på at det var særlig fire nye departementer som ble opprettet for å styrke nazifiseringen; Departementet for arbeidstjeneste og idrett, Innenriksdepartementet, Politidepartementet og Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet.¹¹⁸ Sistnevnte hadde det overordnede ansvaret for omformingen av kultur og medier. Sentrale nyhetsformidlere ble viktige for departementet, og de fikk tidlig hånd om for eksempel Norsk Telegrambyrå. Allerede tre dager etter innføringen av nyordningen i slutten av september 1940 overtok departementet dessuten NRK, hvor de erstattet ledelsen med NS-vennlige folk. Pressen ble satt under sensur, og Pressedirektoratet sto for den norske siden av sensuren.

Pressedirektoratet sendte ut direktiver til avisene daglig, og ansatte presseledere rundt omkring i fylkene som overvåket lokale aviser. Den norske sensuren var sekundær, og det var først og fremst tyskerne som sensurerte avisene.¹¹⁹ Avisene ble som regel kontrollert etter de var publisert, men brøt avisen med forbudet om å skrive saker som tyskerne betraktet som følsomme, sto den i fare for å bli stengt ned. Det var heller ikke uvanlig at redaktører og journalister ble arrestert. Avisene var også forpliktet til å trykke propaganda og kunngjøringer av tyskerne eller NS, dette gjaldt blant annet å ta inn artikler fra NS eget pressebyrå, Norsk artikkeltjeneste.¹²⁰

3.1 Rollen som pressesjef

Peder Lind-Solstad ble ansatt som pressesjef for både Troms og Finnmark fylke i oktober 1940. Som pressesjef hadde han en lønn på ca. 7000 kroner i året, altså 600 kr i måneden fram til høsten 1944, da skal lønnen ha blitt noe redusert ettersom han gikk over til å kun være pressesjef for Troms fylke.¹²¹ Allerede i slutten av november 1940 sendte Lind-Solstad et

¹¹⁸ Grimnes 2018: 310

¹¹⁹ Grimnes 2018: 315-316

¹²⁰ Jakobsen et.al. 2022: 300

¹²¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 113, Rettsbok med dom av 31/5-46.

forslag til Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet om opprettelsen av et pressekontor i Nord-Norge. I brevet datert 26.november 1940 argumenterte Lind-Solstad på flere måter for å få på plass et eget pressekontor i Tromsø. Han argumenterte først og fremst for at det ville være et viktig ledd i nyordningen av nordnorsk presse, men han nevnte også at man ikke hadde vært særlig fornøyd eller tilfreds med at NTB hadde hatt sine avdelingskontor i Bodø, da han mente det lå for langt sør i landsdelen.¹²²

Kildematerialet vitner om at Lind-Solstad må ha hatt store ambisjoner for seg selv og for pressen i nord, da forslaget hans inneholdt både budsjett og en oversikt over kontorets arbeidsoppgaver på seks punkter. Forslaget dreide seg om at pressekontoret skulle overta NTBs avdelingskontor i Bodø og programposten for kringkastingen i Nord-Norge. Lind-Solstad må også ha lagt inn stor innsats i forarbeidet med fremleggelsen av forslaget til Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet. Han forklarte nemlig at han i forkant hadde framlagt forslaget til både kretsstyret i Harstad, fylkesstyret i Troms, kretsstyret i Hammerfest og fylkesstyret i Finnmark, som alle, visstnok, hadde erklært seg enig i forslaget. I forslaget skrev Lind-Solstad at pressekontorets navn skulle være «Nordnorsk Pressetjeneste», forkortet NNP, og at kontoret skulle stå under ledelse av ham selv.¹²³ At Lind-Solstad på eget initiativ hadde utarbeidet forslaget om pressekontor i Tromsø til Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet sier på mange måter mye om ham som person. Han nevnte blant annet at han selv hadde vært representant for NTB i Troms i 12 år og at hans erfaringer som journalist i Nord-Norge i 16 år gjorde at han hadde inngående kjennskap til presseforholdene i nord. Utover den ideologiske overbevisningen som forklaring for initiativet, kan det også tenkes at mer økonomiske- og karrieremessige spilte inn. Lind-Solstads forutsetninger for å bygge en karriere i rollen som pressesjef og NS-mann kan tenkes å ha påvirket initiativet.

Det ser derimot ikke ut til at noe pressekontor i Tromsø ble opprettet. I et brev til fylkesfører Sig. Fredriksen datert 7.januar 1941 kommenterte pressesjef Lind-Solstad at han var meget skuffet over at han enda ikke hadde fått noe svar fra Kultur- og

¹²² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 19, Diverse skrivelser fra P. Lind-Solstad.

Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 19, Diverse skrivelser fra P. Lind-Solstad.

Folkeopplysningsdepartementet. Brevet vitner om at han må ha vært utålmodig, da han påpekte at det var på tide at et pressekontor skulle komme i orden snart.¹²⁴

3.2 Avisdriften

En del av den tyske pressepolitikken var også å redusere antall aviser på landsbasis. De tok sikte på én avis i hver by, og nesten halvparten av alle aviser ble derfor stanset etter hvert. Forut okkupasjonen var pressen i Norge preget av sterk polarisering når det gjaldt politikk og ideologi. Etter innføringen av den parlamentariske styreformene i Norge ble de fleste aviser partiske, og de støttet klart den ene eller den andre politiske retningen. Avisenes representasjon av politiske partier ble klart artikulert i lederartikler, og avisene både omtalte og kritiserte hverandre. Ofte var målet å overbevise meningsmotstandere ved saklig argumentasjon, men det kunne også dreie seg om latterliggjøring av motparten.¹²⁵ Det var altså et intimt forhold mellom avisene og det politiske systemet.¹²⁶ Selv om det ikke nødvendigvis alltid var samsvar mellom parti og presse, så representerte arbeideravisene og de borgerlige avisene motpoler til hverandre. Tyskerne foretrakk høyre- og venstreaviser framfor arbeideraviser ettersom de ofte hadde flere abonnenter enn arbeideravisene.¹²⁷ Dette hang sammen med at arbeideravisene hadde etablert seg senere enn de borgerlige avisene.¹²⁸ I tillegg må det også nevnes at Arbeiderpartiets forhistorie som kommunistisk parti i 1920-årene sannsynligvis gjorde arbeideravisene til nazistenes fiende. Dessuten var arbeideravisene i 1940 å betegne som talerør for regjeringen Nygaardsvold, en regjering som førte krig mot tyskerne og NS' intensjoner om den nasjonalsosialistiske revolusjon.¹²⁹

I løpet av de to første årene av okkupasjonen ble derfor hele 34 av 44 arbeiderpartiaviser stengt ned av tyskerne.¹³⁰ Lokalt satset tyskerne på den avisen som i utgangspunktet sto sterkest.¹³¹ Jakobsen et.al. påpeker at når det kommer til pressen under okkupasjonen, var det liten forskjell på hvordan tyskerne og NS gikk fram i nord, sammenlignet med i sør. Mange aviser i Nord-Norge forsvant, på lik linje som i resten av landet. Noen aviser hadde en nazivennlig redaktør eller redaksjon, som gjorde at de raskt ble organer for Nasjonal samling,

¹²⁴ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹²⁵ Ottosen 2010: 179-181

¹²⁶ Ottosen 2010: 359

¹²⁷ Grimnes 2018: 316

¹²⁸ Ottosen 2010: 25-35

¹²⁹ Ottosen 2010: 41

¹³⁰ Jakobsen et.al. 2022: 300

¹³¹ Grimnes 2018: 316

og noen ble slike organer fordi NS overtok avisen med egen NS-ledelse.¹³² I Troms var dette tilfelle for blant annet *Harstad Tidende* og *Bladet Tromsø*. Andre aviser forsøkte å balansere mellom en pressefaglig linje og tyskeres krav.¹³³ Dette var blant annet tilfelle for avisen *Folkeviljen* i Harstad, som hadde forsøkt å fortsette driften tross okkupasjonen. Andre aviser ble tvunget til å legge ned sin virksomhet fordi det ble umulig å drive avis uten å samarbeide med tyskerne og NS.¹³⁴ Avisen *Nordlys* i Tromsø var en av avisene i Troms som fikk en slik skjebne allerede tidlig under okkupasjonen. Følgelig skal jeg ta for meg disse fire nevnte avisene i Troms fylke, hvordan disse ble driftet under okkupasjonen i perspektiv av Lind-Solstads landssviksak og på hvilken måte han blandet seg inn i driften av avisene. Det dukker i tillegg opp en del korrespondanse mellom pressesjef Lind-Solstad og andre aviser i landssviksaken, noen av disse skal jeg ta for meg i delkapittel 3.2.4.

Utvalget i kapittelet er gjort på grunnlag av kildematerialet i landssviksaken. På tross av at avisen *Folkeviljen* ble stanset allerede høsten 1941, er den spesielt interessant fordi den er mest omtalt i kildematerialet. Årsakene til dette kan være flere, og er omtalt i delkapittelet som handler om *Folkeviljen*. Både *Nordlys* og *Folkeviljen* var som nevnt, arbeideraviser, og det er naturlig nok disse NS hadde mest med å gjøre. *Bladet Tromsø* og *Harstad Tidende* er sjeldnere nevnt i kildene, noe som kan bero på at det ikke var nødvendig ettersom de tidlig under okkupasjonen fikk en NS-vennlig redaksjon. Lind-Solstad sto tross alt på «deres side» allerede før krigen, og det kan ha gjort at flere kilder i tilknytning *Bladet Tromsø* og *HT* ikke har oppstått i landssviksaken.

Den kan for øvrig også nevnes at Lind-Solstads landssviksak avdekker at han hadde en del med pressen i Finnmark også å gjøre. Men kildene er såpass spredt og ufullstendig at det ikke vil være hensiktsmessig å kommentere disse. Problemstillingen tar dessuten sikte på å undersøke forholdene i Troms fylke.

3.2.1 Nordlys

Allerede i august 1940 ble arbeideravisen *Nordlys* i Tromsø stengt ned av tyskerne.

Okkupasjonen av Tromsø var et faktum i juni 1940, og avisen «balanserte på en knivsegg, saboterte det tyske stoffet så langt som mulig og skrev på grensen av det tillate», skriver historiker Pål Christensen.¹³⁵ *Nordlys* fikk jevnlig stoppordre fra tyskerne sommeren 1940 etter å ha publisert stoff som okkupantene ikke var fornøyde med. 13. august 1940 hadde

¹³² Jakobsen et.al.: 301

¹³³ Jakobsen et.al. 2022: 301

¹³⁴ Jakobsen et.al. 2022: 301

¹³⁵ Christensen & Tjelmeland 2003: 224

tyskerne fått nok av redaksjonens motvilje til å samarbeide, og avisen ble stanset for godt for resten av krigen. *Nordlys* ble med dette den første arbeideravisen i landet som ble stanset av tyskerne. Høsten 1940 forsøkte redaksjonen i avisa å forhandle om ny utgivelse, men NS satte ned krav om en egen politisk medarbeider lønnet av NS. Styret i avisa *Nordlys* nektet å godta en slik ordning, og NS-folkene tok seg dermed til rette i redaksjonslokalene. Etter noen uker lyktes man å få dem ut av lokalene, men i februar 1941 rekvirerte tyskerne hele *Nordlys* sin eiendom til å trykke den tyske avisa *Deutsche Polarzeitung*. Noen måneder senere lyktes *Nordlys* med å få på plass en avtale på 500 kroner i måneden for rekvireringen av hus og materiell.¹³⁶ Flere i staben til *Nordlys* ble arrestert like etter den tyske rekvisisjonen av avishuset, men slapp ut ikke lenge etterpå. Mot slutten av krigen valgte flere av dem å flykte til Sverige etter å ha drevet med illegalt arbeid over en lengre periode.¹³⁷

Av kildene i Lind-Solstads landssviksak framkommer det ingenting som skulle tyde på at han hadde noe å gjøre med nedstengingen av *Nordlys* høsten 1940. Det har sin naturlige forklaring i og med at Lind-Solstad ikke hadde trått inn i stillingen som pressesjef i fylket på daværende tidspunkt. Det dukker imidlertid opp et brev sendt til Pressedirektoratet i Oslo 6.april 1943 angående eiendommen til *Nordlys*. I brevet uttrykte Lind-Solstad sin bekymring over innkasseringen av trykkeriet og forretningsgården til *Nordlys* i Tromsø. Eiendommen var rekvirert av den tyske avisa *Deutsche Polarzeitung*¹³⁸ under okkupasjonen. Leieinntektene ble administrert av *Nordlys* sitt styre. Lind-Solstad skriver i brevet at han anbefalte at det ble tatt tak for å fjerne *Nordlys* sitt styre, av den grunn at styrets formann, Gunnar Braathen, hadde sittet fengslet i lengre tid. Lind-Solstad var bekymret for at styret skulle få anledning til «å svindle» med midlene og eiendommen til *Nordlys*.¹³⁹

Gunnar Braathen hadde blitt løslatt fra Grini fangeleir 16.januar 1943, og brevet Lind-Solstad sendte Pressedirektoratet i april samme år tyder på at han holdt et øye med arresterte motstandsfolk. Etter okkupasjonen ble redaksjonen i *Nordlys*' lokale avis konkurrent, *Bladet Tromsø* bedt om å gi opplysninger om Lind-Solstad atferd under okkupasjonen. I brevet sendt politiet i Harstad i slutten av august 1945 nevnte redaktør Sverre Larsen at han om høsten 1944 hadde funnet en anmeldelse på *Nordlys*' formann Gunnar Braathen, redaktør Ingvald

¹³⁶ Christensen & Tjelmeland 2003: 224-225

¹³⁷ Christensen & Tjelmeland 2003: 226

¹³⁸ Se Bergman, Lovisa. (2019). *Okkupant om okkupert: Fremstillingen av nordmenn i Deutsche Polarzeitung og Polar-Kurier (1941-1945)* [Masteroppgave]. UiT, Norges Arktiske Universitet.

¹³⁹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad. Hva som skjedde med leieinntektene i praksis har det ikke vært mulig å finne ut av.

Jaklin og forretningsfører Petter Hansen. I anmeldelsen ble det forlangt husundersøkelser av samtlige. Larsen skrev at Gunnar Braathen ble varslet om anmeldelsen, at han ikke anså seg selv i faresonen, og at han like etter ble arrestert av tyskerne.¹⁴⁰ Redaktøren Ingvald Jaklin skal visstnok ha flyktet til Sverige høsten 1944 nettopp på grunn av arrestasjonen av Braathen.¹⁴¹ Anmeldelsen som Sverre Larsen i *Bladet Tromsø* nevnte er ikke å finne i Lind-Solstads landssviksak. Det kan antas at Lind-Solstad hadde innvirkning på arrestasjonen, men kildematerialet bekrefter altså ikke dette utover Sverre Larsens forklaring.

Tyskernes rekvirering av *Nordlys* sin eiendom under okkupasjonen berget avisens drift etter krigen på mange måter. *Nordlys* kom seg raskt på beina etter krigen på grunn av at utstyret deres var både intakt og utbygd av tyskerne. Den økonomiske stillinga til avisen var også brukbar etter avisoppgjøret, noe som sikret driften.¹⁴² Lenge har det vært enighet om at arbeiderpressen ble hardest rammet av krigen som følge av at 39 av 44 arbeideraviser ble stanset av tyskerne. I avisoppgjøret etter frigjøringa kjempet arbeiderpressen derfor hardt for å få utbetalt erstatning for de beslagleggelsene og ødeleggelsene de ble utsatt for under okkupasjonsårene. I ettertid har det derimot vært hevdet at *Det norske Arbeiderpartiets presse* malte et bilde av situasjonen som framsto betydelig verre enn den egentlig var.¹⁴³ I realiteten var 40 av arbeideravisene på gata igjen innen utgangen av 1945, og beskrivelsen fra arbeiderpressen om situasjonen etter krigen har derfor mottatt en del kritikk.¹⁴⁴ Uten å undergrave *Nordlys*' skjebne under okkupasjonen, kom avishuset tross alt heldig ut av situasjonen. De hadde første utgave av avisen på gata igjen allerede 9.mai.¹⁴⁵

3.2.2 Folkeviljen

Avisen *Folkeviljen* ble grunnlagt i 1911 på Sjøvegan, men ble flyttet til Harstad i 1917 etter at daværende redaktør Kristian Pedersen Tønder (1860-1934) ble stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet i 1916. Avisen var i sine første år et organ for Arbeiderpartiet i Sør-Troms, og hadde flere redaktører fram til krigsutbruddet i 1940. Magne Jønsson var redaktør i avisen fra 1935 fram til han reiste til Tromsø etter det tyske angrepet, da tok Freder Frederiksen over ansvaret som redaktør i avisen helt til den ble stanset i 1941.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 20, Skriv fra redaktør Larsen, av 22/8 1945.

¹⁴¹ Christensen & Tjelmeland 2003: 226

¹⁴² Christensen & Tjelmeland 2003: 229-232

¹⁴³ Hjeltnes 2010: 18

¹⁴⁴ Hjeltnes 2010: 18

¹⁴⁵ Christensen & Tjelmeland 2003: 229

¹⁴⁶ Flo 2010: 124

I landssvikarkivet vitner kildene om at Lind-Solstad var en svært sentral årsak til at redaksjonen av *Folkeviljen* valgte å forlate sin arbeidsplass og avvikle driften høsten 1941. I redaktør Freder Frederiksens vitneavhør angående Lind-Solstad i august 1945 beskrev han det han kaller et tilspisset forhold mellom de to. Frederiksen skal ha vært fast bestemt på at avisen, av hensyn til dens lesere, ikke skulle bli for NS-vennlig. I de første tre månedene med Lind-Solstad som pressesjef i 1940, beskrev Fredriksen at han ignorerte alt av stoff som pressesjefen forlangte tatt inn i avisen. Til å begynne med skal Lind-Solstad ofte ha ringt til redaktøren og fortalt at han ville avsette Fredriksen som redaktør om ikke artiklene ble satt inn i avisa. Frederiksen forklarte i vitneavhøret at han viste partiet og pressesjefen motstand ved å kun ta inn artikler i avisen innimellom, men da ved å forsøke å gjemme de bort på fjerde side. 18. desember 1941 mottok Frederiksen det han beskriver som det første «trusselbrevet» fra Lind-Solstad. I brevet skrev Lind-Solstad at han hadde inntrykk av at redaksjonen fremdeles var fullstendig negativt innstilt overfor nyordningen, og at han ikke ville tåle dette lengre. Han skrev blant annet: «Såfremst denne innstilling skulle vedvare, vil jeg sørge for at det blir truffet de nødvendige forføininger».¹⁴⁷ Situasjonen skulle neppe ha bedret seg, ettersom avisen ble satt i forhåndssensur av Lind-Solstad selv fra og med 4.januar 1941. Lind-Solstad hadde da rapportert avisen til Kultur og Folkeopplysningsdepartementet, som i brev av 28.januar 1941 skrev til redaktør Frederiksen at avisens innstilling ville føre til konsekvenser og at «man [vil] dog i advarsel form be Dem overveie om De ikke kan finne Deres plass i rekken av dem som lokalt og positivt støtter landets styre i arbeide for Norges gjenreisning og frihet».¹⁴⁸ Frederiksen beskrev i avhør at han fortsatte å motsette seg flere av kravene som kom fra Lind-Solstad og NS, og at det var flere artikler han nektet å sette på trykk i avisa.

Enda dårligere stemning skal det ha blitt mellom Frederiksen og Lind-Solstad under et møte 8.august 1941, hvor sistnevnte forlangte at NS skulle ha 2 sider til disposisjon i avisa hver dag. Frederiksen nektet å ta imot ordre fra pressesjefen, Lind-Solstad skulle da ifølge vitneavhøret ha svart at han skulle lære Fredriksen å ta imot ordrer. Hvorpå Frederiksen skulle ha svart «Det skal du f--. Ikke for nå slutter jeg som redaktør uansett hva du og dine åndsfrender sier».¹⁴⁹ Etter at Frederiksen annonserte for sine kollegaer at han valgte å slutte

¹⁴⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 14, Avskrift av brev m.m fra Solstad til Fr. Fredriksen.

¹⁴⁸ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 14, Avskrift av brev m.m fra Solstad til Fr. Fredriksen

¹⁴⁹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 13, Rapport av 23/8-45 Redaktør Fr. Fredriksen

som redaktør, skal flere av avisens funksjonærer ha uttrykt at de også ønsket å slutte. Ifølge Fredriksen skal da Lind-Solstad ha «tigget» de ansatte om å fortsette i avisen og tilbudt dem høyere lønn om de valgte å gjøre det. De påfølgende dagene høsten 1941 var visstnok kaotiske ettersom Frederiksen skal ha nektet pressesjefen forhåndssensur på avisens siste utgave. Avisen gikk tidlig i trykken om morgenen tirsdag 12. august, og hadde trykt om lag 300 eksemplarer da Lind-Solstad dukket opp på kontorene til *Folkeviljen*. Frederiksen beskrev i vitneavhøret at Lind-Solstad da var rasende, og beordret trykkeriet om å stanse avisen, hvorpå Fredriksen selv skal ha stått på sitt og bedt trykkeriet om å fortsette. Lind-Solstad tok da saken til Sikkerhetspolitiet, Frederiksen ble beordret til Sipos kontorer hvor Gestaposjefen kjeftet både på tysk og norsk. Sikkerhetspolitiet beordret inndragelse av *Folkeviljen*, og alt salg skulle stanses.¹⁵⁰

Lind-Solstads behandling av redaktøren i *Folkeviljen* ser ut til å ha vært av en så alvorlig karakter at det ble et av punktene som Hålogaland lagmannsrett la til grunn for tiltalen, og fant bevist i Lind-Solstads dom i mai 1946.¹⁵¹ Her er det for øvrig verdt å nevne at Lind-Solstad i eget avhør forklarte at han var blitt fortalt at *Folkeviljen* ikke kunne fortsette driften sin høsten 1941 på grunn av manglende midler.¹⁵² Det må ha framstått noe merkelig for lagmannsretten, som hadde både skriftlige og muntlige beviser på den harde linjen Lind-Solstad hadde kjørt overfor redaktør Frederiksen sensommeren 1941. Den tidligere redaktøren av *Folkeviljen*, Magne Jønsson reiste tilbake til Harstad om våren 1945, etter at tyskerne hadde kapitulert og krigen var avsluttet. På vegne av avisen ba Jønsson politimesteren i Harstad om å innhente opplysninger om hvor trykkeriets eiendeler hadde blitt av under okkupasjonen, og avisens styre framsatte i løpet av sommeren begjæring om påtale og straff av pressesjef Peder Lind-Solstad.¹⁵³ En rekke personer ble avhørt i forbindelse med saken som omhandlet *Folkeviljens* trykkeri, og kildematerialet vitner om at det må ha vært stor forvirring knyttet til hvor alle eiendelene var blitt av. Vitnene i saken har forklart seg til dels ulikt om hvor enkeltgjenstander hadde tatt veien, noen eiendeler ble sendt til bladet *Finnmarken* i Vardø og *Folkets Frihet* i Kirkenes. Noe ble visstnok lagret og tatt i bruk av Harstad Tidene, mens annet utstyr ble demontert og destruert, samt at også enkeltpersoner, inkludert Lind-

¹⁵⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 13, Rapport av 23/8-45 Redaktør Fr. Fredriksen

¹⁵¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 113, Rettsbok med dom av 31/4-46.

¹⁵² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 30, Sak av Folkeviljens trykkeri.

¹⁵³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 30, Sak av Folkeviljens trykkeri.

Solstad selv, hadde tatt noe utstyr til eget bruk. I eget avhør forklarte Lind-Solstad selv at han hadde fått ordre fra fylkesmann i Troms om at alt kontorutstyr fra Folkeviljen skulle selges til Kvæfjord kommune, men det solgte han i stedet til Sandtorg, ettersom han anså kommunen for å ha sterkt behov for kontorutstyr.¹⁵⁴ Antageligvis har Lind-Solstad satt egne interesser og bekjentskaper foran fylkesmannens ordre i denne forbindelse, ettersom han selv var en kjent mann i Sandtorg, og tidligere hadde sittet i kommunestyret.

Kildene vitner i stor grad om at arbeidet med å få driften av Folkeviljen opp å gå igjen etter tiden med okkupasjon må ha vært krevende for redaksjonen. De hadde både utfordringer med økonomien, og med å finne igjen alt utstyret til trykkeriet. Situasjonen under okkupasjonsårene ble derfor, på mange måter, kroken på døra for *Folkeviljen*. I årene etter krigen slet avisen tungt økonomisk som følge av at alt av trykkeri- og kontorutstyr gikk tapt. Avisen fikk heller ikke støtte fra Arbeiderpressens Samvirke til å tilføre avisen nye ressurser til nytt trykkeri og flere ansatte, og i 1956 så *Folkeviljen* seg nødt til å fusjonere med avisen *Nordlys* i Tromsø.¹⁵⁵

3.2.3 Bladet Tromsø

Bladet Tromsø ble enerådende i Tromsø etter at avisen *Nordlys* ble stanset allerede tidlig under okkupasjonen. Venstremann Oscar Larsen ble redaktør av avisen i 1917, og satt på stillingen når krigen kom til Norge.¹⁵⁶ Larsen var en anerkjent mann i Tromsø, både som journalist og politiker.¹⁵⁷ Allerede i september 1940 var han med på å starte opp en av de illegale gruppene i Tromsø, *Rådet*. Larsen sto bak initiativet til å samle politiske skikkelser i byen for å samrå seg om den politiske situasjonen i landet. *Rådet* motarbeidet NS og tyskerne på flere områder, og etter hvert fikk de også organisert en militær gruppe med skytterlagsfolk i tilknytning til motstandsgruppen.¹⁵⁸ Kilder fra NS' eget arkiv forteller også at Oscar Larsen var motstandsmann. «Nord Norges beste journalist, avgjort imot både NS og det nye Tyskland»¹⁵⁹, heter det om Oscar Larsen i arkivet.

¹⁵⁴ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 30, Sak av Folkeviljens trykkeri.

¹⁵⁵ Flo 2010: 124

¹⁵⁶ Flo 2010: 345

¹⁵⁷ Flo 2010: 345; Tromsø 1961, 7.september: 1; Tromsø 1961, 8.september: 4; Tromsø 1961, 9.september: 5; Tromsø 1961, 14.september: 4; Tromsø 1961, 15.september: 4

¹⁵⁸ Christensen & Pedersen 1995: 445-446; Pedersen 1982: 19-21

¹⁵⁹ Riksadvokatens landssvikarkiv, RA/S1555/D/L0080/

Presseleder Lind-Solstad hadde derfor åpenbare grunner for å blande seg inn i *Bladet Tromsøs* redaksjon under tiden med okkupasjon. Allerede 7.januar 1941 ble avisen informert av Lind-Solstad om at de ble pålagt forhåndssensur av fylkesføreren på bakgrunn av flere forhold som pressesjefen hadde vært misfornøyd med. Ordlyden i brevet sendt redaktør Oscar Larsen vitner om at stemningen må ha vært amper. Lind-Solstad skrev blant annet at han hadde inntrykk av at avisen søkte enhver anledning til å sjikanere NS, og at «tampen brenner sterkt» for avisen. Lind-Solstad skrev også at dersom det ikke skjedde en påtagelig forandring i positiv retning så raskt som mulig, måtte avisen være forberedt på drastiske forholdsregler. «og De blir da den skadelidne», skrev Lind-Solstad.¹⁶⁰

Redaktør Oscar Larsen antydte flere ganger motstand mot NS i avisen¹⁶¹, og den 7. november 1941 ser det ut til at presseleder Lind-Solstad hadde fått nok. I et brev til redaktør Larsen ga han ordre om at Larsen måtte fratre som redaktør med umiddelbar virkning. I brevet informerte Lind-Solstad om at journalisten Torgils Lovra skulle overta redaktørstillingen, og om at redaktørskifte ikke skulle omtales verken redaksjonelt eller på noen annen måte.¹⁶² Tar man sønn av redaktør Oscar Larsen, Sverres ord i betraktning, kan derimot situasjonen i *Bladet Tromsø* høsten 1941 se ut til å ha fortonet seg noe annerledes. Sverre Larsen ble nemlig bedt om å gi opplysninger til Politiets landssvikavdeling angående Lind-Solstad etter krigen på vegne av *Bladet Tromsøs* redaksjon. Innledningsvis i brevet sendt politiet i Harstad august 1945 skriver Larsen at han oppfattet Lind-Solstad som temmelig ufordragelig og en ondskapsfull fyr gjennom hele tiden med okkupasjon, og at han personlig syns han var vemmelig også før krigen. Når det kommer til avsettelsen av faren Oscar Larsen tilbake i 1941 forklarer Sverre at Lind-Solstad hadde med seg en tysker, fylkesføreren og bladets nye redaktør, da han kom stormende inn i avisens lokaler. Sverre Larsen forteller om kraftig ordbruk og trusler fra pressesjefen, som til slutt overrakte det skriftlige brevet beskrevet tidligere.

Kildematerialet vitner derimot om at man ikke hadde vært fornøyd med redaktør Torgils Lovra, og ett år senere informerte Lind-Solstad Pressedirektoratet om at det var satt inn en ny redaktør i avisen, og at «forholdene nu er blitt betydelige bedre enn før».¹⁶³ Pressesjefen kom

¹⁶⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49-10, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹⁶¹ Christensen & Pedersen 1995: 417; 429

¹⁶² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹⁶³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

den gang med de beste lovord om den nye redaktøren, Edvard Eriksen, som Lind-Solstad omtalte som «elskverdigheten selv», og som han mente, opptrådte meget korrekt både under personlige samtaler og i brev.¹⁶⁴

Eriksen satt trolig på stillingen som redaktør fram til slutten av 1944, da skal Lind-Solstad selv ha tatt over redaktørstillingen av bladet i noen måneder.¹⁶⁵ Det framgår ikke av kildene i landssviksaken hvem som tok over stillingen etter dette. Etter krigen kom Oscar Larsen tilbake til redaktørstillingen i avisen. Den gang ble det foreslått en inndragning på 20 000 kroner av avisen fra Riksadvokatens aviskomité grunnet avisens profitt under okkupasjonsårene. Avishuset brant derimot ned i 1948, og spørsmålet om inndragning ble derfor uaktuelt.¹⁶⁶

3.2.4 Harstad Tidende

Harstad Tidende ble enerådende i Harstad fra påsken 1941, og ble raskt et organ for Nasjonal Samling i byen. At det ble slik var nok neppe tilfeldig, avisen hadde tross alt størst utbredelse i byen, samt det mest moderne trykkeriutstyret.¹⁶⁷ Det kan nok også tenkes at Peder Lind-Solstads egen tilknytning til avisen gjorde at den holdt driften gående gjennom hele okkupasjonen, uten spesielt mye innblanding fra NS. I landssviksaken hans dukker det nemlig ikke opp spesielt mye kildemateriale som knytter seg direkte til hans innblanding i *HT*, noe som både kan bero på hans personlige forhold til avisen, men også at *HT* tross alt hadde en redaktør som var NS-medlem. Redaktøren, Ola Berg, meldte seg tidlig inn i partiet, og i Nasjonal Samlings eget arkiv over landets aviser omtales Berg som pålitelig og positivt innstilt til partiet, så vel som overfor det nye Tyskland.¹⁶⁸ Reppen skriver på den andre siden at det i ettertid har blitt hevdet at Berg gikk inn i NS for å hindre at *Harstad Tidende* skulle komme i nazistenes hender.¹⁶⁹ At redaktøren forsøkte å motsette seg en del krav fra NS er et av få spor man finner i tilknytning *Harstad Tidende* i Lind-Solstads landssviksak. I et brev sendt til redaktør Ola Berg i desember 1942 tyder det nemlig på at pressesjef Lind-Solstad ikke var særlig fornøyd med redaksjonens evne til å innrette seg etter nyordningen. Brevet dreide seg om at avisen kun hadde tatt inn et kort utdrag fra to innlegg som pressesjefen hadde

¹⁶⁴ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹⁶⁵ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 114, Ankeerklæring fra domf. 8/6 1946.

¹⁶⁶ Tjelmeland 1996: 25

¹⁶⁷ Reppen 2016: 97; I Riksadvokatens landssvikarkiv, RA/S1555/D/L0080/ heter det at «Avisen bør støttes på alle vis».

¹⁶⁸ Riksadvokatens landssvikarkiv, RA/S1555/D/L0080/

¹⁶⁹ Reppen 2007: 66

sendt *Harstad Tidende* dagen i forveien. Lind-Solstad slo fast i skrivet til Berg at: «avisen hele tiden har inntatt en meget passiv holdning til NS og nyordningen av Norge».¹⁷⁰

Pressesjefen uttrykte også at han var misfornøyd med at avisen hadde viet for stor interesse til det han kalte «intetsigende stoff». Avslutningsvis i brevet listet pressesjefen opp fire punkter som han forlangte redaksjonen å ta stilling til, blant annet at *Harstad Tidene* fikk pålegg om å ikke omtale verken konserter, kabareter eller andre møter uten å konferere med pressesjefen selv angående slike saker. Likeså skulle ikke jubileer, dødsfall eller begravelser omtales med mer enn ½ spalte, og «personer som redaksjonen bekjent er mot NS og nyordningen må[tte] overhode ikke omtales».¹⁷¹

At Lind-Solstad hadde kjørt en mildere linje overfor *Harstad Tidene* enn arbeideravisene kommer også fram i det nevnte brevet ved at Lind-Solstad skrev: «Når jeg ikke ennu har foretatt mig noe mere drastisk, så skyldes det ene og alene mitt forhold til Dem og til *Harstad Tidende*».¹⁷² Pressesjefen hadde, som nevnt, tidligere vært ansatt i avisen under Ola Berg som redaktør. Sannsynligvis var det derfor av hans egen interesse å opprettholde en god tone med redaksjonen, og sikre driften av avisen. Samtidig som det heller ikke kan utelukkes at Berg selv var positivt innstilt til nyordninga, slik NS' egne arkiver hevder.

Ikke lenge etterpå, i februar 1943, dukker *Harstad Tidende* på nytt opp i kildematerialet. Saken den gang dreide seg om å få avsatt Nils Hunstad som forretningsfører i avisen på grunn av det Lind-Solstad selv beskrev som «uforsonlig» oppførsel.¹⁷³ Nils Hunstad hadde vært forretningsfører i *Harstad Tidende* siden 1926, og var en kjent høyrepolitiker i byen. Han hadde dessuten militær utdanning, og var sjef for en av bataljonene som sloss i fremste linje under kampen om Narvik. Etter kapitulasjonen var han aktivt med i motstandskampen i Harstad, og ble arrestert flere ganger av tyskerne.¹⁷⁴ 3. februar 1943 ble Hunstad løslatt fra sin andre arrestasjon under okkupasjonen, og 11 dager senere sendte pressesjef Lind-Solstad brev til Pressedirektoratet i Oslo hvor han krevde å få Hunstad fjernet som forretningsfører i *Harstad Tidende*. Brevet bærer preg av at Lind-Solstad ikke hadde spesielt mye til overs for

¹⁷⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹⁷¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹⁷² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹⁷³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 87, Skriv av 24/2-43 til Pressedirektoratet.

¹⁷⁴ Reppen 2007: 64

Hunstad, «eftersom de mest hårkokte jøssinger fikk ham under sin behandling».¹⁷⁵ Lind-Solstad ville ha Hunstad og hele avisens styre fjernet så raskt som mulig, og få innsatt et nytt NS-vennlig styre. Lind-Solstad foreslo den gang Gunnar Portvik som ny forretningsfører av avisen. Portvik kjenner man igjen fra kapittel 2; han var en av Lind-Solstads under V-menn. Major Nils Hunstad dukker for øvrig opp en rekke ganger i kildematerialet, og som jeg vil komme tilbake til i kapittel 4, ser det ut til at Lind-Solstad la ned stort arbeid i å få Hunstad arrestert og fjernet fra lokalmiljøet i Harstad.

Lind-Solstads personlige forhold til avisen kommer for øvrig også fram av brevet til Pressedirektoratet, hvor han skrev at han følte seg sterkt knyttet til avisen, og at det ikke minst interesserte han at «Harstad Tidende bør bli den beste talsmann for NS og den nye tid i Norge».¹⁷⁶ Avisen ble sannsynligvis nettopp det, med tanke på at den sjeldent dukker opp i kildematerialet etter dette.

3.2.4 Andre aviser i fylket

Kildematerialet vitner om at Lind-Solstad blandet seg inn også i andre aviser i fylket. Han la blant annet ned arbeid i å presse aksjeselskap til å finansiere NS-styrte aviser, som eksempelvis *Senjens Blad*.¹⁷⁷ Lind-Solstad sørget også for at *Norges Råfisklags Meddelelsesblad* ble avvirket etter å kun ha gitt ut 25 nummer i årene mellom 1939 og 1943.¹⁷⁸ Etter press fra Lind-Solstad avsatte Pressedirektoratet redaktør Gunnar Hagerup i 1942, og krevde han erstattet av Knut Grødahl.¹⁷⁹ «Skulle en hindre nazifisering av bladet, måtte det handles hurtig», heter det i boka *Gjennom kamp til seier* som ble publisert i forbindelse med Råfisklagets 50-årsjubileum.¹⁸⁰ Styrets formann meddelte deretter at de hadde sagt opp redaktør Hagerup, og at bladets redaksjon skulle fortsette under den administrerende direktør. Men da tyskerne krevde forhåndssensur av meddelelsesbladet ikke lenge etterpå, så styret ingen annen utvei enn å stoppe utgivelsene og meddelelsesbladet ble lagt ned.¹⁸¹

Det er ikke uten grunn at tyskerne holdt et ekstra øye til Norges Råfisklag under krigen. Fra tyskernes side var det stor interesse av å få til et tett samarbeid om økt leveranse av fisk

¹⁷⁵ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 87, Skriv av 24/2-43 til Pressedirektoratet.

¹⁷⁶ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 87, Skriv av 24/2-43 til Pressedirektoratet.

¹⁷⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

¹⁷⁸ Christensen & Hallenstvedt 1990: 179-180

¹⁷⁹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad. (s. 292) Se også: Grytås 2013: 54

¹⁸⁰ Frederiksen 1988: 30

¹⁸¹ Grytås 2013: 54; Frederiksen 1988: 30; Christensen & Hallenstvedt 1990: 180

allerede før krigen brøt ut. I februar 1940 var det allerede inngått en handelsavtale mellom Norge og Tyskland som skulle sikre Tyskland økte importkvote av fisk i bytte med blant annet 40 luftvernkanoner som Norge hadde bestilt før krigen brøt ut i september 1939.¹⁸² I tida før okkupasjonen skjedde det mye innenfor den norske fiskenæringa, og før invasjonen av Norge hadde tyske selskaper allerede etablert seg her til lands i form av etableringen av frossenfiskanlegg blant annet i Trondheim. Råfiskloven av 1938 hadde også sikret Norges Råfisklag monopol på omsetning og fastsetting av minstepriser på fisk omsatt fra Nordmøre til Finnmark.¹⁸³ Etter kapitulasjonen i juni 1940 ble avtalene mellom Norge og Tyskland videre utbygget, og fiskerinæringen holdt hjulene i gang under hele okkupasjonstiden. De mange endringene som skjedde innenfor næringa i løpet av tiden med okkupasjon på grunn av tyskernes interesse for fisk, bidro til stor utvikling i næringa. Den økte etterspørselen for fersk fisk fra tyskernes side førte til rekordutbytte allerede sommeren 1940, og har av Finstad og Evjen vært beskrevet som en ferskfiskrevolusjon.¹⁸⁴

I arbeidet med kildematerialet har likevel et annet motiv for Lind-Solstads innblanding i Norges Råfisklag også meldt seg. *Norges Råfisklags meddelelsesblad* var nemlig forløperen til *Fiskeribladet*. *Fiskeribladet* kom ut første gang i 1945, og ble startet opp av Frederiksen. Som redegjort for tidligere, hadde Frederiksen møtt stor motstand fra Lind-Solstad i forbindelse med avisa *Folkeviljen* som til slutt ble avvirket i 1941. En del av arbeidet med denne masteroppgaven har følgelig dreid seg om å kartlegge om Frederiksen hadde forbindelser til Norges Råfisklag allerede før han etablerte *Fiskeribladet* etter krigen. Ingen steder i litteraturen undersøkt om Råfisklagets historie har det vært skrevet noe om Frederiksen forbindelser til Råfisklaget før 1945.¹⁸⁵ Tross at Frederiksen selv står oppført som forfatteren av boka *Gjennom kamp til seier* om Norges Råfisklags historie, skrev han ikke et eneste ord om sitt eget forhold til meddelelsesbladet eller om når han gikk inn i laget. Styreformann, Arne Stensen og adm. direktør Kjell Hastad, skrev derimot i innledningen til den samme boka at «fra han [Frederiksen] starter i *Fiskeribladet* i 1940, til han gikk fra borde i 1986, har han følt fiskenæringen på pulsen».¹⁸⁶ Dette tyder på at Frederiksen kanskje har hatt noe å gjøre med Råfisklaget allerede under okkupasjonstiden, noe som heller ikke er

¹⁸² Finstad & Evjen 2022: 571-572

¹⁸³ Finstad & Evjen 2022: 573

¹⁸⁴ Finstad & Evjen 2022: 575-579

¹⁸⁵ Se: Grytås 2013; Christensen & Hallenstvedt 1990; Karlsen & Lundestad 2012; Steinnes 2003.

¹⁸⁶ Frederiksen 1988: 5

usannsynlig. At Lind-Solstad presset meddelelsesbladet til avvikling kan dermed ha sin sammenheng med hans anstrengte forhold til Freder Frederiksen tilbake i 1941.

3.3 Propaganda: samarbeid og diskusjon

I forbindelse med Lind-Solstads forslag til Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet om opprettelsen av et pressekontor i Tromsø sendte han informasjon om sitt forslag også til fylkesfører Leif Rabben i Bodø. Lind-Solstad påpekte den gang at han anså det som meget påkrevet at det ble skapt et intimt samarbeid mellom presselederne i landet, og da særlig i Nord-Norge.¹⁸⁷ Andre brev i kildematerialet vitner om at det har vært en viss kontakt mellom presselederen i Nordland, Alfred Syverud, og Lind-Solstad. Alfred Syverud ble utnevnt som presseleder i Nordland allerede i september 1940, og han satt på stillingen helt fram til krigens slutt. I tillegg til å virke som presseleder, var han redaktør for bladet Nordland fram til 1942, da hadde bladet mistet så mange abonnemeter at det ikke kunne fortsette. Syverud gikk i 1942 over til å bli redaktør for *Lofotposten*.¹⁸⁸ På daværende tidspunkt var *Lofotposten* Nord-Norges største avis og den ble etter innsettelsen av Syverud formelt underlagt NS.¹⁸⁹

Det ser ut til at presselederne har holdt et øye med avisene i hverandres fylker, og blandet seg inn når de mente det var behov for det. I desember 1942 sendte nemlig Lind-Solstad brev til presseleder Syverud angående en del bemerkelser han hadde gjort seg om avisene i Nordland. I brevet nevnte Lind-Solstad blant annet bestemmelsene han hadde gjort når det kom til omtale av «jøssingkonsserter», «jøssinger som fyllte år», «om jøssingers død og begravelse»¹⁹⁰ i *Harstad Tidende*, og at han ikke syntes noe om at avisene i Nordland drev med pengeinnsamlinger i avisene når det var så trangt om plassen fra før av.¹⁹¹

Likeså sendte Syverud brev til Lind-Solstad om sine bemerkelser overfor avisene i Troms. I et brev sendt i slutten av september 1943 skrev presselederen innledningsvis at «Harstad Tidende for i går forbauser meg [...]»¹⁹², forså å henvise til at avisen ikke hadde tatt inn et eneste ord om der Führers erklæring om Norges stilling i krigen. Syverud kommenterte også

¹⁸⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/-3138-46/D/Db/L0014/0001/Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 19, Diverse skrivelser fra P. Lind -Solstad.

¹⁸⁸ Aas 2012: 90

¹⁸⁹ Jakobsen et.al. 2022: 301

¹⁹⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad

¹⁹¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad

¹⁹² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad

at avisen stridde mot påbudt praksis når det kom til offentlige kunngjøringer, og uttrykte at han var misfornøyd med at det ikke hadde blitt gjort noe med saken ettersom han anså det som viktig å praktisere de samme bestemmelsene i begge fylkene.¹⁹³ Noe svar fra Lind-Solstad til presseleder Syverud høsten 1943 er imidlertid ikke å finne i landssviksaken, men kildene vitner om at presselederne nordpå til en viss grad «samarbeidet». At Lind-Solstad kjørte en mildere linje overfor Harstad Tidende enn de øvrige avisene i Troms bekreftes jo dessuten også av de bemerkelsene Syverud hadde gjort seg.

¹⁹³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad

Kapittel 4 Sivilsamfunnet: nazifisering og motstand

Nazifiseringa av sivilsamfunnet knyttes til Grimnes' teori om nazifiseringskampanjens tredje tilnærming.¹⁹⁴ Målet var å nedkjempe motstandere av nyordninga med tvang, og om nødvendig: fysisk gjennom dom og fengsling.¹⁹⁵ NS møtte på mye sivil motstand under okkupasjonsårene, og en del av nazifiseringa handlet følgelig om nedkjemping av ulike type motstand. Den sivile motstanden kom til uttrykk på mange ulike måter. Grimnes redegjør for tre ulike typer motstand i boka *Norge under andre verdenskrig 1939-1945*. Den mest kjente dreide seg om «symbolsk motstand», nordmenn uttrykte nasjonal solidaritet ved at de synlig bar merker, binders eller andre gjenstander. Den symbolske motstanden ble vanligvis ikke straffet, og om den ble det, var det ikke alvorlige straffer.¹⁹⁶ Den andre typen motstand var kollektiv motstand. Den dreide seg om at sosialt definerte grupper handlet i protest mot regimet, protester som ofte dreide seg om sivil ulydighet i form av å nekte å følge forordninger eller lover fra NS-staten. Forskjellige typer grupper ble mobilisert i hver bølge av den kollektive motstanden, både idrettsmenn, lærere, foreldre, næringsdrivende og geistlige ytet kollektiv motstand i løpet av tiden med okkupasjon. Kollektiv motstand var å betegne som den mest karakteristiske uttrykksformen i motstandskampen.¹⁹⁷ En tredje form for sivil motstand var organisasjonsmotstand. Organiserte nettverk ble opprettet nettopp for å drive sivil motstand. Innenfor denne kategorien av motstand befant blant annet Milorg, flyktningtransport og etterretningstjenesten seg.¹⁹⁸ Her er det verdt å merke seg at kirken avvek fra dette mønsteret. Som vi vil se i delkapittel 4.3 opptrådte kirken åpent som en institusjon, og ikke som en yrkesgruppe.

Hensikten med dette kapittelet å se på hvordan Peder Lind-Solstad gikk inn for å nedkjempe motstandere av nyordninga og på den måten nazifisere sivilsamfunnet. Her må det bemerkes at den sivile motstandskampen i nord omfattet langt mer enn de delene som er trukket fram i denne oppgaven. Utvalget i kapittelet er altså gjort på bakgrunn av hva Lind-Solstads landssviksak kan fortelle om hvordan han gikk inn for nazifiseringskampanjen.

¹⁹⁴ Se delkapittel 1.4.

¹⁹⁵ Grimnes 2018: 310

¹⁹⁶ Grimnes 2018: 389-391

¹⁹⁷ Grimnes 2018: 389

¹⁹⁸ Grimnes 2018: 389

4.1 Flukt

Fagertun skriver at landsflukt var å betegne som en form for sivil motstand fordi det i seg selv var et aktivt valg som viste avstand fra naziregimet.¹⁹⁹ Til og begynne med var oppmerksomheten på flukt fra tyskernes side liten, men dette endret seg spesielt fra 1942. Å forlate landet var forbudt allerede fra 1940, og for tyskerne og NS ble det etter hvert et problem at folk flyktet. Straffereaksjonene ble derfor stadig skjerpet. Fra 1941 ble inndragning av formue og beslagleggelse av eiendom en straffereaksjon, i tillegg kunne flukt straffes fra tukthusstraff til mulig dødsstraff. Gisselarrestasjoner av pårørende ble også en straffereaksjon fra 1943, og ble stadig skjerpet i 1944.²⁰⁰ Straffen kunne altså ikke bare ramme den som flyktet, men også pårørende eller nærmeste familie. Det var det norske Statspolitiet som etterforsket flyktningsaker, ofte etter pålegg fra Sipo om saker de hadde kjennskap til.²⁰¹ Av Lind-Solstads landssviksak får vi ingen informasjon om at han var aktiv når det gjaldt gisseltaking i forbindelse med flukt, men, som vi vil se i delkapittel 4.5, tyder kildematerialet på at han var involvert i å sette opp gissellister i Harstad. Lind-Solstad var dessuten involvert i straffereaksjonen på flukt som gjaldt beslagleggelse av eiendom, i den forstand at han ønsket å overta en hest med seletøy, vogn og slede fra en flyktnings bo i Salangsdalen.²⁰² Som sett i kapittel 2.6 følger dette samme mønster som beslagleggelsen av jødisk bo.

4.2 Kirkestriden

Kirken i Norge på begynnelsen av 1900-tallet var en betydningsfull og sterk institusjon, som virket som talerør for det norske samfunns verdier. Det norske folk satte prester og biskoper høyt i samfunnet, og prekestolen hadde høy betydning for folks holdninger og oppfatninger i samtida. Etter okkupasjonen i 1940 ble kirken desto viktigere ettersom inndragelsen av radioapparatene begrenset norske myndigheters mulighet til å spre sine budskap til folket. I lys av dette oppsto det raskt en strid mellom kirken og NS.²⁰³ Påvirkningskraften som kirken hadde, gjorde at NS ville ha kontrollen over kirken, dens ledelse og de lokale prestene. Rent teologisk hevdet NS at partiet ikke var uenig med kirken, og ekspedisjonssjefen for det NS-styrte Kirke- og undervisningsdepartementet, Sigmund Feyling, argumenterte selv for at Gud

¹⁹⁹ Fagertun 2022: 477

²⁰⁰ Fagertun 2022: 492-493

²⁰¹ Fagertun 2022: 494

²⁰² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 49, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

²⁰³ Fagertun & Pedersen 2022: 512

hadde skapt staten med autoritet til å styre. En autoritær og totalitær stat var altså det som måtte til, og Den norske kirke var forpliktet til å adlyde ledere av staten.²⁰⁴ Departementet gjorde målrettede forsøk på å kvitte seg med kirkens biskoper, og erstatte de med NS-vennlige teologer. NS møtte derimot stor motstand fra kirken, og allerede i februar 1941 forfattet biskopene et *hyrdebrev*²⁰⁵ hvor kirken tok kraftig avstand fra NS-regimets forsøk på å «nyordne» samfunnet. Brevet angikk rettsstatens angrep på folkeretten, og at rettsapparatets legitimitet var kraftig truet. Biskopene gikk også hardt ut mot bruk av voldsmakt i brevet, og viste til forsøk på å oppheve prestenes taushetsplikt fra NS' side.²⁰⁶ Kirken demonstrerte dermed at NS-regimet ikke var forenlig med kirkens praksis.

Kirkeledelsen reagerte også kraftig på NS-regimets *lov om nasjonal ungdomstjeneste* av 6.februar 1942, som gjorde ungdomstjeneste i Nasjonal Samlings ungdomsfylking for alle mellom 10 og 18 år påbudt. For kirkens vedkomne var dette alvorlig fordi loven ikke sikret foreldres rett til barnas oppdragelse, og dermed var i strid med Bibelens lære om forholdet mellom barn og foreldre.²⁰⁷ Konflikten mellom stat og kirke tilspisset seg ytterligere etter at NS-myndighetene nektet domprosten i Nidaros, Arne Fjellbu, å forrette høymesse i Nidarosdomen ved feiringen av Quislings innsettelse som ministerpresident 1.februar 1942. Dette falt ikke i god jord hos Fjellbu, og han inviterte til høymesse i Nidarosdomen etter at den nazipregede høymessen var ferdig. 2000 mennesker møtte opp til Fjellbus høymesse, men NS stengte katedralen, og oppmøte ble dermed oppfattet som en politisk demonstrasjon som domprosten selv ble beskyldt for å stå bak. Fjellbu ble suspendert og avsatt i februar 1942. Biskopene anså situasjonen som et kraftig overgrep mot kirken, og få dager etter avsettelsen av domprosten i Nidaros, henvendte biskopene seg til departementet for å informere om at de nå la ned sine embeter.²⁰⁸ Biskop Eivind Berggrav sto i spissen for utformingen av brevet. Han var kirkens leder under hele krigsperioden, men etter 1942 ble han satt i husarrest av NS-styret.²⁰⁹ Biskopenes nedleggelse av sine embeter forbløffet NS-ledelsen, som ikke kunne gjøre annet enn å avskjedige de åtte biskopene.²¹⁰

²⁰⁴ Fagertun & Pedersen 2022: 513

²⁰⁵ *Et rundskriv fra biskopen til bispedømmets prester og menigheter angående viktige saker.*

²⁰⁶ Fagertun & Pedersen 2022: 514-515

²⁰⁷ Fagertun & Pedersen 2022: 515

²⁰⁸ Fagertun & Pedersen 2022: 516

²⁰⁹ Fagertun & Pedersen 2022: 514

²¹⁰ Fagertun & Pedersen 2022: 516

Ikke lenge etterpå, i mars 1942, utarbeidet *Kristent Samråd*²¹¹ bekjennelsesskriftet *Kirkens grunn*. Skriftet dreide seg om å forklare og begrunne hvorfor kirken ikke kunne finne seg i NS' innblanding i det åndelige, og hvorfor biskopene måtte trekke seg. På samme tid ble det også planlagt embetsnedleggelse for prestene.²¹² Oppslutningen om *Kirkens grunn* og embetsnedleggelsen var enorm blant prestene over hele landet. Ved årsskiftet 1942-1943 hadde 93 prosent av alle prester i Den norske kirke lagt ned sine embeter. For Nord-Norges vedkomne var oppslutningen stor også der, men andelen prester som forholdt seg lojale til NS var derimot noe høyere enn i sør. I Nordland, Troms og Finnmark var det totalt 15 av 71 sogneprester som fremdeles sto i sine embeter ved utgangen av 1942.²¹³ Det må også nevnes at *Kirkens grunn* ikke ble kjent for flere menigheter i Nord-Norge før 1-2 uker senere enn andre menigheter i landet. Før mange prester hadde mottatt *Kirkens grunn* våren 1942 sendte Kirke- og undervisningsdepartementet ut et trusseltelegram til prestene. I telegrammet informerte departementet om at alle prester som leste opp *Kirkens grunn* i sine menigheter ville bli avskjediget og tvunget til å flytte ut av prestegårdene innen åtte dager, samt forvises fra distriktet sitt.²¹⁴ I Nord-Norge forble de fleste prestene i menighetene sine under krigen, og de fikk som oftest bruke kirkene når de tok del i dåp, konfirmasjoner og begravelser. De fikk forbud mot å forrette høymesser, men uoffisielt utførte de vanlige gjøremål.²¹⁵

4.2.1 Lind-Solstads innflytelse på avsatte prester i Troms

I Nord-Norge var Wollert Krohn-Hansen biskop for Hålogaland bispedømme da krigen kom til Norge. Han satt i stillingen helt til biskopene la ned sitt embete i 1942. Den kirkelige tjenesten utførte han imidlertid helt til han ble forvist til Helgøya i Mjøsa av NS-regimet i mai 1943. Domprosten i Tromsø, Anton Bøckman ble også forvist etter at han nektet å lede bispedømmet etter Krohn-Hansens embetsnedleggelse etter pålegg fra departementet.²¹⁶

Både Krohn-Hansen og Bøckman dukker opp i et skriv sendt fra Pressedirektoratet til alle statens presseledere i Lind-Solstads landssviksak av 8. september 1942. Grunnen til at presselederne ble informert om, og engasjert i situasjonen rundt kirkestriden har sin forklaring i at de ble bedt om å etterse at det ikke ble tatt inn annonser i pressen om «embedsforretninger

²¹¹ Uformell rådslagningsgruppe dannet høsten 1940. Rådet besto av noen av kirkens biskoper og lederne for frivillige kristne organisasjoner.

²¹² Fagertun & Pedersen 2022: 516-517

²¹³ Fagertun & Pedersen 2022: 517-518

²¹⁴ Fagertun & Pedersen 2022: 520

²¹⁵ Fagertun & Pedersen 2022: 520

²¹⁶ Fagertun & Pedersen 2022: 522

hvor geistlige embedsmenn som er gitt avskjed medvirker eller forretter»²¹⁷. Pastor Ørnulf Henriksen i Harstad dukker også opp på den nevnte listen i landssviksarkivet over avskjedigede prester fra Pressedirektoratet. Henriksen ble fratatt retten til både prestatittel og prestedrakt, og fikk avskjed i unåde.²¹⁸ Tar man kildematerialet i betraktning ser det ut til at Henriksen ytet motstand mot NS-staten, og skapte hodebry både for presseleder Lind-Solstad og lederen av statspolitiet i Tromsø. En rekke brev i juni 1943 vitner nemlig om at det må ha vært forvirring knyttet til hvilke restriksjoner som egentlig gjaldt Henriksen. Han forlangte plutselig overfor statspolitiet i juni 1943 å få utlevert presteklærne som hadde blitt beslaglagt året før, samt at han skulle få lovt til å annonsere med tittelen pastor igjen. I brevvekslingen mellom presseleder Lind-Solstad og statspolitiets leder i Tromsø framkommer det at ingen av dem hadde blitt orientert om at de foregående restriksjonene mot Henriksen var blitt opphevet av Kirkedepartementet. Lind-Solstad sendte derfor 29.juni 1943 brev til Pressedirektoratet hvor han ba om nærmere forklaring på forholdet. Avslutningsvis skrev Lind-Solstad også at han fremdeles betraktet Henriksen som en av NS' verste motstandere, og at han enda mer enn før hørte til under hat og uforsonlighet.²¹⁹ Noe svar fra Pressedirektoratet angående Henriksen er ikke å finne i landssviksaken, men ifølge Fagertun og Pedersen skal Henriksen ha sittet i fangeleiren på Krøkebørsletta i Tromsdalen over en periode på tre måneder i årsskiftet 1942-1943.²²⁰

I rettsoppgjøret ble Lind-Solstad også dømt for å ha igangsatt husundersøkelse hos prestene i Tromsø. Han skulle visstnok ha ringt opp Stapo i Tromsø med anmodning om å foreta husundersøkelser sommeren 1944. Rassa hos prestene ble gjennomført²²¹, men Lind-Solstad nektet etter krigen for at han sto bak aksjonen.²²²

4.2.2 Kampen mot Tromsø menighetsblad

Allerede tidlig i april 1942 dukker det opp flere brev i Lind-Solstads landssviksak som omhandler domprost Bøckmans rolle i menighetsbladet i Tromsø. Som presseleder skal Lind-Solstad ha vært misfornøyd med illojale artikler i menighetsbladet og derfor ha kontaktet Kirke- og undervisningsdepartementet angående saken. I brev av 8.april 1942 skrev Lind-

²¹⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

²¹⁸ Fagertun & Pedersen 2022: 524

²¹⁹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

²²⁰ Fagertun & Pedersen 2022: 524

²²¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 113, Rettsbok med dom av 31/5-46.

²²² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 114, Ankeerklæring fra domf. 8/6 1946

Solstad at han helst så at Bøckman ble fratatt vervet som sogneprest, da han «utvilsomt [er] en av de verste som motarbeider NS hernord, en meget sleip og freidig herre»²²³. I svar fra departementet den 14.april samme år skrev de at menighetsblad over hele landet hadde benyttet den pågående kirkestriden til å ta inn illojale artikler, og at departementet i alle sine henvendelser hadde svart at man «helst ser minst mulig foretatt overfor menighetsbladene så lenge kirkestriden pågår»²²⁴. Departementet anbefalte imidlertid Lind-Solstad å gi Bøckman en advarsel i første omgang.²²⁵ Det ser altså ut til at Lind-Solstad blandet seg inn i striden mellom stat og kirke en god stund før han faktisk ble pålagt å holde et øye med de avskjedige prestene i pressen i Troms.

Kildematerialet vitner om at Lind-Solstad aldri var fornøyd med Bøckmans virke i menighetsbladet, og i juli 1942 fikk han til slutt godkjenning fra Pressedirektoratet til å fjerne domprosten fra redaksjonen av menighetsbladet. Samtidig skal han ha gjort Kirke- og undervisningsdepartementet oppmerksom på domprostens virksomhet og egen forundring over at Bøckman fortsatt hadde anledning til å benytte domprostboligen som sin egen personlige residens.²²⁶ Beslutningen fra Lind-Solstad og Pressedirektoratet om å fjerne Bøckman fra redaksjonen møtte motstand fra menighetsbladet selv, som i et brev til Kirkedepartementet i slutten av juli 1942 på vegne av menighetsrådet skrev at de stilte seg uforståelig til beslutningen og ønsket saken fremlagt Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet. Menighetsrådet hadde en rekke begrunnelser for hvorfor Bøckman burde få fortsette i redaksjonen av menighetsbladet, blant at det ville gjøre et «sterkt forstemmende inntrykk i byen»²²⁷ når beslutningen ble offentliggjort. Saken ble fremlagt Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet, men menighetsrådets bønn om å la Bøckman fortsette i redaksjonen ble ikke tatt til følge.²²⁸ Fagertun og Pedersen skriver at Bøckman ble forvist ut av Troms fylke «fordi han nektet å etterkomme departementets pålegg om å lede bispedømmet etter Krohn-Hansens embetsnedleggelse».²²⁹ Kildene sier ikke noe om når

²²³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 119, Div. dok. Funnet i arkivet etter Kultur- og Folkeoppl. dept.

²²⁴ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 119, Div. dok. Funnet i arkivet etter Kultur- og Folkeoppl. dept.

²²⁵ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 119, Div. dok. Funnet i arkivet etter Kultur- og Folkeoppl. dept.

²²⁶ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 119, Div. dok. Funnet i arkivet etter Kultur- og Folkeoppl. dept.

²²⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 119, Div. dok. Funnet i arkivet etter Kultur- og Folkeoppl. dept.

²²⁸ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 119, Div. dok. Funnet i arkivet etter Kultur- og Folkeoppl. dept.

²²⁹ Fagertun & Pedersen 2022: 522

forvisningen skjedde, men det er nærliggende å tro at de opplysningene- og presset som Lind-Solstad ga, førte til at de til slutt så seg nødt til å forvise Bøckman fra fylket. Etter at Bøckman ble avsatt fra redaksjonskomiteen, fortsatte pastor Martin Tvetter, som vikarierte i stillingen etter Bøckman, i redaksjonen.

Tvetter var en populær prest og forkynner i Tromsø. Han hadde tidligere vært NS-medlem, men brøt med partiet i 1935. Statspolitiet fulgte derfor nøye med på Tvetter. Ifølge historikerne Fagertun & Pedersen stilte Tvetter seg i opposisjon til NS-styret når han kom til Tromsø i 1941,²³⁰ noe kildemateriale fra Lind-Solstads landssviksak bekrefter. 28. september 1942 henvendte Lind-Solstad seg nok en gang til Pressedirektoratet angående Tromsø Menighetsblad. Denne gangen dreide saken seg om å også kvitte seg med Tvetter etter det Lind-Solstad omtalte som «blasfemiske henstillinger»²³¹ i menighetsbladet. Ikke bare ba Lind-Solstad om at man avsatte Tvetter, men han innstilte også Pressedirektoratet om å få stanset hele Tromsø Menighetsblad umiddelbart, og på ubestemt tid.²³² Ikke lenge etterpå ble menighetsbladet stanset, men visstnok da på grunn av papirrasjonering.²³³ Sommeren 1944 ble også Martin Tvetter forvist fra Troms fylke.²³⁴

4.3 Lærerstriden

Samtidig som kirkestriden oppsto, gikk NS-staten hardt inn for å få kontroll over lærere, den norske skolen og ungdommen. Kampen om skolene var å betegne som minst like dramatisk som kirkestriden fordi målet var å grunnleggende endre elevenes og lærernes holdninger til staten i skolen, og gjøre en omfattende ideologisk og organisatorisk endring av skolen. Kirke- og undervisningsdepartementet gikk inn for å granske og endre lærebøker i skolen, og var opptatt av å forby læremateriell med antinazistisk innhold. Blant annet gikk departementet inn for at det engelske språket i skolen skulle fases ut og at det tyske språket skulle styrkes. Raselære skulle også innføres som fag i skolen, og det skulle settes av tid til innføring av øvelser i hilsning, opptreden overfor myndighetspersoner og lærere.²³⁵

²³⁰ Fagertun & Pedersen 2022: 523

²³¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 119, Div. dok. Funnet i arkivet etter Kultur- og Folkeoppl. dept.

²³² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 119, Div. dok. Funnet i arkivet etter Kultur- og Folkeoppl. dept.

²³³ Skrevet med blyant over brevet i arkivet, og signert statsadvokat under landssvikoppgjøret, Ivar Follestad.

²³⁴ Fagertun & Pedersen 2022: 523

²³⁵ Fagertun & Pedersen 2022: 529-530

Skolereformen starter med angrep på lærerorganisasjonene. I november 1940 ble alle landets lærere oppfordret til å forplikte seg til å gi elevene forståelse for det nye regimet gjennom å avgi en *lojalitetserklæring*. Oppfordringen ble derimot avvist av lærerorganisasjonene, og lojalitetserklæringen ble trukket tilbake. Lokale konfrontasjoner oppsto gjennom hele 1941 etter provokasjoner fra NS, og fram til 18.juni 1941 var lærerorganisasjonene forsiktig aktive. Etter dette forbød rikskommissær Josef Terboven alle yrkesorganisasjoner, og lærerorganisasjonene måtte operere illegalt. *Skolefronten* ble dannet, og det ble utformet instruks på hvordan lærere skulle forholde seg til krav fra regimet. Krav om innmelding i NS skulle avvises av lærerne, på lik linje med endring av undervisningen i nazistisk retning.

På samme måte som alle sentrale stillinger i kommunen ble besatt av NS-lojale folk, ble de fleste skoledirektører erstattet av NS-lojale i løpet av 1941. Skolestyrene ble også forsøkt erstattet av departementet gjennom oppnevningen av såkalte fagstyrer. I fagstyrene varierte innslaget av NS-folk, og det varierte i stor grad hvordan dette ble gjennomført lokalt. Etter innføringen av NS-regimets *lov om nasjonal ungdomstjeneste* i februar 1942 og tiltaket om at alle lærere skulle forplikte seg til medlemskap i *Lærersambandet* tilspisset lærerstriden seg kraftig. Sistnevnte tiltak innebar også trussel om at alle som ikke meldte seg inn i *Lærersambandet* ville bli løst fra sine stillinger. Skolefronten reagerte sterkt på tiltakene og protesterte gjennom å distribuere en parole. Oppslutningen blant landets lærere om protesten var stor, og de fleste lærere nektet å la seg presse inn i *Lærersambandet*.²³⁶

4.3.1 Lærerstriden i Harstad

Det finnes ingen oversikt over hvor mange av lærerne i Nord-Norge som aktivt protesterte mot *Lærersambandet* og *Ungdomstjenesten*. Men ifølge historikerne Fagertun og Pedersen er det rimelig å anta at en stor majoritet av lærerne protesterte.²³⁷ For Harstads vedkomne protesterte alle lærerne, med et spesielt unntak, Hans Kr. Methi. Som nevnt i kapittel 2, ble lærer og NS-mann Methi satt inn som ordfører i byen. Han la ned stort arbeid for å få byens lærere til å tilslutte seg *Lærersambandet*, og gikk blant annet tidlig til innkjøp av naziliteratur til bruk for lærerne og elevene.²³⁸ Methi lyktes derimot i liten grad, da det kun fantes to-tre NS-medlemmer blant Harstads lærere i løpet av krigen.²³⁹ Som følge av lærernes protester ble litt over tusen lærere arrestert våren 1942, og rundt halvparten ble sendt på tvangsarbeid som

²³⁶ Fagertun & Pedersen 2022: 531-533

²³⁷ Fagertun & Pedersen 2022: 535

²³⁸ *Brev skrevet av Harstad folkeskoles tidligere bestyrer Bertelsen i et brev til hjemmefronten hentet fra «Stian Bones' privatarkiv».*

²³⁹ Fagertun & Pedersen 2022: 534

straff.²⁴⁰ Åtte lærere ble arrestert i Harstad i forbindelse med denne aksjonen og skulle etter planen sendes med skipet DS Skjerstad til arbeidsleiren i Kirkenes. Heldigvis for de åtte Harstadværingene var skipet fullt da det kom til kai i Harstad 22.april og kapteinen nektet derfor å ta om bord flere passasjerer.²⁴¹

I Lind-Solstads landssviksak finnes det få kilder som skulle tilsi at han hadde spesielt mye med lærerstriden- og arrestasjonen av lærerne i byen å gjøre. Den jobben tok nok ordfører Methi seg mest av.²⁴² I januar 1942, før lærerstriden hadde tatt seg skikkelig opp, mottok derimot Lind-Solstad en henvendelse fra fylkesfører Sigmund Fredriksen om forslag til ny skoleleder i Andørja. Lind-Solstad foreslo den gang lærer Sigurd Hammer som ny skoleleder på bakgrunn av at han hadde fått opplyst at Hammer var å anse som NS-vennlig. I svarbrevet til fylkesføreren kommenterte Lind-Solstad også følgende: *«Forövrig tör jeg si at de fleste skoleledere i vår krets er alt annet enn NS-vennlige, så de må vel «likvideres» för eller senere»*.²⁴³ Dette styrker Fagertun og Pedersens antakelser om at majoriteten av lærerne i nord motsatte seg Nasjonal Samlings skolepolitikk.

4.4 Nazifisering av forretningslivet

Vanskelige økonomiske tider i Norge mot slutten av 1930-tallet tvang fram et detaljert system for omsetning av matvarer og rasjonering av mat. Allerede før krigen kom til Norge, i juli 1939, ble det etablert forsyningsnemnder i hver kommune, og i oktober samme år kom det på plass et Forsyningsdepartement. Oppgaven til departementet var å fordele de tilgjengelige ressursene gjennom å dele ut rasjoneringskort. Hver enkelt person fikk utdelt slike rasjoneringskort.²⁴⁴ Krig og okkupasjon førte likevel til store endringer av folks hverdag. Tilgangen på forbruksvarer og mat ble redusert som følge av at Norge ble innlemmet i den tyske stor-romsøkonomien, og et forsyningsapparat ble opprettet. Omsetning og matproduksjon ble nøye planlagt av okkupasjonsmakten, som også drev kontrollering av forholdene.²⁴⁵ Enkeltvarer ble gradvis en del av rasjoningssystemet gjennom okkupasjonstiden. Før okkupasjonen var det allerede innført rasjonering på kaffe og sukker

²⁴⁰ Grimnes 2018: 135

²⁴¹ Reppen 2016: 78

²⁴² Se brev i «Stian Bones' privatarkiv», og Holst, Anette. (2019). *Harstad under okkupasjon. Den sivile og militære motstandsbevegelsen i Harstad 1940-1945* [Masteroppgave]. UiT.

²⁴³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 15, 8.brev avsendt fra Statsadvokaten i Troms og Finnmark for landssviksaker.

²⁴⁴ Evjen et.al. 2022: 47

²⁴⁵ Evjen et.al. 2022: 43

som følge av den økonomiske situasjonen, men fra april 1940 kom det også rasjoneringskort for mel og korn, samt smør, fett og melk innen ett år. Reguleringen av noen enkeltvarer, som eksempelvis fisk, ble gjennomført gjennom et fastkundesystemet. Fastkundesystemet dreide seg om at forhandlerne førse regnskap over innkjøp og fordelte de tilgjengelige varene til forbrukere som hadde skrevet seg inn hos forhandlerne. Tobakkrasjoneringen var også omfattet av fastkundesystemet til å begynne med, men etter hvert ble det innført rasjoneringskort også for tobakk.²⁴⁶

4.4.1 Schjötner-kiosken

I 1941 var tobakk fremdeles en fri vare, men butikkene kvoterte ut varen og holdt system over faste og tilfeldige kunder. Schjötner-kiosken på torvet i Harstad var en av kioskene i byen som omsatte tobakksvarer. Kiosken tilhørte ekteparet Arnold og Anne Schjötner, og det var sistnevnte som oftest betjente kiosken, men de hadde også ansatt den 21 år gamle Bjørgun Øverland. Ekteparet var kjent i byen og kiosken hadde mange kunder. 19. desember 1941 foretok politiet det Gunnar Reppen beskriver som «et ulovlig raid» mot kioskforretningen.²⁴⁷ Politimester i byen, Alf H. Lian, skulle ha besøkt kiosken i morgentimene desemberdagen i 1941 for å kjøpe sigaretter, hvorpå Fru. Schjötner skulle ha hevdet at de dessverre ikke hadde sigaretter. Svaret kunne neppe ha falt i god jord hos politimester Lian, for om ettermiddagen fikk kiosken besøk av to politikonstabler utsendt av Lian. Politiet beordret kiosken stengt og beslagla alt som var av tobakksvarer. Like før raidet av kiosken ble ekteparet oppringt om at hytta deres sto i brann, og dermed hadde de overlatt kiosken til frøken Øverland. Anne Schjötner ble arrestert etter å ha protestert mot beslagleggelsen til politimesteren, men ble løslatt etter tre timer. Politiet mente at Schjötner hadde nektet Lian å kjøpe tobakk på bakgrunn av at han var NS-mann, hvorpå Fru. Schjötner argumenterte mot at det var grunnen og henviste til fastkundesystemet som Lian ikke var en del av.²⁴⁸ Høyesterettsadvokat Sigurd Saue ble engasjert i saken på vegne av ekteparet Schjötner, og politimesteren Lian tok deretter saken til forhørsretten, hvor han fikk medhold i desember. Saken ble så anket til Hålogaland lagmannsrett av advokat Saue, og etter en tid fikk Schjötner oppreisning etter straffelovens §430.²⁴⁹

Saken sto på trykk i *Harstad Tidende* 24. desember 1941. Ifølge kioskeierne ble saken omtalt både på en uriktig og ærekrenkende måte i avisa. Reppen skriver at artikkelen antageligvis var

²⁴⁶ Evjen et.al. 2022: 49

²⁴⁷ Reppen 2016: 57

²⁴⁸ Reppen 2016: 57-58

²⁴⁹ Reppen 2016: 59

utformet av presseleder Lind-Solstad²⁵⁰, uten at kildene kan bekrefte dette med sikkerhet. Etter lagmannsrettens kjennelse i november 1942 sendte advokat Saue krav om å få kjennelsen på trykk i *Harstad Tidende* til statsadvokaten i Troms og Finnmark. Saue ba også om å få korrigert artikkelen som hadde vært på trykk i desember året før.²⁵¹ Verken noen offentliggjøring av lagmannsrettens kjennelse eller korrigeringsartikkel kom trolig på trykk. I Lind-Solstads landssviksak finnes det nemlig et brev sendt til Pressedirektoratet angående Schjøtner-saken den 24. februar 1943. Lind-Solstad skrev i brevet at Harstad Tidende hadde blitt forelagt ett innlegg fra ekteparet Schjøtner med utdrag av kjennelsen, som Lind-Solstad bestemte nektet avisen å ta inn. Pressesjefen ga også uoppfordret en beskrivelse av hans egne oppfatninger av saken, og hevdet selv å ha vært til stede under hendelsen tilbake i desember 1941. Av brevet er det verdt å merke seg at Lind-Solstad hevdet at det ikke var politimester Lian selv som ble nektet kjøp av tobakksvarer, men «en NS-mann» som straks hadde klaget inn forholdet til politimester Lian.²⁵² Grunnen til at man ikke ønsket å trykke saken i lokalavisa var at det ikke fantes noen grunn til å offentlig stemple politimester Lian for å ha begått ulovlige handlinger, når Schjøtner-kiosken uansett ikke led noe økonomisk tap i saken.²⁵³ Brevet vitner også om at Lind-Solstad må ha vært misfornøyd med utfallet i saken, og han påpekte overfor Pressedirektoratet at «lagmann Finn Nygaard, lagdommer M. Uberud og lagdommer Johs. Köfoad ikke er medlemmer av NS».²⁵⁴ Avslutningsvis skrev pressesjefen at både ekteparet Schjøtner og advokat Saue var av deres verste motstandere, og at de ikke under noen omstendigheter fikk komme til ordet i *Harstad Tidende*.²⁵⁵

4.5 Arrestasjoner og gissellister

Som nevnt i kapittel 2, sto Abwehr-agentene bak en rekke arrestasjoner av norske motstandsfolk. Det foregikk ofte på den måten at agentene utførte grunnleggende spaningsarbeid i lokalbefolkningen, for så å gi tips eller melde fra til Gestapo som

²⁵⁰ Reppen 2016: 58

²⁵¹ Reppen 2016: 59

²⁵² *Det betyr ikke nødvendigvis at Lind-Solstad med hensikt ga feil informasjon om politimester Lians involvering i Schjøtner-kiosken i brevet til Pressedirektoratet. I boka Harstad under krig og diktatur av Gunnar Reppen, som er benyttet for å forklare hva som skjedde med kiosken, er kildeføringen uryddig. Reppen har basert en del av litteraturen i boka på muntlige kilder, disse er det naturligvis umulig å etterprøve.*

²⁵³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

²⁵⁴ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

²⁵⁵ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad.

gjennomførte aksjonene.²⁵⁶ Det finnes ingen konkrete tall på hvor mange arrestasjoner som var forårsaket av norske hjelpere under okkupasjonstiden, men uten norske ører kunne trolig mange arrestasjoner vært unngått. Ifølge kildene i Lind-Solstads landssviksak må arbeidet hans som Abwehr-agent ha vært omfattende, og da særlig for Harstad regionen. Som redegjort for i kapittel 3, sto trolig Lind-Solstad bak arrestasjoner av redaktører i flere av fylkets aviser og blader. Det dukker også opp flere saker som omhandler arrestasjoner av enkeltpersoner i Harstad, og kildematerialet gir et bilde av at Lind-Solstad fulgte nøye på lokalbefolkningen og at han hadde en viss oversikt over byens motstandsfolk. Det var mange personer som ble avhørt angående en rekke arrestasjoner og antakelser om angiveri i tilknytning til landssviksaken. I dette delkapittelet har jeg valgt å trekke frem noen av forholdene. Utvalget er gjort basert på hvor mye kildene kan fortelle om forholdene, samt saker som har vært kommentert i litteraturen tidligere, og virker å ha engasjert eller berørt lokalbefolkningen i Harstad i nevneverdig grad.

4.5.1 Arrestasjonen av major Hunstad

Flere personer hevdet etter krigen at det var Lind-Solstad som hadde fått dem arrestert under okkupasjonstiden, blant annet Agnar Saue og major Nils Hunstad. Sistnevnte var, som nevnt i delkapittel 3.2, forretningsfører i *Harstad Tidende*, og han var sjef for en av bataljonene som sloss i fremste linje under kampen om Narvik. Hunstad ble arrestert flere ganger under krigen, og i Lind-Solstads landssviksak forklarte han seg om forholdene rundt sin andre arrestasjon, i desember 1942. Etter å ha sittet fengslet i Tromsdalen i to måneder ble Hunstad løslatt og fikk beskjed om å møte opp på sikkerhetspolitiets kontor i Tromsø. Der skal han ha blitt spurt ut om sitt forhold til Hagemann og Siem, som hadde blitt arrestert samme dag som han selv, og om når han hadde snakket med de sist. I møte med Sikkerhetspolitiet hevdet Hunstad at han fikk bekreftet av han som forhørte han, at han visste nøyaktig når de hadde møttes sist; at det var i september 1942 på Per Kind sitt kontor i Harstad. I avhøret etter krigen forklarte Hunstad at det hadde foregått en konferanse mellom han selv, Siem og Hagemann, som gjaldt illegalt arbeid på Kinds kontor. Like etter møtet skal de tre ha møtt på Lind-Solstad i gangen utenfor kontoret, og Hunstad forklarte i vitneavhøret at «det ikke kan være noen andre enn Lind-Solstad som har angitt dette til sikkerhetspolitiet, da det praktisk talt ikke fantes et menneske på kaien».²⁵⁷ Per Kind forklarte i sitt vitneavhør at han ikke hadde sett Lind-Solstad

²⁵⁶ Tjelmeland, Fritsche & Fagertun 2022: 317

²⁵⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 9, Rapport av 4/7-45 politibetj. Selanger.

før eller etter møtet på hans kontor, men at Lind-Solstad ved en senere anledning hadde spurt han om hva slags møte som hadde foregått på kontoret den dagen.²⁵⁸

4.5.2 Gissellister

Flere av vitnene i landssviksaken fortalte etter krigen at Lind-Solstad hadde utarbeidet en gisselliste til Sipo over personer i Harstad som var fiendtlig innstilt overfor tyskerne og NS. En av de som vitnet mot Lind-Solstad var Fridtjof Kristoffersen. Han arbeidet som tolk hos Sipo i Harstad fra 1.mai 1942 inntil kapitulasjonen. Kristoffersen forklarte innledningsvis at Solstad var den fremste V-mann i hele distriktet, at han stadig sendte rapporter til tyskerne og at de hadde stor tillit til ham. Ifølge Kristoffersen fant han selv en gisselliste bestående av 16 navn, som han hevdet var utarbeidet av tyskerne etter opplysninger fra Lind-Solstad, Thry og Portvik.²⁵⁹ Listen skulle visstnok tas i bruk i tilfelle invasjon eller fortsatt sabotasje.²⁶⁰ Den angivelige gissellisten er ikke å finne i landssviksaken.

Kristoffersen beskrev at listen var kommentert med betegnelser som «storjøssing» og «særlig farlige motstandere», og at han like før kapitulasjonen fikk tak i alle navn som var oppført på listen, denne gang 21 stk. Videre forklarte Kristoffersen at det ble foretatt rassa på grunnlag av gissellisten. Mer oppsiktsvekkende er det at Kristoffersen i vitneavhøret hevdet å ha sett et telegram fra Sipo i Tromsø hvor de forlangte å få oppgitt navnene på tre personer som skulle skytes i tilfelle av invasjon. De tre personene som ble plukket ut fra gissellisten var Tønder Einmo, Wilhelm Østgård-Hansen og Agnar Saue. Alle tre ble arrestert og sendt til Tromsø.²⁶¹ Sistnevnte, Agnar Saue, avga sin vitneforklaring i Lind-Solstads landssviksak den 12.september 1945. Saue forklarte at han hadde hørt rykter om gissellisten allerede rundt årsskiftet 1940-1941, og at han den gang var blitt forespeilet at det dreide seg om mellom 40-60 navn på lista. Saue skal ha blitt varslet av flere enkeltpersoner om at han sto på gissellista, og en av dem skal ha sagt til Saue at en nazist hadde uttalt at Saue kom til å bli skutt. Saue forklarte i vitneavhøret at han ble arrestert flere ganger under okkupasjonen, og at han ved en anledning på politistasjonen i Harstad i 1940 ble konfrontert av en tysker om at hvis han flyktet til utlandet skulle hans to brødre øyeblikkelig skytes uten nærmere ordre.²⁶²

²⁵⁸ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 9, Rapport av 4/7-45 politibetj. Selanger.

²⁵⁹ *Thry og Portvik var U.V.-menn av Lind-Solstad, redegjort for i delkapittel 2.4.*

²⁶⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 12, Rapport av 8/8-45 politibetj. Stene.

²⁶¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 12, Rapport av 8/8-45 politibetj. Stene.

²⁶² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 12, Rapport av 8/8-45 politibetj. Stene.

Om arrestasjonen av ham selv, Einmo og Østgård-Hansen i september 1944 forklarte Saue at han ble informert av en tysk vaktmester ved fangeleiren i Tromsdalen om at det opprinnelig var planlagt å skyte alle tre den 14. september. Ifølge Saue ble det derimot grepet inn både fra Reichkommissar og Wehrmacht, «[...] som neppe vilde ha en gjentakelse av affæren med kaptein Berg under undtakelsestilstanden i Trondheim».²⁶³ Her henviste Saue til gisselskytingen i Trøndelag i oktober 1942, hvor ti menn ble henrettet som «soning».²⁶⁴ Gisler og gisselskytinger var en del av den såkalte terrorpolitikken, som var den tyske politikken for politi, domstoler og straff som ble drevet under okkupasjonsårene. Målet med terrorpolitikken var å skape frykt blant befolkningen, og på den måten få nordmenn til å avstå fra å gjøre motstand mot okkupasjonsinstitusjonene. Grimnes påpeker at det som gjorde den tyske politikken til en terrorpolitikk var at den ikke bygget på demokratisk vedtatte lover, og at metodene fra politiet var så brutale, med henrettelse som ytterste konsekvens.²⁶⁵ Som en del av terrorpolitikken gikk man også inn for å straffe uskyldige, som ikke hadde deltatt i motstandsarbeid. Målet var at en slik type politikk ville få motstandskjempere til å tenke seg om, av den grunn at de ikke bare satte seg selv i fare, men også andre, helt uskyldige mennesker. Filosofien bak strategien med kollektiv straff var at befolkningen generelt ville ta avstand fra og vise avsky mot motstanden når de var klar over risikoen.²⁶⁶

Det ble altså ikke gjennomført noe henrettelse av de tre Harstadværingene i september 1944. Men det er grunn til å tro at Lind-Solstad sto bak opplysningene gitt til Sipo angående Einmo, Østgård-Hansen og Saue som senere førte til at de ble arrestert og satt i fangenskap fram til frigjøringen i mai 1945. Telegrafbestyreren i Harstad under krigen, Sigurd Torgersen, forklarte dessuten i sitt vitneavhør at han hadde sett gissellisten, og at han med sikkerhet visste at Lind-Solstad satte opp gissellister for Gestapo.²⁶⁷

4.5.3 Aas-saken

Kildematerialet vitner også om at NS-styret i Harstad led av indre konflikter. De skulle nemlig vise seg å få problemer med en som var å betegne som en av deres egne, sorenskriver Lauritz Aas. Han hadde meldt seg inn i NS høsten 1940, og tiltrådte som sorenskriver i Trondenes i 1941.²⁶⁸ Ifølge kilder i Lind-Solstads landssviksak skal det ha foregått en

²⁶³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 12, Rapport av 8/8-45 politibetj. Stene.

²⁶⁴ Grimnes 2018: 135

²⁶⁵ Grimnes 2018: 133

²⁶⁶ Grimnes 2018: 134

²⁶⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 12, Rapport av 8/8-45 politibetj. Stene.

²⁶⁸ Reppen 2016: 48

hirdaksjon mot sorenskriveren 15. desember 1943, som Lind-Solstad selv deltok i. Ved nyttår samme år ble Aas suspendert som medlem av NS av fylkesfører Hoff.²⁶⁹ Aas selv erklærte seg kun som medlem av NS på nasjonalt plan, og var ikke en del av lokalpartiet i Harstad.²⁷⁰

Sorenskriveren må tydelig ha laget bråk for NS i Harstad en rekke ganger, han hadde nemlig vært suspendert som NS-medlem over en periode i 1942. Ifølge Lind-Solstad i et brev til Pressedirektoratet av 18. februar 1944, skal Aas stadig ha laget vanskeligheter for NS sitt arbeid i Harstad, og han var å betegne som umulig å samarbeide med av lokalpartiet. Partiet i Harstad skal også ha vært misfornøyd med at Aas en rekke ganger som dommer hadde avsagt kjennelser mot kommunen i saker som ordføreren hadde inne for retten.²⁷¹

Ordføreren i Harstad skal visstnok ha vært så plaget av sorenskriveren at han meddelte fylkesmannen i Troms at han fra 15. mars 1943 kom til å nedlegge sine verv dersom Aas ikke ble fjernet fra Harstad. Ifølge Lind-Solstads brev til Pressedirektoratet skal dette ha vært foranledningen til hirdaksjonen i desember. Sorenskriver Aas ble arrestert som hirdmann og sendt til Tromsø, men ble løslatt og returnerte tilbake til Harstad. Sorenskriver Aas skal da ha innkalt til et styremøte i en rådgivende nemd²⁷², hvor han selv var formann. Lind-Solstad var oppnevnt som nest-formann av fylkesmannen i Troms, men når han ankom møtet skal Aas ha vist han døren og suspendert han fra møtet. Lind-Solstad skrev i brevet til Pressedirektoratet at han oppfattet situasjonen som en direkte sjikane og hevn fra Aas fordi Lind-Solstad hadde vært på med på hirdaksjonen mot han. Lind-Solstad informerte fylkesføreren om hendelsen og ba om å få saken inn for partiretten, samt full oppreisning i saken.²⁷³ Hva som skjedde i denne saken i første omgang sier imidlertid kildene ingenting om, men i et skriv sendt fylkespropagandaleder i Tromsø, Smith Meyer, 4. august 1944 ser det ut til at sorenskriver Aas fremdeles laget hodebry for NS i Harstad. Lind-Solstad skrev nemlig at han flere ganger hadde stemplet mannen som gal overfor fylkesorganisasjonen, etterfulgt av:

²⁶⁹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad (s. 276)

²⁷⁰ Reppen 2016: 48

²⁷¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad (s. 276)

²⁷² Det fremgår ikke av kildene hvilken nemd det var snakk om.

²⁷³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad (s. 276)

«Jeg har ikke lett for å tape motet, men når jeg ser at en slabbedask som hr. Aas fortsatt skal kunne ri sin høie hest og at partiet syns å stå maktesløs overfor ham, så melder i hvert fall jeg pass hvad aktivt partiarbeid i Harstad angår»²⁷⁴

Lind-Solstad ser altså ut til å ha fått nok av hele situasjonen, og han påpekte i brevet at NS sitt arbeid i Harstad ville være håpløst å gjennomføre grunnet Aas' forfølgelse av partiet, ordføreren og politimesteren og hans tilstedeværelse i byen. Hvilke tiltak som ble gjennomført i saken framkommer ikke av kildene i landssviksaken, men ifølge Reppen fikk Aas ny stilling som sorenskriver i Vinger og Odal i 1944.²⁷⁵ Sannsynligvis ble han forvist fra Harstad, og hendelsesforløpet i kildene av Lind-Solstads landssviksak vitner om at dette må ha skjedd en eller annen gang etter august 1944.

²⁷⁴ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/ Dokument nr. 48, Div. skriv ang. P. Lind Solstad

²⁷⁵ Reppen 2016: 48

Kapittel 5 Dommen under landssvikoppgjøret

Etter krigen skulle det ryddes opp både politisk og administrativt etter fem år med okkupasjon. Den formelle siden av oppryddingen dreide seg om det juridiske grunnlaget for straff, mens den uformelle siden dreide seg om de folkelige sanksjonene som rammet de man oppfattet som landssvikere.²⁷⁶ I dette kapitlet skal jeg først og fremst ta for meg den formelle straffen Lind-Solstad fikk i landssvikoppgjøret etter krigen, hvilke tiltalepunkter lagmannsretten fant bevist, og på hvilken måte Lind-Solstad selv forsøkte å renvaske seg fra dommen. Avslutningsvis skal jeg også kommentere den uformelle siden av oppryddingen i Lind-Solstads tilfelle, i den grad det er mulig å vite noe om- og i hvilken grad lokalbefolkningens sanksjoner rammet ham.

5.1 Landssvikoppgjøret i et nordnorsk perspektiv

Rettsoppgjøret i Norge etter krigen hadde et langt større omfang sammenlignet med andre tyskokkuperte land i Vest-Europa. Her til lands omfattet rettsoppgjøret to prosent av befolkninga, det var omtrent det dobbelte som i Nederland og Belgia.²⁷⁷ Under det norske rettsoppgjøret ble totalt over 92 000 saker etterforsket. Litt over halvparten, 46 085, menn og kvinner ble straffelte under oppgjøret.²⁷⁸ I Nord-Norge ble totalt 3421 straffelte, noe som utgjorde 7,4 prosent av alle som ble straffet på landsbasis.²⁷⁹ For Troms' vedkomne var det 1010 straffelte²⁸⁰, altså omtrent 30% av alle straffelte i Nord-Norge totalt.

Utfallet av rettsoppgjøret i Nord-Norge sammenfaller for det meste med utfallet på landsbasis. Det er stort sett små geografiske variasjoner, som kan henge sammen med både at alvorlighetsgraden av landssvik fordelte seg nokså likt over hele landet, og at Riksadvokaten la ned arbeid for å fremme lik rettspraksis under oppgjøret.²⁸¹ Generelt sett kan det for øvrig også nevnes at straffene for de landsviksdømte ble mildere desto senere dommen falt, det gjaldt også i Nord-Norge.²⁸² For de landsviksdømte var det dessuten en større reduksjon i soninga av dommen enn vanlig praksis ved ordinære straffesaker, ofte sonet de dømte bare en tredjedel av straffen.²⁸³ Ifølge Pryser var det ingen av Abwehr-agentene som sonet sin dom

²⁷⁶ Tjelmeland & Borge 2022: 313

²⁷⁷ Tjelmeland & Borge 2022: 314

²⁷⁸ Dahl & Sørensen 2004: 226

²⁷⁹ Tjelmeland & Borge 2022: 313

²⁸⁰ Dahl & Sørensen 2004: 227

²⁸¹ Tjelmeland & Borge 2022: 324

²⁸² Tjelmeland & Borge 2022: 324; Pryser 2001: 406-407

²⁸³ Tjelmeland & Borge 2022: 324

like lenge som de var dømt for. De fleste sonet kun 1/3 av dommen sin, og ingen Abwehr-agenter sonet lengre enn til desember 1956, da sistemann ble løslatt.²⁸⁴

5.1.1 Politisk landssvik: NS-medlemskap

I hovedsak ble de fleste under landsviksoppgjøret dømt fordi de hadde vært medlemmer av Nasjonal Samling. Rettsoppgjøret la til grunn at det var straffbart å være medlem av partiet etter 8.april 1940. Generelt har rettsoppgjøret vært gjenstand for mye juridisk debatt av flere grunner. Det ene av spørsmålene har vært knyttet til om et medlemskap i NS i seg selv kunne betegnes som å yte bistand til fienden, og i så måte regnes som brudd på straffelovens § 86. Et annet spørsmål som har vært diskutert er om ikke dette stridde mot Grunnlovens forbud mot lover med tilbakevirkende kraft.²⁸⁵ I samtida anså ikke Høyesterett forbudet mot medlemskap i NS etter 8.april 1940 som et brudd på Grunnloven. Grunnlaget for at et medlemskap i partiet ble ansett som straffbart dreide seg om at Quisling hadde forsøkt å gjennomføre et statskupp allerede 9.april, og at NS styrte på okkupantmaktens premisser gjennom hele krigen.²⁸⁶ Medlemskap var dermed å betegne som politisk landssvik.

Arrestasjonene av de man mente hadde begått landssvik tråde i kraft like etter frigjøringa 8.mai 1945. Over alt i landet engasjerte det lokalbefolkningen, som ofte flokket seg sammen for å se de arresterte. Noen ble fraktet på lasteplan gjennom gatene på lyse dagen, mens andre måtte passere mengder av mennesker i gatene til fots. Arrestasjonene skjedde altså i full offentlighet, og de arresterte ble gjerne navngitt i avisene.²⁸⁷ De fleste NS-medlemmene i Harstad ble arrestert allerede 10.mai, og på det meste satt 90 personer mistenkt for landssvik i en fangeleir like utenfor sentrum av byen.²⁸⁸ Av dokumentene i landssviksaken til Lind-Solstad får man informasjon om at han ble arrestert allerede 9.mai 1945.²⁸⁹ Han ble, som de aller fleste under rettsoppgjøret, tiltalt for sitt medlemskap i NS. Lind-Solstad hadde, som nevnt, meldt seg inn i partiet 20.september 1940, og var medlem inntil kapitulasjonen i mai 1945. Av grunnlaget for tiltalen er en rekke forhold knyttet til hans virksomhet i NS, blant annet at han grunnla Harstad sitt lag av NS høsten 1940 og at han var medlem av hirden fra 1941.²⁹⁰ Dette vil jeg komme tilbake til i delkapittel 5.2.

²⁸⁴ Pryser 2001: 404-406

²⁸⁵ Tjelmeland & Borge 2022: 314; Dahl 2004: 15-16

²⁸⁶ Tjelmeland & Borge 2022: 315-316

²⁸⁷ Tjelmeland & Borge 2022: 319

²⁸⁸ Tjelmeland & Borge 2022: 320

²⁸⁹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 115, Tilleg til do. 2/7 1946.

²⁹⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 113, Rettsbok med dom av 31/5-46.

5.1.2 Politisk landssvik: Abwehr-agentene

Rettsoppgjøret når det kommer til de involverte i Abwehr har vært grunnlag for diskusjon grunnet kritikken rettet mot at Abwehr-offiserene i Norge unngikk straff. Offiserene ble arrestert en tid etter frigjøringa, men ingen av dem ble stilt for retten i Norge. Det henger sammen både med at bruk av agenter under krigføring ikke var i strid med folkeretten, men og at man ikke anså det militære Abwehr som mer straffbart enn tyske statsborgeres alminnelige tjenestegjøring. Dessuten hadde ikke Abwehr selv myndighet til å pågripe nordmenn. Likevel satt mange tyske Abwehr-folk internert etter krigen i forbindelse med norske landssviksaker til bruk som vitner.²⁹¹ Dette var også tilfellet i Lind-Solstads landssviksak, hvor unteroffizier Hans Heinrich Johan Nohr ble avhørt helt på tampen av 1945.²⁹² Pryser skriver at de første internerte Abwehr-folkene ikke fikk vende hjem til Tyskland før på høsten 1946, mens noen satt internert helt til 1948.²⁹³

Under landssvikoppgjøret ble i alt 234 norske Abwehr-agenter straffet. Under forhør hevdet flere av disse at Abwehr hadde hatt langt flere norske agenter enn de myndighetene stilte for retten, det ble også bekreftet av Sonderführer²⁹⁴ Helmut Jaspersen i 1996.²⁹⁵ Til tross for at flere avisoppslag etter krigen spådde dødsdommer for Abwehr-agenter, var det ingen av agentene som fikk dødsdom i rettsoppgjøret. Den strengeste dommen gitt for arbeid som Abwehr-agent lød på livsvarig tvangsarbeid, og gjaldt bare seks av de straffede. 13 personer i alt fikk tvangsarbeid i 15-20 år. Den største andelen dømte Abwehr-agenter fikk 4-7 år tvangsarbeid, det utgjorde 59 personer.²⁹⁶ Det finnes ingen geografisk oversikt over straffelte Abwehr-agenter, og det er derfor vanskelig å si noe om hvor mange av disse som tilhørte Nord-Norge. Av *tabell 14: Abwehr-agenter etter «klasse» fordelt på fødested i Hitlers hemmelige agenter: tysk etterretning i Norge 1939-1945* knyttes totalt 58 av de 315 Abwehr-agentene man kjenner til, til Nord-Norge.²⁹⁷ Det var ikke alle av disse som ble dømt under rettsoppgjøret, flere ble frifunnet eller fikk saken sin henlagt. Noen agenter ble frifunnet for tiltalepunktet om Abwehr-tjeneste fordi de kunne dømmes for landssvik på andre områder.²⁹⁸ Det totale bilde over landssvikdømte Abwehr-agenter er derfor noe uklart. Man kjenner heller ikke til fødested for 82 av Abwehr-agentene, og den geografiske oversikten virker derfor noe

²⁹¹ Pryser 2001: 401

²⁹² Se kapittel 2.4 *Abwehr-agentene*.

²⁹³ Pryser 2001: 401

²⁹⁴ Pryser 2019: *Spesialistgrad i kontraspionasjen som oftest tilsvarte løytnant. Sonderführerne sto for direkte kontakt med agentene*.

²⁹⁵ Pryser 2001: 403

²⁹⁶ Pryser 2001: 403-404

²⁹⁷ Pryser 2001: 368

²⁹⁸ Pryser 2001: 406

misvisende. Dessuten er det ikke gitt at Abwehr-agentene arbeidet på samme plass som deres fødested. Det var for eksempel tilfellet med Ole Udengen, som ikke var fra Nord-Norge, men utførte sitt arbeid som Abwehr-agent der. Han opererte flere steder i Nord-Norge, og kom til Harstad i april 1941. Udengens arbeid dreide seg om å infiltrere norsk motstandsbevegelse for så å angi motstandsfolk til tyskerne. Hans arbeid fikk fatale konsekvenser for to av motstandsfolkene i Harstad, Alf Pettersen og Per Spilling, som ble arrestert og henrettet på Setermoen i januar 1942.²⁹⁹ Ifølge Pryser var Ole Udengen kun én stemme unna å få dødsstraff i retten etter krigen, men han slapp med skrekken og fikk endelig dom på livsvarig tvangsarbeid.³⁰⁰

5.1.3 Det økonomiske oppgjøret

Landsviksoppgjøret etter krigen tok ikke bare sikte på et oppgjør på det politiske plan, men også det økonomiske. Det måtte være et oppgjør med de som hadde profitert på okkupasjonsmaktens behov. Allerede i 1942 ble straffeloven utvidet til å gjelde økonomisk landssvik, og det økonomiske oppgjøret ble da forberedt blant annet ved at rammen for bøtestraff ble høynet. I landsviksanordningen av 15. desember 1944 finner man i kapittel II bestemmelser om inndragning og erstatning som gir påtalemyndigheten råderett over all inntekt og formue som er skaffet på straffbart vis (med ett unntak).³⁰¹ Lovgivningen hadde omfattende og detaljerte bestemmelser om inndragelse som gjorde at enhver formues- eller inntektsfordel ved virksomhet som falt under landssvik ble rammet. Bue påpeker at disse forholdene gjorde at bestemmelsene om inndragning derfor gjaldt en overveiende del av medlemmer i NS under rettsoppgjøret.³⁰²

Dom om inndragelse rammet også flere Abwehr-agenter som hadde tjent penger på deres samarbeid med tyskerne. Ifølge Pryser er det registrert økonomisk inndragelse som følge av dom for 81 av Abwehr-agentene i rettsoppgjøret. Beløpene varierte mellom 1000 og 150 000 kroner.³⁰³

5.2 Tiltalepunkter og dom

Lind-Solstad ble tiltalt for brudd på straffeloven § 86, som angikk de som hadde ytet fienden bistand³⁰⁴, og tillegg til straffelovgivningen om forræderi §56. Grunnlaget for tiltalen dreide

²⁹⁹ Reppen 2016: 70-72; Pryser 2012: 184-185; Tjelmeland, Fritsche & Fagertun 2022: 316

³⁰⁰ Pryser 2001: 404

³⁰¹ Bue 2004: 160-161

³⁰² Bue 2004: 161

³⁰³ Pryser 2001: 405-406

³⁰⁴ Andenæs 1998: 24

seg om i alt 13 punkter. Seks av punktene dreide seg om medlemskapet i NS og forhold som vitnet om støtte av nasjonalsosialismens ideologi, ytterligere to av punktene var knyttet til støtte og økonomiske bidrag til Den Norske Legion og Germanske SS. Arbeidet som presseleder og propagandaleder omfattet til sammen tre av punktene. Saken om Folkeviljen og avsettelsen av redaktør Larsen i Bladet Tromsø, som beskrevet i kapittel 3, ble utdypende gjort rede for i tiltalepunktene som dreide seg om rollen som presseleder. Videre knytter to av punktene seg til arbeid utført i kraft av å være tyskernes V-mann, her nevnes også Lind-Solstad bidrag til å sette opp gissellister i Harstad, som beskrevet i kapittel 4. I tillegg ble det også trukket fram i tiltalegrunnlaget, som beskrevet i kapittel 2, at Lind-Solstad hadde vervet u. v-menn.

Lind-Solstad nektet seg straffskyldig, men retten fant alle punktene i tiltalegrunnlaget bevist. I domsslutningen påpekes det at retten ved straffeutmålingen i skjerpene retning hadde lagt vekt på Lind-Solstads lange og grunnleggende arbeid for NS, aktivitetene som presseleder og «først og fremst den betydelige bistand han har ytet fienden i sine stillinger som tillitsmann for Sipo»³⁰⁵. Ordlyden her vitner altså om at arbeidet som V-mann ble tillagt stor vekt i domsslutningen. Det påpekes også at «hver enkelt av de stillinger han har innehatt betinger en meget høy straff».³⁰⁶ Den eneste faktoren som ble tatt hensyn til når det kom til formildelse av straffen handlet om Lind-Solstads frivillige regulære militærtjeneste under krigsoperasjonene i Nord-Norge i 1940. Her henvises det altså til Lind-Solstads innsats under felttoget i 1940, som beskrevet i kapittel 2. Som også nevnt i kapittel 2, hevdet Lind-Solstad etter krigen at han meldte seg inn i NS fordi han anså seg selv i fare for å bli arrestert av tyskerne.

Domsslutningen i 1946 tok derimot ikke høyde for hans forklaring på innmeldelsen i NS: «retten kan ikke finne at tiltalte som følge herav hadde noen særlig grunn til å frykte for represalier fra tyskernes side som kunne unnskyldes at han gikk inn i partiet».³⁰⁷

Harstad Tidende omtalte rettsaken mot Lind-Solstad over fem spalter, på første- og tredje side, i sin utgave av avisen 31.mai 1946. Overskriften lød «*Presseleder*» Peder Lind-Solstad «*søkte dekning i NS!*» og artikkelen tok for seg tiltalepunktene og rettens gang i oppgjøret mot Lind-Solstad. Avisartikkelen vitner om at stemningen i rettsalen denne dagen må ha vært amper. Som nevnt i kapittel 2 hevdet Lind-Solstad etter krigen å ha vært passiv NS-medlem

³⁰⁵ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 113, Rettsbok med dom av 31/5-46.

³⁰⁶ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 113, Rettsbok med dom av 31/5-46.

³⁰⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 113, Rettsbok med dom av 31/5-46.

og i rettsaken nektet han for at han hadde vært med å grunnlegge Harstad sitt NS-lag. Ifølge artikkelen i *HT* nektet dommeren å godta Lind-Solstad sin forklaring om forholdene rundt NS-medlemskapet, og skal i rettsalen ha utbrutt: «Skal De nå begynne å vri på dette skal vi få det varmt her i dag»³⁰⁸. Videre forklarte Lind-Solstad at han hadde vært automatisk medlem av hirden, men at han ikke hadde brukt hirduniform, hvorpå lagmannen skal ha avbrutt og sagt «Nei, nå må De ikke holde på å nekte slik til stadighet».³⁰⁹

Tross Lind-Solstads forklaring for lagmannsretten, falt den endelige dommen på 15 års tvangsarbeid, tap av statsborgerlige rettigheter i 10 år og inndragelse av 40 000 kroner. Ser man Lind-Solstads straffeutmåling i sammenheng med statistikk og litteratur knyttet til rettsoppjøret, er den å betegne som relativt høy. Som nevnt tidligere var det kun 13 av Abwehr-agentene som ble idømt straff om tvangsarbeid i 15-20 år. Kun én straff var strengere enn dette, den lød på livsvarig tvangsarbeid og gjaldt seks straffede Abwehr-agenter. Det var altså, totalt sett, få av Abwehr-agentene som ble idømt en like stor, eller større, straff sammenlignet med Lind-Solstad. Dommen omfattet mange paragrafer av straffeloven og det finnes nok ingen landssviksdømte som fullt og helt kan sammenlignes med Lind-Solstads forhold under okkupasjonen. I Harstad var det for øvrig ingen som fikk en straff på høyde med Lind-Solstad. Den tidligere banksjefen i Harstad, Christopher Blom Heimbeck, ble dømt til 10 års tvangsarbeid, inndragning av 24 000 kroner og tap av statsborgerlige rettigheter. Heimbeck hadde vært en aktiv NS-mann i byen og under rettsoppjøret ble det reist tiltale mot han for flere alvorlige forhold, blant annet at han hadde vært pressesjef for «Hålogalandsutstillingen» i Oslo i 1941. Heimbeck hadde også drevet med angiveri under krigen, dog ikke i Troms, men i Nordland.³¹⁰ Maktpersoner i NS i Harstad fikk ulike dommer under rettsoppjøret, og straffene varierte fra ett års tvangsarbeid til 15 år på det meste³¹¹, som var Lind-Solstads dom. I tillegg fikk Ole Udengen, som nevnt tidligere, straff på livsvarig fengsel. Udengen var riktignok ikke fra Harstad, men drev mye av sitt arbeid som Abwehr-agent i området.

Inndragelsen av 40 000 kroner som Lind-Solstad ble idømt, var å betegne som mye penger i samtida. For referanse tilsvarte beløpet ca. en million kroner i 2022-kroner.³¹² Ingen andre i Harstad fikk inndratt et lignende beløp i rettsoppjøret. Ser man dette i sammenheng med

³⁰⁸ Harstad Tidende 1946: 3

³⁰⁹ Harstad Tidende 1946: 3

³¹⁰ Reppen 2016: 69

³¹¹ Reppen 2016: 51

³¹² Norges Bank, Priskalkulator: <https://www.norges-bank.no/tema/Statistikk/Priskalkulator/>

tabell 23: Abwehr-agentenes økonomiske inndragelser etter krigen i boka *Hitlers hemmelige agenter. Tysk etterretning i Norge 1939-1945*, så var det kun 11 av de totalt 81 Abwehr-agentene som ble idømt inndragelser som fikk inndratt beløp over 30 000 kroner.³¹³ I Lind-Solstads tilfelle henger dette selvfølgelig sammen med at han hadde opparbeidet seg inntekter fra en rekke virksomheter. Grunnlaget for inndragelsen i domsslutningen dreide seg om at han hadde hatt en samlet lønn under okkupasjonsårene på 28 000 kroner som presseleder, 2400 kroner som redaktør av *Bladet Tromsø* og 18 000 kroner som Abwehr-agent.³¹⁴

5.3 Kampen mot dommen: anke og gjenopptagelsesbegjæring

Peder Lind-Solstad la ned iherdige forsøk på å mildne dommen i lagmannsretten flere ganger. I sine forklaringer etter krigen tok han avstand fra tiltalepunktene mot ham, og etter domsslutningen falt engasjerte han en rekke personer som stilte seg bak hans påstand om uskyld. På grunn av at kildematerialet som foreligger om kampen mot dommen er svært omfattende er det ikke anledning til å gå inn på alle forholdene beskrevet i de ulike dokumentene. Delkapittelet tar derfor sikte på å trekke fram- og oppsummere de viktigste delene av Lind-Solstad kamp mot dommen, og se dette i sammenheng med forhold redegjort for i andre deler av denne masteroppgaven. I første omgang skal jeg gå inn på Lind-Solstads forsøk på å revaske seg fra agentrollen, for så å se på hvordan han forklarte sitt forhold til medlemskapet i NS og jobben som presseleder. I underkapittel 5.3.3 skal jeg redegjøre for på hvilken måte Lind-Solstad sammenlignet egen straffeutmåling med andre landsviksdømte, før jeg avslutningsvis går inn på begjæringen om gjenopptagelse, og hva utfallet av kampen mot dommen ble.

5.3.1 Renvasking fra agentrollen

8.juni 1946 anket Lind-Solstad dommen av 31.mai 1946. Han påsto at dommen var alt for streng, og at den var uriktig på grunn av feil bruk av lovanvendelse. Han mente at han ikke kunne dømmes etter straffeloven § 86, men etter landssvikanordningens § 2 pkt. a, jfr. Landssvikanordning § 5. Uten å gå inn på ordlyden i lovverket i detalj her, så dreier dette seg om at Lind-Solstad mente at han kunne dømmes *kun* på bakgrunn av at han hadde vært NS-medlem og jfr. § 5 at retten burde sette ned straffen fordi medlemskapet var inngått under tvang.³¹⁵ I dette lå det derfor et klart formål fra Lind-Solstad om å revaske seg fra

³¹³ Pryser 2001: 405

³¹⁴ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 113, Rettsbok med dom av 31/5-46.

³¹⁵ Landssvikanordningen (prov.anordn. av 15. desbr, 1944 MED TILLEGG) 1945: 63-65

agentrollen. Det var slett ikke uvanlig at folk som hadde fungert som angivere under krigen forsøkte å bortforklare eller fraskrive seg ansvaret for angiveri.³¹⁶ Det var tross alt ansett som en svært alvorlig form for lovbrudd, som ikke minst ofte gikk hardt utover deler av lokalbefolkningen.

I ankeerklæringen fra 1946 forsøkte Lind-Solstad å renavaske seg fra agentrollen på flere måter. Anken er på over 14 sider, i tillegg kommer vedlagte dokumenter. Først og fremst hevdet han i ankeerklæringen at politiet i aller høyeste grad hadde drevet ensidig etterforskning i hans sak, og at han ikke hadde fått anledning til å skaffe det bevismaterialet som han hadde påberopt seg flere ganger. Likeså trakk Lind-Solstad fram i anken, at ingen av de rettslige avhøringene han hadde forlangt ble gjennomført. På grunnlag av dette mente han at Lagmannsretten ikke hadde tilstrekkelig opplysninger å bygge på i behandling av landssviksaken.³¹⁷

Lind-Solstad gjorde rede for sitt forhold til tyskerne og den tyske militære etterretningstjenesten. Han hevdet å aldri ha vært å betegne som V-mann i distriktet, heller ikke at han noen gang hadde angitt personer som ble arrestert av tyskerne. Lind-Solstad tok fullstendig avstand fra anklagen som Abwehr-agent, og hevdet at han aldri hadde gitt opplysninger til tyskerne som var til skade for noen. «All min forbindelse med tyskerne har utelukkende vært basert på å hjelpe mine landsmenn ut av vanskeligheter, og har ikke vært noen bistand til fienden», skrev Lind-Solstad.³¹⁸ I tillegg mente han at retten hadde lagt alt for mye vekt på Unteroffizier Nohr sin politiforklaring, som Lind-Solstad hevdet kun var basert på antakelser. Han hadde nemlig aldri vært i kontakt med Nohr, og mente at han måtte ha forvekslet Lind-Solstad med en annen Harstad-person. Lind-Solstad hevdet også at han aldri hadde mottatt «en øre av den antydende godtgjørelse»³¹⁹ som retten la til grunn for inndragning.

5.3.2 Medlemskapet i NS og jobben som presseleder

I ankeerklæringen trakk Lind-Solstad nok en gang fram hans medlemskap i NS. Denne gangen baserte han sin forklaring på følgende påstand: «For å komme inn i fiendens leir må

³¹⁶ Pryser 2001: 369-377

³¹⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 115, Tilleg til do. 2/7 1946.

³¹⁸ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 115, Tilleg til do. 2/7 1946.

³¹⁹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 115, Tilleg til do. 2/7 1946.

man ikke sig fiendens uniform».³²⁰ Videre påpekte han at han med hensikt hadde vunnet tyskernes fortrolighet, forså å utnytte den til det beste for kommunen, befolkningen og folk som søkte hans hjelp fordi de var kommet i vanskeligheter.³²¹

Lind-Solstad mente dessuten at han hadde en rekke såkalte «gode gjerninger» å vise til. Han trakk fram flere forhold under okkupasjonsårene som han mente vitnet om at han motarbeidet NS, så vel som Sipo. Her trakk han igjen fram eget forhold i den hemmelige militære etterretningstjenesten i Finnmark før okkupasjonen, som han mente burde ha vært vektlagt av retten i større grad enn hva den endelige domsslutningen fastslo. I tillegg påpekte han at jobben som presseleder aldri hadde tatt sikte på å støtte nasjonalsosialismen, tvert om, at han hadde lagt hovedvekten på å eliminere alle vanskeligheter som oppsto mellom avisene, Pressedirektoratet og tyskerne. Her henviste Lind-Solstad naturligvis til sitt lange virke som journalist, og at han derfor alltid ønsket at avisene skulle komme best ut av de forhandlingene og påbudene som tyskerne kom med. Når det kom til avsettelsen av redaktør Oscar Larsen i *Bladet Tromsø* tilbake i 1941 hevdet Lind-Solstad at han hadde avverget et mye dårligere utfall både for redaksjonen og Larsen gjennom å avslå de langt strengere kravene som tyskerne hadde kommet med. Ifølge Lind-Solstads ankeerklæring skulle Reichskommisariatet til slutt ha gått med på et kompromiss som innebar å beholde redaktør Larsen som en del av redaksjonen. Når Larsen i siste instans ble avskjediget, hevdet Lind-Solstad at det var fylkesføreren som sto for dette, ikke ham selv.³²² Om forholdet til avisen *Folkeviljen* omtalte dessuten Lind-Solstad det hele som en «harmløs affære som er blåst altfor stort opp».³²³

En av tiltalepunktene dreide seg om den ideologiske overbevisningen og støtte til nasjonalsosialismen, som retten mente var bevist gjennom en rekke skrivelser av Lind-Solstad i dagspressen. Lind-Solstad på sin side, hevdet i ankeerklæringen at alle skrivelser som var sendt dagspressen i personlig form var avskrivelser fra Pressedirektoratet.³²⁴ Han hadde altså bare gjort som fortalt. Hvorvidt denne påstanden stemmer eller ikke er det selvsagt vanskelig å si noe om utfra det tilgjengelige kildemateriale. På den andre siden skrev Lind-Solstad en

³²⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 114, Ankeerklæring fra domf. 8/6 1946.

³²¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 114, Ankeerklæring fra domf. 8/6 1946.

³²² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 115, Tilleg til do. 2/7 1946.

³²³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 115, Tilleg til do. 2/7 1946.

³²⁴ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 115, Tilleg til do. 2/7 1946.

rekke brev til enkeltpersoner i Harstad under okkupasjonen som umulig kan ha vært avskrifter fra noen instans. Som redegjort for i delkapittel 2.6, vitner en rekke kilder fra samtida om holdninger som støttet NS' ideologi.

5.3.3 Rettsoppgjøret mot lignende skikkelser

En annen metode som Lind-Solstad benyttet seg av i kampen mot dommen var å forsøke å rettferdiggjøre/mildne egen straff ved å henvise til lignende landssviksaker. Lind-Solstad refererte til dommen mot ulike presseledere og journalister både i sør og i nord. Alfred Syverud som var presseleder i Nordland hadde fått en dom på 10 års tvangsarbeid, inndragning og rettighetstap. Lind-Solstad hevdet at Syveruds virksomhet under okkupasjonen var minst like alvorlige som det ham selv ble anklaget for.³²⁵ I tillegg trakk Lind-Solstad fram dommen over fire andre journalister eller presseledere som hadde fått lavere straffeutmåling enn ham selv. Han skrev også: «Som pressesjef er det neppe noen i landet som har gjort mindre enn jeg under okkupasjonen, og jeg innehadde bare stillingen for å figurere med en pretensisøs tittel overfor tyskerne».³²⁶

5.3.4 Begjæring om gjenopptagelse

Til tross for flere siders redegjørelse over egen virksomhet under okkupasjonen i ankeerklæringen, ble anken avvist av kjæremålsutvalget 3. desember 1946.³²⁷ Lind-Solstad ble sendt til Sem fengsel i Tønsberg, hvor han skulle sone sin dom. 14. mars 1949 sendte imidlertid Lind-Solstad begjæring om gjenopptagelse til Hålogaland Lagmannsrett. Gjenopptagelsesbegjæringen vitner om at Lind-Solstad må ha hatt et særlig behov for å renvaske seg fra agentrollen, ettersom han selv la stor vekt på å forklare eget forhold til tyskerne. Begjæringen om gjenopptagelse strakk seg over 20 sider og inneholdt 14 vedlegg av erklæringer og bevitnelser. Samtlige vedlegg var erklæringer som Lind-Solstad hadde bedt om fra en rekke personer, blant annet naboene hans i Harstad, fylkesføreren under okkupasjonen, to tyskere og personer som hadde vært arrestert under okkupasjonen, men som visstnok ble løslatt etter påvirkning fra Lind-Solstad. Her er det for øvrig verdt å merke seg at Sipos tolk, Fridtjof Kristoffersen som hadde vitnet mot Lind-Solstad i Lagmannsretten³²⁸, skriftlig trakk hele sin forklaring. Kristoffersen erklærte istedenfor at han aldri hadde erfart at

³²⁵ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 115, Tilleg til do. 2/7 1946.

³²⁶ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 114, Ankeerklæring fra domf. 8/6 1946.

³²⁷ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 121, Gjenopptagelsesdok.

³²⁸ *Se kapittel 2.4 Abwehr-agentene*

Lind-Solstad hadde angitt noen personer eller brakt noen personer i uleilighet under okkupasjonen.³²⁹

I begjæringen om gjenopptagelse påpekte Lind-Solstad også flere ganger hvordan det tidlige tidspunktet for hans domsslutning hadde påvirket straffeutmålingen. Som nevnt innledningsvis i kapitelet fikk landssvikernes mildere straff desto senere dommen falt, noe Lind-Solstad også synes å ha bemerket seg. «Jeg ble tidlig dømt, og domsgrunnlaget var langt strengere den gang enn det ble senere», skrev Lind-Solstad.³³⁰ I begjæringen henviste han for øvrig nok en gang til lignende landssviksaker, denne gang redegjorde han for i alt sju landssvikdømte presseledere, redaktører, journalister og Abwehr-agenter med mildere straffeutmåling enn ham selv. Avslutningsvis i gjenopptagelseserklæringen ba han retten om å ta stilling til en regulering av straffeutmålingen som var overensstemmende med senere domspraksis.³³¹

Etter en tid ble til slutt begjæringen om gjenopptagelse i sin helhet forkastet av Lagmannsretten høsten 1949 da de ikke kunne finne noen grunn til gjenopptagelse.³³² Samtidig som Lind-Solstad hadde begjæringen om gjenopptagelse inne til behandling, sendte han søknad om ettergivelse av inndragningsbeløpet han var idømt. Søknaden ser ut til å ha kommet som en reaksjon på at Erstatningsdirektoratet hadde besluttet å avvike Lind-Solstads bo i slutten av desember 1947 som følge av at han ikke kunne skaffe de 40 000 kroner som skulle inndras. Søknaden ble innvilget i november 1951,³³³ altså en god stund etter Lind-Solstad hadde blitt løslatt fra soningen. Kildene i landssviksaken tyder på at det var mye fram og tilbake i det økonomiske spørsmålet, og at det derfor tok tid å behandle søknaden. Men Erstatningsdirektoratet ser til slutt ut til å ha tatt hensyn til de vanskelige økonomiske forholdene som Lind-Solstad og hans familie sto i.³³⁴

³²⁹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 121, Gjenopptagelsesdok.

³³⁰ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 120, Div.dok. funnet i arkivet etter konsul Støren.

³³¹ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 121, Gjenopptagelsesdok.

³³² Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 121, Gjenopptagelsesdok.

³³³ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 124, Skriv av 9/11-51 fra E.D.

³³⁴ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/ Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 124, Skriv av 9/11-51 fra E.D.

5.4 Ettermæle og livet etter dommen

16.februar 1951 ble Lind-Solstad benådet og løslatt på prøve.³³⁵ På lik linje med flertallet av de landssvikdømte, sonet han altså bare en tredjedel av straffen sin. Tjelmeland & Borge hevder at «Rettsoppgjøret, oppryddinga i kommunar og organisasjonar, det uformelle oppgjøret med dei som stod «på den andre sida», alt kasta [...] lange skuggar inn i etterkrigstida».³³⁶ Kriminaliseringa av NS-medlemskap gjorde at det var mange som ble ramma av rettsoppgjøret, ikke bare de landssvikdømte selv, men også deres familier. Den siden av rettsoppgjøret som kanskje rammet det sosiale hardest var derimot tapet av sivile rettigheter. Mange tapte retten til å inneha visse stillinger, retten til å praktisere profesjoner som lærere, leger eller advokater, og retten til å stemme. Summen av dette gjorde særlig at de landssvikdømte slet med å integreres i samfunnet igjen, og Tjelmeland & Borge påpeker at rettsoppgjøret har ført til at både enkeltpersoner og grupper «[...] har følt seg på sida av samfunnet med ei verknadshistorie heilt opp til våre dagar».³³⁷

Hvilke uformelle sanksjoner som rammet Lind-Solstad i etterkrigstida er det vanskelig å skulle si noe om på bakgrunn av kildematerialet undersøkt i denne oppgaven. Etter løslatelsen i 1951 skal Lind-Solstad ha flyttet til Lofoten³³⁸, bakgrunnen for dette kan man ikke vite med sikkerhet, men man kan jo anta at skammen over å være landssvikdømt spilte inn på flukten fra byen. Lind-Solstads tap av statsborgerlige rettigheter medførte at han ble fratatt retten til å drive journalistarbeid i ti år, og i årene etter løslatelsen arbeidet han for Lofoten Bygg og Betong. I 1959 flyttet han imidlertid tilbake til Harstad og ble, paradoksalt nok, ansatt på sin tidligere arbeidsplass *Harstad Tidende*. Riktignok som korrekturleser denne gangen. Likevel tok han, ifølge Reppen, små journalistoppdrag på si.³³⁹ *Harstad Tidende* tok stor avstand fra NS etter krigen, og det ble aldri reist noen sak mot avisen. Det ble aldri snakk om inndragning av avisens verdier på bakgrunn av at ingen ansvarlige i avisen var straffedømt for sin virksomhet i *HT*, som var Høyesteretts krav om inndragning i 1948. Redaktør Ola Berg hadde kun fått et forelegg for sitt NS-medlemskap, og noen inndragning av avisens verdier ble derfor aldri aktuelt. Berg ble dessuten avsatt som redaktør og flyttet fra Harstad etter krigen.³⁴⁰

³³⁵ Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/Dnr. 28/46, 1945-1955/Dokument 125, Skriv av 16/2-51 fra Justisdept. (domf. løslates på prøve).

³³⁶ Tjelmeland & Borge 2022: 346

³³⁷ Tjelmeland & Borge 2022: 346-347

³³⁸ *Harstad Tidende* 1971: 5

³³⁹ Reppen 2007: 79

³⁴⁰ Reppen 2007: 68

Reppen skriver i boka *Trykkerier og aviser i Harstad i medierevolusjonens tidsalder* at Lind-Solstad slapp å bli konfrontert med eget forhold under okkupasjonstiden på arbeidsplassen.³⁴¹ Det samme vitner redaktør Johan A. Iversens minneord om deres kollega på vegne av *Harstad Tidende* i avisens utgave 12.november 1971. Minneordene som strakk seg over tre spalter på utgavens femte side hedret i det hele tatt Lind-Solstads virke og vesen med store ord. Avisen omtalte Lind-Solstad med ord som «et arbeidsjern av de sjeldne», «et særsyn i nord-norsk presse», «en særdeles god venn» og «trofaste og gode medarbeider». *HT* tilskrev han også stor ære for avisens fremgang i førkrigsårene, og de omtalte hans bortgang som et smertelig tap.³⁴² Lind-Solstads virke under okkupasjonsårene er kun antydnet med én eneste setning i minneordene om hans politiske liv. «Senere politisk engasjement skulle han imidlertid komme til å betale dyrt for, en belastning han heller ikke unnvek»³⁴³, skrev redaktør Iversen i 1971. Avisenes oppgave som kilder er, som nevnt tidligere, å ta tidens puls. I så måte må man kunne si at *Harstad Tidene* i 1971 hadde tilgitt Lind-Solstads landssvik.

³⁴¹ Reppen 2007: 79

³⁴² *Harstad Tidene* 1971: 5

³⁴³ *Harstad Tidende* 1971: 5

Kapittel 6 Oppsummering og konklusjon

Var så Peder-Lind Solstad en betydelig nazifiseringsagent i Harstad og Troms under okkupasjonen? Kildematerialet som er undersøkt i denne oppgaven viser at han var det, men det totale bildet er ikke entydig.

Et sentralt spørsmål innledningsvis i denne oppgaven har vært hvilke holdninger og motivasjoner som lå bak Lind-Solstads nazifiseringsagenda. Funnene i kildematerialet har avdekket at Lind-Solstad hadde en ideologisk overbevisning som motivasjon for å drive nazifiseringsarbeid. Både hans frykt for Sovjetunionen og bolsjevikene, og hans støtte til NS-regimet, skinner igjennom i flere av brevene og rapportene som ligger i landssviksaken. Likeså vitner kildene, som vist i kapittel 2, om en negativ innstilling til både motstandsfolk og ikke-medlemmer i NS. Til tross for dette, nektet Lind-Solstad for at han stilte seg bak nasjonalsosialismens ideologi i rettsoppgjøret. I denne oppgaven har vi sett at det har vært en tydelig tendens at andre nordmenn som vervet seg, i ettertid forklarte at de var drevet av «idealistiske» motiver. Lind-Solstads forklaring på egne motivasjoner må derfor kunne sies å sammenfalle med tidligere tendenser. Oppgaven har vist til at det er rimelig å anta et avvik mellom forklaringsmotiv lagt til grunn for frivillig kollaborasjon etter frigjøringa, og de faktiske motiver. Likeså har man sett at de tiltalte for landssvik hadde stort behov for å rettfærdiggjøre sine fortidige handlinger, noe som forklarer graden av bortforklaring i enkelte tilfeller. De bevisene som er å finne i landssviksaken når det kom til Lind-Solstads nazistiske holdninger ser uansett ut til å ha vært utslagsgivende for utfallet av dommen hans i 1946.

Etter å ha studert Lind-Solstads landssviksak er det tydelig at han gikk inn for det Grimnes har omtalt som nazifiseringskampanjen på flere områder i nord. Rollen hans var kompleks. Den funksjonelle rollen Lind-Solstad hadde som nazifiseringsagent kan sees i sammenheng med Grimnes' teori om de tre linjene som nazifiseringskampanjen bar fram. Det er særlig tydelig at Lind-Solstads rolle som presseleder i fylket medførte stor makt til å nazifisere og påvirke det lokale presselandskapet. Ser man rollen som presseleder i sammenheng med Grimnes' teori om nazifiseringskampanjens andre tilnærming, om at nasjonalsosialismens ideer skulle forplante seg nedover i samfunnet ved å besette alle viktige stillinger med NS-medlemmer, var Lind-Solstads rolle som presseleder et nødvendig bindeledd for å få til nettopp denne delen av nazifiseringa. Gjennom jevnlig rapportering til Pressedirektoratet og fylkesførere angående situasjonen rundt den nord-norske pressen, gjennomførte Lind-Solstad fundamentale redaksjonelle endringer i driften av avisene.

I denne oppgaven har jeg sett nærmere på hvordan rollen hans som presseleder påvirket forholdene i fire av fylkets største aviser: *Nordlys*, *Bladet Tromsø*, *Harstad Tidende* og *Folkeviljen*. Når man i ettertid vet hvordan det gikk med noen av disse avisene, er det lett å se hvilken innvirkning arbeidet hans hadde på avishusene. Den harde linjen Lind-Solstad kjørte overfor redaksjonen og redaktøren av avisen *Folkeviljen* i Harstad i 1941 tegner et bilde av Lind-Solstad som årsak til avisens avvikling. At avisen aldri kom seg på beina igjen skyldes ikke ene og alene den forsøkte nazifiseringen av avisen, men sannsynligvis også at avishusets utstyr aldri fant veien tilbake til sine lokaler etter frigjøringa. Lind-Solstads innblanding i *Bladet Tromsø* førte trolig til avsettelsen av redaktøren også der. Nazifisering av avisa *Harstad Tidende* var også på Lind-Solstads agenda, men kildematerialet vitner om at han ikke blandet seg inn i avisens redaksjon. Dette hang sammen med at *HT* hadde en NS-vennlig redaktør på plass allerede før okkupasjonen. Lind-Solstad var dessuten sterkt knyttet til *HT* ettersom han hadde arbeidet der i tida før okkupasjonen, og kildematerialet viser at han ofte tok avisen i forsvar overfor Pressedirektoratet. Når det kommer til *Nordlys*, hadde ikke Lind-Solstad noe med driften av avisen gjøre ettersom den ble nedstengt allerede før han tredde inn i stillingen som presseleder. Lind-Solstad holdt likevel øye med avishuset under okkupasjonsårene, og var opptatt av at avisen ikke skulle tjene penger på at tyskerne hadde rekvirert avishuset deres.

Gjennom innføringen av forhåndssensur i flere av avisene i Troms bidro Lind-Solstad også til den linjen av nazifiseringskampanjen som dreide seg om å ta i bruk ulike virkemidler for å holde motsatte synspunkter av nasjonalsosialismen unna. Som redegjort for i kapittel 3, ble avisene i hele landet pålagt å ta inn propagandastoff og kunngjøringer av tyskerne eller NS. Lind-Solstads rolle i dette dreide seg om å overvåke de lokale avisene. De gangene avisene brøt med forbud om å skrive saker som tyskerne ikke var fornøyde med, sto de i fare for å bli pålagt forhåndssensur eller stengt ned. Forhåndssensur ble innført i noen av avisene i Troms. Når dette skjedde var det på eget initiativ fra Lind-Solstad selv, og ingen øvrige instanser hadde noe med hans beslutninger om innføring av forhåndssensur å gjøre. Likeså kom Lind-Solstad med flere pålegg som innskrenket avisenes pressefrihet. I *Harstad Tidende* nektet han blant annet omtale av konserter eller andre møter uten at avisen hadde konferert med ham selv i forkant. Når det kommer til andre virkemidler og metoder Lind-Solstad tok i bruk for å gjennomføre nazifisering har det ikke vært rom for å drøfte dette inngående i oppgaven. Likevel viser sitater og utdrag fra kildematerialet som er trukket fram i oppgaven at Lind-Solstad førte et frodig språk i sine beskrivelser av motstandsfolk. Likeså har vi sett at trusler

ble brukt i noen av tilfellene, og benyttelsene av tvang i forsøket på å gjennomføre den nasjonalsosialistiske revolusjonen synes ikke å ha vært problematisk for Lind-Solstad.

Når det kommer til det Grimnes beskriver som nazifiseringskampanjen tredje tilnærming, om nedkjempelsen av motstandskampen, vitner kildematerialet om at Lind-Solstad hadde en sentral rolle også der. Både brev og vitneavhør i landssviksaken til Lind-Solstad beviser at han la ned arbeid i å bekjempe motstandskampen i Harstad på flere områder. Hans tette forbindelser til tyskerne i Harstad gjorde for det første at han har blitt beskrevet som en av de beste Abwehr-agentene i nord. Når han likevel, etter krigen, nektet for å ha angitt folk, var det en rekke andre kilder i landssviksaken som fikk Lind-Solstad dømt for de innbitte negative innstillingene han hadde til flere motstandsfolk i Harstad. I rettsoppgjøret etter krigen la lagmannsretten blant annet til grunn at han hadde bidratt i å sette opp gissellister i Harstad. I så måte må man kunne si at Lind-Solstad provoserte fram arrestasjoner i flere tilfeller, og på den måten stilte seg bak nazifiseringskampanjen tredje tilnærming om å bekjempe motstand gjennom tvang og dom.

Dessuten har Lind-Solstads innblanding i kirkestriden også vært trukket fram i oppgaven som en tydelig nazifiseringsagenda. Etter en del korrespondanse med Pressedirektoratet angående blant annet domprost i Tromsø, Anton Bøckman, fikk Lind-Solstad godkjenning fra øverste hold om å fjerne domprosten fra menighetsbladet. Når Bøckman i siste instans ble forvist ut av Troms fylke av Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet kan det se ut til at dette kom som en reaksjon på press fra Lind-Solstad. Når det kommer til nazifiseringa av forretningslivet har Lind-Solstads rolle vært knyttet til hans arbeid som presseleder.

Forretninger i Harstad som var negativt innstilt til nyordningen ble nektet omtale og skriverier i *Harstad Tidende* under okupasjonsårene. I nazifiseringa av skolene og lærerne, ser det derimot ikke ut til at Lind-Solstad hadde spesielt mye med lærerne i Harstad å gjøre. I byen fantes det andre NS-folk som tok seg av jobben med å få kontroll over lærerne, skolen og ungdommene i Harstad. Det samme kan sies om straffereaksjonene for flukt som sivil motstand. Lind-Solstad hadde nok ingenting med flyktningesaker å gjøre til tross for at han ikke synes å ha hatt noen motforestillinger mot å overta eiendom både fra de som flyktet eller fra de deporterte jødene i byen.

Disse ulike rollene som Lind-Solstad inngikk i, forteller en del om de ulike områdene av samfunnet nazifisering angikk. Når Grimnes' teori om nazifiseringskampanjen likevel ikke strekker til for å kunne svare tydelig nok på hypotesen som denne oppgaven bygger på, handler det om at Grimnes har en funksjonell tilnærming til begrepet nazifisering.

Definisjonen spør altså i liten grad hvor effektiv nazifiseringa var. Det blir derfor nødvendig å ty til definisjonen av nazifiseringsbegrepet som Kjetil Braut Simonsens bruker. Som redegjort for i kapittel 1, definerer Simonsen nazifisering som «en forsøkt helt eller delvis gjennomført omforming av samfunnets institusjoner, verdier og normer, innenfor ulike samfunnssektorer, i tråd med nasjonalsosialismens ideologiske og politiske mål».³⁴⁴ Når man nå spør seg hvor effektiv Lind-Solstad var i nazifiseringa, krystalliserer det seg to konklusjoner. Han var effektiv på den måten at han bekledde alle disse rollene som er redegjort for, og i så måte at han lyktes med å stenge ned ulike samfunnsorganer og forsøkte å få de rette folkene (NS-medlemmer) inn i stillinger som nyordninga etterstrebet. Men Simonsens definisjon av begrepet antyder også at samfunnet skulle omformes i tråd med visse verdier og normer. Sett på en slik måte blir det tydelig at, til tross for at Lind-Solstad var en effektiv funksjonell nazifiseringsagent, lyktes han ikke med å forplante de ideene han sto for. En måte å måle effekten av nazifiseringa på er å se på om det var mange som ønsket å jobbe med Lind-Solstad: som ønsket å delta i nazifiseringskampanjen. Når denne masteroppgaven har vist at Lind-Solstad var særlig effektiv på området som Abwehr-agent, så kan det sees på som et tegn på at nazifiseringen i lokalsamfunnet møtte mye motstand. Dette sier også indirekte noe om vilkårene for nazifisering, var den effektiv skulle den jo være virksom. Når man skal svare på hvilken virkning nazifiseringen hadde, virker det som at nazifiseringen mobiliserte til motstand. Det Lind-Solstad egentlig gikk inn i som Abwehr-agent var jo en rolle hvor han førte kamp mot motstand. Han fikk ikke mange hjelpere, men mange motstandere.

På den andre siden, så kan man jo hevde at Lind-Solstad hadde *noen* følgere, han rekrutterte jo blant annet U.V.-menn. Når man søker å forklare dette, tydeliggjør det egentlig denne konklusjonen. Vervingen av agenter er nødvendigvis ikke entydig med verving av ideologiske følgere. Som vi har sett i denne oppgaven, baserte mange agenter sine motivasjoner på pengebegjær. I så måte tegner det et bilde på at Lind-Solstad ikke opplevde oppslutning når folk *ikke* kunne få betalt for det. Lind-Solstad var derfor på ingen måte en slags ideologisk leder i lokalsamfunnet, han skaffet seg ingen ideologiske følgere og oppnådde lite oppslutning rundt nasjonalsosialismens ideer. Tver imot, det han måtte støtte seg på var det tyske okkupasjonsregimet. Det var altså et fåtallig nettverk av folk som mente det samme som ham.

Hypotesen om Lind-Solstad som en nazifiseringsagent i Harstad og Troms under okkupasjonstiden er som sagt ikke entydig. Han var effektiv i nazifiseringa i form av at han

³⁴⁴ Se kapittel 1.4; Simonsen 2016: 21

forsøkte å utføre nazifisering på en rekke områder og bekledd flere roller, men det er liten grunn til å tro at han var en effektiv nazifiseringsagent rent ideologisk, i form av at han forplantet nasjonalsosialismens ideer. Det totale bilde viser uansett en bred nazifiseringsagenda fra Lind-Solstads side. Ikke bare gjennom det arbeidet han var pålagt av NS-regimet i kraft av å være presseleder, men også på områder man kanskje ikke hadde forventet. Her kan innblandingene i Norges Råfisklag trekkes fram, samt eksemplene på de personlige brevene han sendte til enkeltindivider og den aktive rollen i kirkestriden. Hans omfattende rolle i nazifiseringen gjenspeiler på mange måter kompleksiteten i nazifiseringsbegrepet, men også de mangesidige sosiale, politiske og kulturelle faktorene som påvirket okkupasjons-samfunnet under andre verdenskrig.

Denne oppgaven har søkt å avdekke Lind-Solstads nazifiseringsagenda i nord. Basert på landssviksakens avdekning av rollen som nazifiseringsagent som oppgaven har vist, skulle man tro at Lind-Solstads landssviksak bidro til en skjebne utstøtt fra det norske samfunn i etterkrigstida. Paradoksalt nok kom han tilbake til sin tidligere arbeidsplass i *Harstad Tidende* noen år etter krigen. Lokalsamfunnet ser altså ut til å ha tilgitt landssviket ganske så raskt. Avisens minneord ved Lind-Solstads bortgang i 1971 tegner i alle fall et helt annet bilde av ham som person, enn det landssviksaken hans i Riksarkivet gjør.

Videre forskning

På bakgrunn av de funnene som er gjort i forbindelse med undersøkelsen i denne oppgaven, danner det seg flere muligheter for videre forskning. Det er fremdeles mange ubesvarte spørsmål i forbindelse med Lind-Solstads landssviksak og ham som person. Landssviksaken kan gi svar på noe, men ikke alt. Det hadde vært interessant å grave enda dypere inn i hans historie både før og etter krigen for å komme nærmere en forståelse av hans virkelighetsoppfatning. Nazifiseringa av sivilsamfunnet i Harstad både kan og burde det også forskes videre på. Landssviksaken til Lind-Solstad er et hensiktsmessig utgangspunkt som sådan, da det foreligger enda flere kilder i saken som kan bidra til å belyse flere sider av nazifiseringa enn det som foreligger i denne oppgaven. Ikke minst er landssviksaken en rik kilde på sivil motstand under okkupasjonstiden som kan tas i bruk for å berike, analysere og nyansere den eksisterende litteraturen om motstandskampen i Harstad.

Denne masteroppgaven legger også grunnlaget for komparative analyser av andre presseledere- eller nazifiseringsagenter om du vil- under okkupasjonstiden. Likeså kan alle de

delene som ikke har kommet med i denne oppgaven brukes som utgangspunkt for videre forskning. Her vil jeg trekke fram pressesituasjonen i Finnmark som et aktuelt tema. Lind-Solstads landssviksak kan nemlig gi svar på flere ubesvarte spørsmål om pressens situasjon i Finnmark. Komparative analyser kunne da også være hensiktsmessige inntak til forskningsspørsmål.

Kilder

Riksarkivet

Landssvikarkivet

Riksarkivet i Oslo, Landssvikarkivet, Senja politikammer, RA/S-3138-46/D/Db/L0014/0001/
Dnr. 28/46, 1945-1955, Peder Lind Solstad.

Riksadvokatens landssvikarkiv, RA/S1555/D/L0080/.

Aviser

Harstad Tidene. (1946, 31.mai). «Presseleder» Peder Lind-Solstad «søkte dekning i NS!».

Tromsø. (1961, 7.september). Redaktør Oscar Larsen døde i går.

Tromsø. (1961, 8.september). Til Oscar Larsen minne.

Tromsø. (1961, 9. september). Ved en avskjed.

Tromsø. (1961, 14. september). Et tilbakeblikk og en avskjed.

Tromsø. (1961, 15. september). Gravferd.

Harstad Tidende. (1971, 12.november). Peder Lind-Solstad til minne.

Litteraturliste

Andresen, Astri., Rosland, Sissel., Ryymin, Teemu. & Skålevåg, Svein Atle. (2015). *Å gripe fortida. Innføring i historisk forståing og metode* (2.utg). Det Norske Samlaget.

Andresen, Ørnulf Wikstrand. (2020). *Lyktes Nasjonal Samlings kommuneprosjekt?* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Tromsø.

Andenæs, Johs. (1998). *Det vanskelige oppgjøret. Rettsoppgjøret etter okkupasjonen*. Tano Aschehoug,

Bue, Svein. (2004). Det økonomiske oppgjøret. I Dahl, Hans Fredrik. & Sørensen, Øystein (Red.), *Et rettferdig oppgjør? Rettsoppgjøret i Norge etter 1945* (s. 160-192). Valdres: Pax Forlag.

Christensen, Pål. & Hallenstvedt, Abraham. (1990). *På første hånd: Norges Råfisklag gjennom 50 år*. Norges Råfisklag.

Christensen, Pål. & Pedersen, Gunnar. (1995). Tromsø gjennom 10 000 år: Bd. 3. *Ishavsfolk, arbeidsfolk og fintfolk: 1900-1945*. Tromsø kommune

Christensen, Pål. & Tjelmeland, Hallvard. (2003). *Flammende budbringer: Nordlys gjennom 100 år*. Tromsø: Bladet Nordlys.

Dahl, Hans Fredrik. & Sørensen, Øystein. (Red.). (2004). *Et rettferdig oppgjør? Rettsoppgjøret i Norge etter 1945*. Pax Forlag.

Dahl, Hans Fredrik. (2004) Innledning: oppgjøret som rystet Norge. I Dahl, Hans Fredrik. & Sørensen, Øystein (Red.), *Et rettferdig oppgjør? Rettsoppgjøret i Norge etter 1945* (s. 9-29). Pax Forlag.

Dahl, Hans Fredrik., Hagtvet, Bernt. & Hjeltnes, Guri. (2009). *Den norske nasjonalsosialisme. Nasjonal samling 1933-1945 i tekst og bilder*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Evjen, Bjørg., Elstad, Åsa., Kylli, Ritva. & Mankova, Petia. (2022). Mat, klær og krig. I Evjen, Bjørg. (Red.), *Andre verdenskrig i Nord: En annerledes hverdag* (s.43-92). Orkana Forlag as.

Evjen, Bjørg. & Sindt, Ruth. (2022). En annerledes hverdag. I Evjen, Bjørg. (Red.), *Andre verdenskrig i Nord: En annerledes hverdag* (s. 19-42). Orkana Forlag as.

Fagertun, Fredrik. & Pedersen, Helge Chr. (2022). Sivil motstand: kirkestrid, lærerstreik og idrettsboikott. I Evjen, Bjørg. (Red.), *Andre verdenskrig i Nord: En annerledes hverdag* (s. 509-568). Orkana Forlag as.

Fagertun, Fredrik. (2022). Flyktingtrafikken til Sverige. I Evjen, Børg. (Red.), *Andre verdenskrig i nord: En annerledes hverdag* (s. 477-508). Orkana Forlag as.

Finstad, Bjørn-Petter. & Evjen, Bjørg. (2022). Næringer og naturressurser. I Evjen, Bjørg. (Red.), *Andre verdenskrig i Nord: En annerledes hverdag* (s. 569-606). Orkana Forlag as.

Flo, Idar. (Red.). (2010). Norsk presses historie 1-4 (1660-2010): Bd.4. *Aviser fra A til Å*. Universitetsforlaget.

Frederiksen, Freder. (1988). *Gjennom kamp til seier*. Norges Råfisklag.

Grimnes, Ole Kristian. (1999). Kollaborasjon og oppgjør. I Larsen, Stein Ugelvik (Red.), *I krigens kjølvann* (s. 47-59). Oslo: Universitetsforlaget.

Grimnes, Ole Kristian. (2018). *Norge under andre verdenskrig 1939-1945*. Aschehoug & Co.

Grytås, Gunnar. (2013). *Motmakt og samfunnsbygger. Med torsken og Norges Råfisklag gjennom 75 år*. Akademika Forlag.

Hjeltnes, Guri. (Red.). (2010). Norsk presses historie 1-4 (1660-2010): Bd.3. *Imperiet vakler 1945-2010*. Universitetsforlaget.

Haarr, Geirr. (2022) Britisk-norske raid mot Nord-Norge i 1941. I Fagertun, Fredrik (Red.), *Andre verdenskrig i nord: Overfall og okkupasjon* (s. 131-142). Stamsund: Orkana Forlag as.

Jakobsen, Kjetil A., Bergmann, Lovisa., Sindt, Ruth. & Evjen, Bjørg. (2022). Kulturlivet: forbud og motstand, sensur og propaganda. I Evjen, Ruth (Red.), *Andre verdenskrig i Nord: En annerledes hverdag* (s. 269-316). Orkana Forlag as.

Kjeldstadli, Knut. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget* (2.utg). Oslo: Universitetsforlaget.

Landssvikanordningen (prov. anordn. Av 15. desbr, 1944 MED TILLEGG). Med kommentar av Erik Solem. Oslo 1945, Tanum. Nasjonalbiblioteket:

<https://www.nb.no/items/79db29acfb1d00fbd930024abcdefb2a?page=0>

Magnussen, Svein. (2020). Er sikre øyevitner pålitelige øyevitner? *Lov og rett*, 2020 (5), s. 312-322. <https://doi-org.mime.uit.no/10.18261/issn.1504-3061-2020-05-05>

Melve, Leidulf & Ryymin, Teemu. (2018). *Historikerens arbeidsmåter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ottosen, Rune. (Red.). (2010). Norsk presses historie 1-4 (1660-2010): Bd.2. *Parti, presse og publikum 1880-1945*. Universitetsforlaget.

Pedersen, Gunnar. (1982). *Militær motstand i nord: 1940-45. Jakten på Tirpitz, Arnøytragedien, operasjon Martin og Sepals*. Universitetsforlaget.

Pryser, Tore (2019, 3.september). Abwehr i Norge. i *Store norske leksikon*. Hentet 25. april 2023 fra https://snl.no/Abwehr_i_Norge

Pryser, Tore. (2001). *Hitlers hemmelige agenter: Tysk etterretning i Norge 1939-1945*. Universitetsforlaget.

Pryser, Tore. (2012). *Tyske hemmelige tjenester i Norden. Spionsaker og aktører 1930-1950*. Oslo: Universitetsforlaget.

Reppen, Gunnar (2007). *Trykkerier og aviser i Harstad i medierevolusjonens tidsalder*. Vizuelli.

Reppen, Gunnar. (2016). *Harstad under krig og diktatur*. Vizuelli.

Riksarkivet. (2021). *Hva inneholder landssvikarkivet?* Riksarkivet.

<https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/andre-verdenskrig/landssvikarkivet> (Hentet 02.11.21)

Riksarkivet. (2021). *Landssvikarkivet – Hvordan få tilgang?*

<https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/andre-verdenskrig/landssvikarkivet-hvordan-fa-tilgang> (Hentet 27.10.21)

Simonsen, Kjetil Braut. (2016). *Nazifisering, kollaborasjon, motstand. En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet, 25.september 1940-8.mai 1945.* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.

Steinnes, Kristian. (2003). *Ved egne krefter: Harstads historie 1904-2004.* Harstad Kommune.

Sørli, Sigurd. (2015). *Solkors eller hakekors. Nordmenn i Waffen-SS 1941-1945.* Dreyers Forlag.

Tjelmeland, Hallvard. & Borge, Baard, H. (2022). Landssvikoppgjøret i eit nordnorsk perspektiv. I Bones, Stian (Red.), *Andre verdenskrig i nord: Kampen om frihet* (s. 313- 348). Orkana Forlag as.

Tjelmeland, Hallvard. (1996). Tromsø gjennom 10 000 år: Bd. 4, *Fra byfolk og bona til tromsøværing: 1945-1996.* Tromsø kommune.

Tjelmeland, Hallvard. (2004). «Aviser som historiske kjelder». I E.-B. Roalsø. (Red.), *Å skrive i motvind: Ruth Thomsen og Stavanger Aftenblad 1934-1980* (Pressehistoriske skrifter nr.3), (s. 114-130). Norsk Pressehistorisk forening.

Tjelmeland, Hallvard., Fritsche, Maria. & Fagertun, Fredrik. (2022). Tyske og norske styrings- og kontrollorganer under okkupasjonen. I Fagertun, Fredrik (Red.), *Andre verdenskrig i nord: overfall og okkupasjon* (s. 279-334). Orkana Forlag as.

Ugelvik, Stein Larsen. (1999). Innledning. I Ugelvik, Stein Larsen (Red.), *I krigens kjølvann* (s. 9-30). Universitetsforlaget.

Utdanningsdirektoratet. (2020). Kompetansemål etter vg3 - Læreplan i historie – fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram (HIS01-03). <https://www.udir.no/lk20/his01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv85>

Aas, Steinar. (2012). Motstand, ruin, okkupasjon og oppgjør (1940-1945). I Karlsen, Wilhelm & Lundestad, Svein (Red.), *Start pressen. Avisene i Bodø gjennom 150 år* (s.85-106). Trondheim: Akademika Forlag.

Aas, Steinar., Borge, Baard H., & Jakobsen, Kjetil A. (2022). Krigen i nord og Nasjonal Samling. I Fagertun, Fredrik (Red.), *Andre verdenskrig i nord: Overfall og okkupasjon* (s. 335-400). Stamsund: Orkana Forlag as.

